

Nodalno-funkcionalna organizacija Karlovačke županije

Matijević, Andrej

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:217:606059>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Andrej Matijević

Nodalno-funkcionalna organizacija Karlovačke županije

Diplomski rad

**Zagreb
2018.**

Andrej Matijević

Nodalno-funkcionalna organizacija Karlovačke županije

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra edukacije geografije

**Zagreb
2018.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija Geografija; smjer: nastavnički na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Vedrana Prelogovića

Sveučilište u Zagrebu
 Prirodoslovno-matematički fakultet
 Geografski odsjek

Diplomski rad

Nodalno-funkcionalna organizacija Karlovačke županije

Andrej Matijević

Izvadak: U ovom radu prikazana je analiza nodalno-funkcionalne organizacije Karlovačke županije, na temelju prostorno-integrativnih funkcija među naseljima te stupnja prostornog razvoja. Nodalno-funkcionalna organizacija županije prikazana je hijerarhijom naselja različitog stupnja centraliteta. Grad Karlovac centar je karlovačke nodalne regije, a Karlovačka županija njegovo je gravitacijsko područje. Sekundarni subregionalni centri su Ogulin i Duga Resa, a Ozalj i Slunj značajni su kao mikroregionalna središta. Pomoću Prostornog plana i Razvojne strategije županije istraženo je u kojoj mjeri administrativno-teritorijalna organizacija odgovara stvarnoj funkcionalnoj organizaciji područja. Utvrđena je visoka ovisnost naselja prema gradu Karlovcu, ali i povezanost graničnih općina županije prema susjednim područjima. Stupanj korelacije između razvoja središnjih naselja, prostornog rasporeda demografskih resursa i općeg razvoja županije nije izrazito balansiran jer je područje rijetko i neravnomjerno naseljeno, a razvijenost gospodarstva nije na visokoj razini. Razvoj sustava središnjih naselja važan je za održivost, zadržavanje stanovništva, zaposlenost i privlačenje investicija što zahtijeva kvalitetnu politiku sveukupnog regionalnog razvoja.

72 stranica, 6 grafičkih priloga, 9 tablica, 69 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: nodalno-funkcionalna organizacija, Karlovačka županija, centralne funkcije, centralna naselja

Voditelj: doc. dr. sc. Vedran Prelogović

Povjerenstvo: doc. dr. sc. Vedran Prelogović
 izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić
 doc. dr. sc. Ružica Vuk

Tema prihvaćena: 3. 2. 2017.

Rad prihvaćen: 13. 9. 2018.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

The nodal-functional organization of Karlovac County

Andrej Matijević

Abstract: This thesis represents the analysis of the nodal functional organization of Karlovac County, based on the spatial integrate of functions between settlements and the level of spatial development. Aforesaid nodal functional county organization is represented by the hierarchy of settlements through varying degrees of centrality. The city of Karlovac is center of Karlovac node region and Karlovac County is its gravitational area. Secondary headquarters are the subregional centers Ogulin and Duga Resa, with Ozalj and Slunj being significant as micro-regional centers. Through the Spatial Plan and the County Development Strategy, it was analysed to what extent the administrative and territorial organization responds to the actual functional organization of the area. The high dependency of the settlements towards the city of Karlovac, as well as the connection of the county border municipalities to neighboring areas, was determined. The degree of correlation between the development of central settlements, the spatial distribution of demographic resources and the general development of the county is not highly balanced due the area which is seldomly and unevenly populated, bearing in mind that the development of the economy is not at a high level. System development of central settlements is important for sustainability, retention of the local population, employability and attracting investments, which requires a high quality policy of overall regional development.

72 pages, 6 figures, 9 tables, 69 references; original in Croatian

Keywords: nodal-functional organization, Karlovac County, central functions, central settlements, daily migration

Supervisor: Vedran Prelogović, PhD, Assistant Professor

Reviewers: Vedran Prelogović, PhD, Assistant Professor
Aleksandar Lukić, PhD, Associate Professor
Ružica Vuk, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 03/02/2017

Thesis accepted: 13/09/2018

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet istraživanja	1
1.2. Ciljevi, zadatak i polazne hipoteze istraživanja	2
1.3. Prostorni i vremenski obuhvat istraživanja	2
1.4. Pregled dosadašnjih istraživanja i literature	2
2. PRISTUP ISTRAŽIVANJU	4
2.1. Teorijski okvir	4
2.2. Metodologija rada	5
3. NODALNO-FUNKCIONALNA ORGANIZACIJA NEKOG PODRUČJA	5
4. KARLOVAČKA ŽUPANIJA	10
4.1. Opći podaci o Karlovačkoj županiji	10
4.2. Fizičko-geografska obilježja Karlovačke županije	12
5. NODALNO-FUNKCIONALNA MREŽA KARLOVAČKE ŽUPANIJE	13
5.1. Upravno-teritorijalna podjela Karlovačke županije	13
5.2. Veza nodalno-funkcionalne organizacije i Prostornog plana Karlovačke županije ..	18
5.3. Prometno-geografski položaj Karlovca i Karlovačke županije	20
6. STANJE GOSPODARSTVA U KARLOVAČKOJ ŽUPANIJI	23
6.1. Koncentracija gospodarskih aktivnosti po gradovima i općinama	26
6.2. Poduzetništvo i razvoj poslovnih zona u Karlovačkoj županiji	32
7. OBILJEŽJA I STRUKTURA NASELJENOSTI KARLOVAČKE ŽUPANIJE	36
7.1. Oblici naselja i naseljenosti Karlovačke županije	36
7.2. Razvoj naseljenosti po gradovima Karlovačke županije	38
8. DRUŠTVENE DJELATNOSTI	44
8.1. Odgojno-obrazovne ustanove Karlovačke županije	45
8.2. Zdravstvena skrb	55
9. KARLOVAČKA ŽUPANIJA – PRIRODNA PROMJENA STANOVNIŠTVA	58
10. REZULTATI I RASPRAVA	65
11. ZAKLJUČAK	66
Literatura i izvori	68

1. Uvod

Županije kao jedinice regionalne samouprave u Republici Hrvatskoj predstavljaju prirodne, povijesne, prometne, gospodarske, društvene i samoupravne cjeline, a ustrojavaju se radi obavljanja poslova od regionalnog interesa, obuhvaćajući pri tome više prostorno povezanih općina i gradova na svom području.

Karlovačka županija smještena je u jugozapadnom dijelu Središnje Hrvatske, na prostoru prijelaza između Gorske i Panonsko-peripanonske Hrvatske. Površinom od 3626 km² po veličini je šesta hrvatska županija. Njena važnost proizlazi prije svega iz iznimno povoljnog tranzitnog, prometnog i geostrateškog položaja budući da predstavlja sjecište i čvorište najvažnijih prometnica koje povezuju kontinentalni dio Hrvatske s morem, odnosno mnoge europske zemlje s obalom Jadranskog mora.

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Karlovačkoj županiji ukupno je 649 naselja, od toga 5 gradova i 17 općina, a sa 128 899 stanovnika i gustoćom naseljenosti od 35 stan./km² znatno je ispod prosječne gustoće naseljenosti Republike Hrvatske (URL 11).

Prostorne regije po homogenim se prirodno-geografskim ili društveno-gospodarskim i povijesnim obilježjima razlikuju od ostalih područja. Dok se fizionomske regije određuju temeljem prirodno-geografskih obilježja, funkcionalne ili nodalno-funkcionalne regije izdvajaju se na temelju organizacije aktivnosti oko nekog središnjeg naselja. Nodalno-funkcionalna regija kao prostorno-funkcionalna cjelina koju čini grad i okolno područje uz koje je vezan i s kojim je u neprekidnoj interakciji, izraženoj u obliku stalne cirkulaciji ljudi, robe i informacija, tema je koja pripada područjima nacionalne, urbane, socijalne i regionalne geografije, ali i tema sustava upravljanja nacionalnim teritorijem i regionalnim prostornim planiranjem.

Administrativno središte Karlovačke županije je grad Karlovac, najveći i najvažniji grad, glavno čvorište prometnih pravaca i upravno središte županije s centralnim značajem gospodarskog, obrazovnog, zdravstvenog i kulturnog regionalnog središta.

1.1 Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada je nodalno-funkcionalna organizacija Karlovačke županije kao prostorno-funkcionalne cjeline. Sustav središnjih naselja i okolnih područja razmotrit će se s gledišta gospodarske i demografske strukture te različitih prostorno-integrativnih funkcija.

1.2. Ciljevi, zadatak i polazne hipoteze istraživanja

Ciljevi ovog rada su analizirati Karlovačku županiju kao nodalno-funkcionalnu regiju, razmotriti prostornu raspodjelu demografskih i gospodarskih resursa te utvrditi razvijenost prostora s gledišta povezanosti među naseljima. Zadatak istraživanja očituje se u pokušaju spoznaje može li se promatrano područje organizirati racionalnije i efikasnije, uz funkciju središnjih naselja kao nositelja takve preobrazbe. Polazne radne hipoteze istraživanja koje će se kroz rad opovrgnuti ili potvrditi su:

1. U Karlovačkoj županiji u gradovima živi više od 50 % stanovništva Karlovačke županije.
2. Kao centralno naselje Karlovačke županije Karlovac ostvaruje pozitivne demografske trendove u odnosu na ostatak županije.
3. Tranzitni položaj Karlovačke županije pogodio je razvitku svih sektora gospodarstva i ukupnoj kvaliteti života stanovništva.
4. Grad Karlovac je važno obrazovno središte ne samo na županijskoj razini, nego i šire.

1.3. Prostorni i vremenski obuhvat istraživanja

Istraživani prostor ovog rada je Karlovačka županija u okviru čije administrativne podjele od ukupno 649 naselja njih 5 ima status upravnih gradova (Karlovac, Ogulin, Duga Resa, Ozalj i Slunj), a 17 status općine (Barilović, Bosiljevo, Cetingrad, Draganić, Generalski Stol, Josipdol, Kamanje, Krnjak, Lasinja, Netretić, Plaški, Rakovica, Ribnik, Saborsko, Tounj, Vojnić i Žakanje), u skladu s administrativno-teritorijalnim ustrojem (URL 19).

Obzirom na vremenski obuhvat istraživanja najčešće su korišteni podaci iz dva posljednja međupopisna razdoblja 1991. – 2001. i 2001. – 2011. godine. Ovisno o pojedinoj prostorno-integrativnoj funkciji koja je analizirana, primijenjeni su podaci i iz drugih vremenskih razdoblja.

1.4. Pregled dosadašnjih istraživanja i literature

Intenzivnija istraživanja u okvirima regionalne geografije koja se bavi pitanjima regionalizacije prostora, objedinjujući znanja prirodno-geografskih i društveno-geografskih disciplina, u svijetu i kod nas počela su nakon Drugog svjetskog rata, donoseći nove koncepte regionalno-geografskih pristupa.

Brojni autori s područja nekadašnje SFR Jugoslavije bavili su se pitanjima geografskih regija smatrajući da pri njihovom određivanju treba osim prirodnih uvažiti i ostale čimbenike poput društvenih, ekonomskih i kulturnih. U razdoblju druge polovice 20. st. u Hrvatskoj treba prije svega istaknuti eminentne geografe Roglića, Crkvenčića, Sića, Pavića, Rogića i Friganovića, zaslužne za publikaciju *Geografija SR Hrvatske* (1974, 1975) kojom su u sedam svezaka detaljno obrađena geografska obilježja hrvatskih regija. Više je autora iz geografskog i drugih područja razmatralo tematiku regionalne geografije, pri čemu su se, ovisno o razmatranom prostoru, pojavljivali i podaci i mišljenja o području današnje Karlovačke županije.

U radu *Neka prostorna i hijerarhijska obilježja urbanog sistema Hrvatske* (1997) autori Toskić i Ilić analiziraju obilježja urbanog sistema Hrvatske i značajke urbanih naselja primjenjujući teoriju grafa i Shimbelov indeks za računanje učestalosti korištenja veza između gradova. U radu su spomenuti gradovi Karlovac i Duga Resa među prometno najdostupnijim gradovima u Hrvatskoj.

Tijekom 90-ih godina bile su aktualne teme o višestrukim posljedicama Domovinskog rata na prostor Republike Hrvatske. U časopisu *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* Gelo je objavio rad (1999) o učincima rata na promjene demografskih struktura, navodeći negativne utjecaje na već nepovoljan teritorijalni razmještaj stanovništva Hrvatske. To je potkrijepio podatkom da je 1998. godine na svega 12 % površine sjeverozapadnog dijela Hrvatske živjelo čak 35 % stanovništva, a u devet županija središnjeg dijela Hrvatske ili na 50 % teritorija (Koprivničko-križevačkoj, Bjelovarsko-bilogorskoj, Virovitičko-podravskoj, Požeško-slavonskoj, Sisačko-moslavačkoj, Karlovačkoj, Ličko-senjskoj, Zadarskoj i Šibensko-kninskoj) svega 24 % stanovništva. Pri tome je Karlovačka županija svrstana među one koje su uslijed posljedica ratnih razaranja bile još rjeđe naseljene nego ranije.

Za istraživano područje Karlovačke županije u znanstvenoj literaturi češće se pojavljuju radovi s temama iz područja demogeografije. Jedan od najvećih doprinosa proučavanju ove tematike dao je Turk, demograf i socijalni geograf koji se demogeografskim obilježjima Karlovačke županije bavio već u svom magistarskom radu (2006) te u radu o promjenama broja stanovnika Karlovačke županije od 1857. do 2001. god. (2008). Turk i Jukić (2010) pisali su o ruralno-urbanoj polarizaciji Karlovačke županije temeljenoj na dinamici stanovništva u razdoblju od 1971. do 2001. godine.

U svojim se radovima Turk detaljnije bavio i pojedinim manjim dijelovima Karlovačke županije pišući o općini Bosiljevo i demografskim obilježjima kao ograničavajućem čimbeniku njenog razvoja (2007) te o vezama na kontaktnim područjima Karlovačke i Ličko-senjske županije (2009). U časopisu *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Turk i Jukić objavili su rad o promjenama u obrazovnoj strukturi stanovništva Karlovačke županije od 1981. do 2001. godine (2009) osvrćući se na interakciju promjena u obrazovnoj strukturi i demografskih procesa, osobito procesa depopulacije i demografskog starenja.

2. pristup istraživanju

2.1. Teorijski okvir

Pristup istraživanju za potrebe ovog diplomskog rada temeljio se na interdisciplinarnoj analizi nodalno-funkcionalne organizacije područja Karlovačke županije. Razmatrana je dostupna znanstvena i stručna literatura geografskih poddisciplina poput demogeografije, urbane i regionalne geografije kako bi se dobio teorijski uvid u razmatranu tematiku, a izvršena je i kraća analiza povezanosti stanja nodalno-funkcionalne organizacije prostora sa stanjem u odgoju i obrazovanju u Karlovačkoj županiji.

Demogeografija ili geografija stanovništva istražuje stanovništvo kao element i modifikator prostora i vremena, s osnovnim zadatkom proučavanja prostornog razmještaja i pokretljivosti te dobnog, spolnog, gospodarskog i socioobrazovnog sastava stanovništva.

Jedan od glavnih pristupa istraživanju zadane teme je i razmatranje procesa urbanizacije koji povezuje zbivanja u prostoru vezana uz razvoj gradova, time izazvanih kretanja stanovništva te ostalih složenih promjena u lokalnoj i široj sredini, što ima za posljedicu smanjenje razlika između sela i grada. Obzirom da je taj proces započeo u danas najrazvijenim državama, a potom se procesom sukcesije širio i na zemlje u razvoju smatramo ga najmasovnijim procesom suvremenog čovječanstva. No, dok je ubrzani rast gradova danas obilježje zemalja u razvoju, u mnogim razvijenim zemljama pa i u Hrvatskoj migracija selo – grad gotovo da je prestala te se događa iseljavanje stanovništva iz velikih gradova u manja okolna naselja.

U regionalnoj geografiji razlikuju se pojmovi mjesta ili područja od pojma regije. Osim zajedničkih prirodno-društvenih značajki ono što regiju čini jedinstvenom interakcija je stanovništva koje u njoj živi s prostorom, što joj daje jedinstveni identitet.

Regija nema striktno određene granice, za razliku od županija koje su područja nepravilnih oblika i strogo određenih granica.

Stalna interakcija izražena cirkulacijom ljudi, robe i informacija predstavlja prostorne interakcije i tokove koji se odvijaju između grada i okolnog područja uz koje je grad funkcionalno vezan. Jedno ili više središta i manjih centara, s hijerarhijom u sadržajima i funkcijama, čine sustav središnjih naselja i regiju koju nazivamo nodalnom. U regionalnoj geografiji nodalne regije su primarno utemeljene na integrativnim funkcijama i procesima.

2.2. Metodologija rada

Metode istraživanja korištene u ovom radu pripadaju grupi logičkih metoda znanstvene obrade podataka i izvođenja zaključaka, a to su: analiza postojeće literature o temi rada, analiza statističkih podataka iz različitih publikacija, deskripcija pojava i procesa uočljivih u prostoru.

Pri prikupljanju podataka primarno su korištene službene publikacije Državnog zavoda za statistiku (popisi stanovništva, vitalne statistike, različita statistička izvješća) te publikacije poput strategija razvoja jedinica lokalne i regionalne samouprave; prikupljeni uglavnom preko mrežnih stranica. Ti podaci obrađeni su tablično i grafički u programu *Microsoft Excel 2013.*, a kartografski prikazi izrađeni su u programu *ArcGIS 10.3.1.*

Nakon analitičke usporedbe prikupljenih podataka provedena je sinteza proučavanjem prostornih struktura, procesa i međuodnosa kako bi se donijeli relevantni zaključci. Razmatranja su tekla i od pojedinačnoga prema općem, metodom indukcije i obrnuto, metodom dedukcije, kako bi se određene pojave generalizirale, a druge pomnije opisale.

Analiza nodalno-funkcionalne organizacije nekog prostora pri tome ne podrazumijeva analizu svih postojećih relevantnih elemenata, već ključnih čimbenika koji daju sliku promatranog područja.

3. Nodalno-funkcionalna organizacija nekog područja

Prostornu regiju možemo definirati kao izdvojeno područje homogenih prirodno-geografskih, društveno-gospodarskih i povijesnih obilježja po kojima se razlikuje od susjednih regija. „Kriteriji za određivanje granica regija mogu biti politički, društveno-gospodarski, fizičko-klimatski, vegetacijski. Fizionomske regije karakterizira protkanost i međusobni odnos prirodno-geografskih obilježja: reljefa, klime, voda, vegetacije i povijesno-geografskog razvoja. Funkcionalne ili nodalno-funkcionalne regije izdvajaju se na temelju organizacije aktivnosti oko nekog središnjeg naselja; izdvajaju se na temelju

jedinstvenosti različitih djelatnosti, odnosno funkcija, uzimajući u obzir veličinu grada i organizaciju prometne povezanosti prostora“ (URL 16). U geografiji, regijom se smatra područje jasno obilježeno nekim zajedničkim prirodnim, društvenim ili prirodno-društvenim značajkama.

Nodalno-funkcionalna mreža u praksi se odnosi na mrežu većih, međusobno povezanih naselja pri čemu svako veće naselje čini svojevrsno čvorište (eng. node = čvor) okolnih prometnica koje vode od većih naselja ka manjima, povezujući gradska s okolnim ruralnim područjima, uz međusobnu interakciju. Ovisno o veličini naselja promatranoj kroz broj stanovnika te broj ljudi koji mu gravitiraju, naselje poprima specifičnu funkciju u prostoru.

U prošlosti se to najčešće odnosilo na obrambenu, vjersku i trgovačku ulogu središnjeg naselja, dok u suvremeno doba uočavamo naglašenu administrativnu, odgojno-obrazovnu, zdravstvenu i gospodarsku funkciju. Obzirom da se nodalna i funkcionalna mreža u prostoru oslanjaju na naselja, kao čvorišta puteva i središta društvenih i administrativnih funkcija, ona dobivaju novu teritorijalnu ulogu. Kao primjer navedenoga, središta općina, manjih teritorijalnih jedinica unutar županije, postaju sastavni dio objedinjene nodalno-funkcionalne mreže osnivanjem podružnica organizacija i ustanova dostupnih stanovnicima određenog šireg ili užeg područja.

Sa svrhom što efikasnijeg funkcioniranja nodalno-funkcionalne mreže, na županijskoj se razini donose odluke i pružaju savjeti lokalnim zajednicama s ciljem poboljšanja uvjeta djelovanja u zajednici. Pojedina županijska središta zbog svog se položaja, razvijenosti i značaja smatraju i regionalnim središtima čiji značaj često prelazi granice njihove županije.

Kako bi se razvijala funkcionalna mreža, uz oslanjanje na nodalne veze pojedinog prostora, potrebna je produktivna suradnja svih dionika, kao i svrhovito ulaganje u razvoj usmjereno iz većih regionalnih centara prema drugim većim gradovima, manjim općinskim centrima i lokalnim naseljima županije. Svaka nodalno-funkcionalna mreža ima specifične uvjete u kojima je nastajala; gospodarsku, prostorno-prometnu te vremensku varijablu koja izražava vrijeme koje je bilo potrebno za razvoj mreže naselja i odnosa između njenih sastavnica. Te varijable u praksi čine osnovu za utvrđivanje granica nodalnih regija, na bazi gravitacijskog areala jedne funkcije na kojoj se temelji integracija grada i njegovog gravitacijskog područja ili gravitacijskih areala više takvih funkcija. Pojam nodalno-funkcionalne organizacije širi je od pojma nodalno-funkcionalne mreže jer osim što opisuje sastavne dijelove same mreže podrazumijeva i složen međudnos svih naselja koja čine nodalnu mrežu određenog područja te objašnjava sustav i način organizacije na temelju kojega ona funkcionira, kao i sve političke, administrativne, pravne, gospodarske i društvene

elemente koji je čine. Povezanost naselja unutar nodalne mreže može se razmatrati s različitih gledišta, poput povezanosti naselja vodoopskrbnom mrežom, prometnom mrežom, mrežom energetske opskrbe, telekomunikacijskom mrežom i slično.

Na nacionalnoj razini, Republika Hrvatska je uključena u europski sustav prostorne regionalizacije, utemeljen na statističkoj NUTS regionalizaciji pa su i u Hrvatskoj definirane NUTS regije. NUTS sustav regionalizacije predstavlja hijerarhijski sustav za identifikaciju i klasifikaciju prostornih jedinica za potrebe službene statistike u zemljama članicama Europske unije koje stoga ne predstavljaju službene upravne jedinice. Prema broju stanovnika i načinu upravljanja teritorijem, cjelokupni prostor Republike Hrvatske predstavlja jednu cjelinu (NUTS 1) regije prve razine podijeljenu na dvije europske regije druge razine – Panonsko-peripanonski prostor ili Kontinentalnu Hrvatsku i Primorsku ili Jadransku Hrvatsku. Prostor Gorske Hrvatske podijeljen je između ove dvije regije.

Magaš (2013) navodi dva načela geografske regionalizacije: načelo uvjetne homogenosti i fizionomske istovrsnosti i funkcionalno i gravitacijsko, odnosno nodalno načelo, iz kojega proizlazi nodalno-funkcionalna ili gravitacijska regionalizacija prostora. Uvjetno homogena ili fizionomska regionalizacija raščlanjuje hrvatski prostor na tri velike regije: Panonsko-peripanonski prostor, Gorsku i Primorsku Hrvatsku. Površinom je najveća regija Panonsko-peripanonski prostor kontinentalnog dijela Hrvatske, druga po površini je Primorska Hrvatska, a najmanja je Gorska Hrvatska.

Regija Panonsko-peripanonski prostor dijeli se na dvije velike podregije – Središnju i Istočnu Hrvatsku koje se potom dijele na manje subregije kao posebne prirodno-geografske cjeline. Središnja Hrvatska površinom obuhvaća nešto više od trećine ukupnog teritorija Republike Hrvatske na kojoj živi približno polovica ukupnog broja stanovnika, prvenstveno zbog utjecaja glavnog grada Zagreba i njegove okolice. Unatoč činjenici što je ova regija u cjelini iznadprosječno gusto naseljena, s više od 100 stan./km², nadprosječno urbanizirana i značajno gospodarski razvijena, unutar nje postoje velike razlike i geografski vrlo različita uža područja koje povezuje zajedničko obilježje gravitiranja gradu Zagrebu kao makroregionalnom središtu.

Prirodna područja Središnje Hrvatske koja pripadaju Karlovačkoj županiji su regija zapadnog dijela Žumberačkog gorja i prigorja na sjeveru, kupčinski dio koji gravitira gradu Karlovcu, radatovički dio koji gravitira gradu Ozlju, karlovačko Pokuplje – nizinsko područje toka rijeke Kupe od grada Ozlja do grada Karlovca i karlovačka zavala, najniži dio karlovačkog Pokuplja istočno od grada Karlovca. Južno od Karlovca nastavlja se regija

zaravni karlovačkog krša, prijelaznog područja između Pokuplja i regije Kordun. Područje sutoka Mrežnice u Koranu i međugradski isprepleteni prostor gradskih četvrti i prigradskih naselja gradova Karlovca i Duge Rese, uz obalu rijeke Mrežnice, zajedno s gradom Karlovcem čine najnaseljeniju i gospodarski najrazvijeniju urbaniziranu cjelinu Karlovačke županije.

Mikroregija Kordun ima geografski jasno određene granice, na jugu tok rijeke Korane, na zapadu Mrežnice, na sjeveru Kupe, na istoku dio toka rijeke Gline te dio kopnene granice prema Republici Bosni i Hercegovini. Reljefno ova regija predstavlja prijelaznu zonu između dinarskog planinskog područja kojem pripada geografska regija Lika i nizinskog prostora Središnje Hrvatske. Unutar ove regije nalazi se i šire područje Petrove gore, a u njenom podnožju je Vojnić, najveće naselje sjevernog dijela Korduna kojem gravitira okolni prostor. Gušće su naseljeni dijelovi uz glavne prometnice, državnu cestu prema Bosni i Hercegovini te cestu D1 prema Slunju, najvećem naselju južnog dijela Korduna. Kordun kao mikroregija gravitira Karlovcu i predstavlja dio šire Pokupsko-kordunske regije, najveće regije istočnog dijela Karlovačke županije.

Zapadni i jugozapadni dio županije čine dijelovi Gorske Hrvatske, površinom i brojem stanovnika najmanje hrvatske regije. Unutar Karlovačke županije nalazi se dolinski, rijetko naseljeni prostor uz tok rijeke Kupe sjeverno od Bosiljeva i zapadno od Duge Rese te gorsko-planinska regija Drežnica, jugozapadno od grada Ogulina. Najveću regiju ovog dijela županije i najpovoljniju za život čini Potkapelska zaval, sa sjevernim naseljenijim dijelom Dobransko-ogulinskim prostorom, uz tok rijeke Dobre i širu okolicu grada Ogulina te južni i jugoistočni dio, Plašćansko-saborski prostor.

Nodalno-funkcionalna ili gravitacijska regionalizacija Hrvatske odnosi se na svojstva hijerarhijske mreže gravitacijski istaknutih gradskih središta Hrvatske i njihovih utjecajnih područja. Da bi se bolje analizirala nodalno-funkcionalna regionalizacija koriste se oba načela geografske regionalizacije. U procesu određivanja nodalno-funkcionalne strukture i podjele teritorija Republike Hrvatske na nodalno-funkcionalne regije, ukupni se teritorij Hrvatske promatra kroz dvije velike regije, Kontinentalnu i Jadransku Hrvatsku. Podjela se zatim nastavlja klasifikacijom nižih subregionalnih područja kao područja prvog, drugog, trećeg i četvrtog reda, ovisno o njihovom stupnju razvijenosti, položaju unutar šire mreže naselja kao i stupnju funkcionalnog, odnosno gravitacijskog značaja. Uz navedene razine od I do IV reda, u nodalno-funkcionalnoj strukturi naselja postoji i mikroregionalna razina koja se pretežito odnosi na međusobnu vezu naselja unutar općine.

Nodalno-funkcionalna organizacija određenog prostora i njegova društveno-gospodarska obilježja uključuju i prostornu pokretljivost stanovništva koja po definiciji podrazumijeva sve vrste prostorne mobilnosti stanovništva u određenom vremenu i prostoru. Prostornu mobilnost dijelimo na dva glavna oblika: migraciju ili seljenje i cirkulaciju. Migracija obuhvaća sve promjene mjesta stalnog boravka, bilo da je riječ o trajnom ili privremenom preseljenju stanovnika, na manju ili veću udaljenost, unutar ili preko državnih ili administrativnih granica. Prema trajanju je dijelimo na konačnu i privremenu, a prema udaljenosti na vanjsku i unutarnju.

Unutarnju migraciju dijelimo na tri tipa: područnu ili lokalnu koja se odnosi na preseljenje iz jednog mjesta u drugo unutar iste općine, unutarregionalnu koja se odnosi na preseljenje iz jedne općine u drugu općinu unutar iste regije i međuregionalnu koja se odnosi na preseljenje iz jedne regije u drugu (npr. iz jedne županije u drugu županiju).

Termin cirkulacije uključuje različite oblike pokretljivosti, uglavnom kratkotrajne, učestale ili ciklične, bez promjene prebivališta. Za nodalno-funkcionalnu organizaciju prostora važnija je cirkulacija stanovništva između manjih naselja i većeg razvijenog centra jer obuhvaća kretanja stanovništva s namjerom. Na promatranom području česti su različiti tipovi cirkulacije stanovništva, poput redovitog kretanja između mjesta stalnog boravka i drugog mjesta (radi posla, školovanja i sl.). Nešto rjeđe dolazi do slučajne cirkulacije – svakog neredovitog odlaska iz mjesta stalnog stanovanja u neko drugo mjesto (radi liječenja, kupovine i dr.). Kao vrsta cirkulacije postoji i sezonska cirkulacija koja se veže uz poslove u turističkoj sezoni ili uz odlazak na rad u inozemstvo. Cirkulacija stanovništva ima svoj unutarnji i vanjski tip. Unutarnja se odnosi na kretanje između mjesta stalnog boravka i drugog mjesta unutar granica iste države, a po učestalosti može biti dnevna, tjedna i povremena. Vanjska cirkulacija se odnosi na kretanje između mjesta stalnog boravka i mjesta koje se nalazi izvan granica matične države. Ovaj oblik češći je u sjeverozapadnim područjima županije uz granicu s Republikom Slovenijom te u jugoistočnom dijelu županije, uz granicu s Bosnom i Hercegovinom.

4. Karlovačka županija

4.1. Opći podaci o Karlovačkoj županiji

Sadašnji sustav teritorijalno-upravne podjele u Republici Hrvatskoj uspostavljen je reformom 1993. godine, temeljem zakona kojima se uređuje teritorijalni ustroj, izborni sustav, samoupravni djelokrug i način financiranja lokalne samouprave, a to su: Ustav Republike Hrvatske, Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, Zakon o lokalnim izborima, Zakon o Gradu Zagrebu, Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj i Zakon o potvrđivanju Europske povelje o lokalnoj samoupravi. Godine 1997. „...promjenama je ispravljeno više geografskih nelogičnosti dosadašnjeg teritorijalnog ustrojstva.“ (Bertić, 1996, 24), u okviru Zakona o područjima županija, gradova i općina.

U Republici Hrvatskoj uspostavljeno je ukupno 555 jedinica lokalne samouprave i to 428 općina i 127 gradova te 20 županija kao jedinica regionalne samouprave, uz grad Zagreb, kao glavni grad Republike Hrvatske, s posebnim statusom grada i županije (URL 19). Županije obavljaju poslove od regionalnog značaja koji se odnose na obrazovanje, zdravstvo, prostorno i urbanističko planiranje, gospodarski razvoj, promet i prometnu infrastrukturu, održavanje javnih cesta, planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova, izdavanje građevinskih i lokacijskih dozvola, provedbu županijskih dokumenata prostornog uređenja te ostale poslove sukladno zakonima.

Republiku Hrvatsku, bogatu raznolikošću prirodnih bogatstava, možemo definirati kao državu koja svojim kontinentalnim dijelom pripada među peripanonske i panonske srednjoeuropske zemlje, a zbog izdužene obale Jadranskog mora i otoka i među države mediteranskog (sredozemnog) prostora. U međuprostoru između ove dvije prirodno-geografske regije nalazi se prijelazni gorsko-planinski prostor planinskog lanca Dinarida, koji je dugo predstavljao prepreku, kako za značajnije naseljavanje zbog reljefnih i klimatoloških značajki, tako i za funkcionalnije prometno povezivanje svih dijelova hrvatskog teritorija.

Karlovačka županija smještena na prostoru prijelaza između Gorske i Panonsko-peripanonske Hrvatske. Površinom od 3626 km² i postotnim udjelom od 6,4 % teritorija u odnosu na 56 594 km² ukupne površine Republike Hrvatske (URL 19) šesta je županija po veličini. Važnom je čini prije svega njen iznimno povoljan tranzitni, prometni i geostrateški položaj. Države s kojima graniči Karlovačka županija su Republika Slovenija i Republika Bosna i Hercegovina, a unutar granica Republike Hrvatske graniči sa Zagrebačkom, Sisačko-

moslavačkom, Primorsko-goranskom i Ličko-senjskom županijom. U Karlovačkoj županiji od ukupno 649 naselja 5 je gradova i 17 općina, pri čemu je 19 nenaseljenih naselja (URL 19). U ovoj županiji 2011. godine živjelo je 128 899 stanovnika iz čega proizlazi da je u ukupnom broju stanovnika Hrvatske od 4 284 889 sudjelovala sa svega 3 %, a gustoća naseljenosti županije od oko 35 stan./km² bila je znatno ispod prosječne gustoće naseljenosti Republike Hrvatske od 75,7 stan./km² (URL 11).

Preduvjet uspješnog gospodarskog razvoja i kvalitete življenja stanovništva županije sadržan je u povoljnom prometnom položaju čija je važnost bila prepoznata brzo nakon osnutka grada Karlovca, a i kasnije nakon izgradnje povijesno važnih cestovnih prometnica i željezničke pruge. Današnje suvremene autoceste, kao dijelovi prometnog puta koji povezuje Srednju Europu i podunavske zemlje s Jadranskim morem, dodatno su naglasile važnost Karlovačke županije kao najvažnijeg tranzitnog područja u Republici Hrvatskoj.

Sljedeću komparativnu prednost prostora Karlovačke županije čini bogatstvo različitih prirodnih obilježja alpskog, panonskog i krškog prostora koji se dodiruju na njenom prostoru, a očituju se bogatstvom karlovačkih rijeka Kupe, Korane, Mrežnice i Dobre, šumovitošću gorja Velike i Male Kapele, zelenilom kordunskog krša. Najbolji primjer razvoja i oblikovanja naselja sukladno s obilježjima prostora, prvenstveno tokovima rijeka, upravo je grad Karlovac koji se nalazi na sutoku triju velikih rijeka Karlovačke županije - Korane, Mrežnice i Dobre u rijeku Kupu, kao i ostali gradovi županije izgrađeni na obalama rijeka: Slunj na rijeci Korani, Duga Resa na Mrežnici, Ogulin na Dobri i Ozalj na Kupi. Sve navedeno upotpunjuje bogata povijesna i kulturna baština kao trajno bogatstvo i vrijednost.

Regija Središnja Hrvatska zauzima oko trećine ukupnog prostora Republike Hrvatske i glavno je težište njene naseljenosti i gospodarskog razvoja. Karlovačka županija zajedno sa Zagrebačkom županijom i Gradom Zagrebom čini okosnicu te regije, a položaj u središnjem dijelu Hrvatske daje joj važnu ulogu u povezivanju hrvatskog prostora.

Središte Karlovačke županije je grad Karlovac kao administrativno, političko, gospodarsko, obrazovno i kulturno središte. Prema posljednjem popisu iz 2011. godine imao je 55 705 stanovnika, a zajedno s prostorom grada Duge Rese i njenih 11 180 stanovnika čini urbano-funkcionalnu cjelinu u kojoj živi više od polovice stanovnika Karlovačke županije. Kao tranzitni grad, prometno, gospodarsko i trgovačko središte Karlovac nije samo spona između dviju velikih hrvatskih regija, nego je i najkraća poveznica između Republika Slovenije i Bosne i Hercegovine, što širi mogućnosti razvoja županije, a pogotovo samog Karlovca i njegove okolice kao regionalnog centra s dobrim geografskim i prometnim položajem.

4.2. Fizičko-geografska obilježja Karlovačke županije

Karlovačka županija ima specifičan, prijelazni geografski položaj koji je bio primaran čimbenik za razvoj njene naseljenosti. „Područje Karlovačke županije pripada najvećim dijelom krajobraznoj jedinici Kordunska zaravan, rubno na jugozapadu krajobraznim jedinicama Gorski kotar i Lika, a na sjeveru i sjeveroistoku jedinicama Žumberak i Samoborsko gorje, nizinska područja sjeverne Hrvatske i panonska gorja“ (Županijska razvojna strategija KŽ 2011. – 2013., 22). Kordunska zaravan je prostrana vapnenačka zaravan na prostoru između Petrove gore i Žumberka, prosječne nadmorske visine između 300 i 400 metara. Gotovo cijela je smještena na teritoriju Karlovačke županije i pretežito obilježava njen prostor. Krajnji jugozapadni dio županije, s obroncima Velike Kapele i ogulinsko-plaščanskim područjem pripada Gorskom kotaru. To je izrazito planinsko područje s nadmorskom visinom od 600 do 1500 metara za koje je karakterističan niz krških polja koja se nastavljaju i u područje Like, a uz čije rubove su se razvila glavna naselja i prometnice. U Karlovačkoj županiji nalazi se vrlo mali dio područja Like te krajnji zapadni dio Žumberka i Samoborskog gorja. Unutar krajobrazne jedinice nizinska područja sjeverne Hrvatske Karlovačkoj županiji pripada dio Pokupskog bazena s rijekom Kupom te rubno smještenim županijskim centrom Karlovcem. Nizinsko područje sa sutokom rijeka Kupe, Dobre, Korane i Mrežnice čini najnaseljeniji dio županije.

Podneblje kao prirodni čimbenik djeluje na morfologiju reljefa, vodene tokove, rasprostranjenost i fizionomiju biljnog pokrova, a time i na raspored prometnica te život ljudi. Klima županije je umjereno topla vlažna s toplim ljetima i očituje se velikim oscilacijama godišnjih temperatura. Obzirom na prostorni raspored temperatura i padalina razlikujemo dva različita dijela županije, sjeverni nizinski i južni i jugozapadni brdsko-planinski dio. Idući od sjevera prema jugozapadu županije, promjene u klimatskim faktorima slijede postupno uzdizanje terena, raste količina padalina, a prosječna godišnja temperatura pada. Temperature zraka nisu ni preniske ni previsoke obzirom na položaj u sjevernom umjerenom toplinskom pojasu. Srednja godišnja i sezonska količina padalina u meteorološkoj postaji Karlovac od 1950. do 2007. godine iznosila je 1101,90 mm (Filipčić i Maradin, 2012), prosječna godišnja insolacija kreće se oko 1837 sati godišnje, a srednja godišnja temperatura zraka iznosi 11,1 °C (URL 18). Kao važnu činjenicu za županiju treba izdvojiti bogatu hidrografsku mrežu rijeka Kupe, Korane, Dobre i Mrežnice. Najveća naselja u županiji nalaze se uz tokove najvećih rijeka.

5. Nodalno-funkcionalna mreža Karlovačke županije

5.1 Upravno-teritorijalna podjela Karlovačke županije

„Karlovačka županija je praktički pravi primjer prostora koji se uglavnom podudara s teoretskim pojmom nodalno-funkcionalnog sustava što se rijetko događa jer se u praksi gotovo nikad ne poklapaju teoretski model i političko-teritorijalni ustroj s rasčlambom prostora“ (Magaš, 2013, 442). Karlovac, najveći i najvažniji grad, regionalno je i upravno središte županije te centar svih vitalnih prostorno-integrativnih funkcija. Osim Karlovca status grada imaju naselja Duga Resa, Ogulin, Slunj i Ozalj, radijalno položena u odnosu na Karlovac. U sastavu županije je i 17 općina te 627 ostalih naselja. Karakteristika županije je disperzna naseljenost, obilježena velikim brojem malih naselja.

Tab. 1. Broj stanovnika po gradovima i općinama Karlovačke županije prema Popisu stanovništva 2011. godine

Naselje	Grad / općina	Broj stanovnika	Udio u stan. KŽ u %
Karlovac	grad	55 705	43,22
Ogulin	grad	13 915	10,80
Duga Resa	grad	11 180	8,67
Ozalj	grad	6 817	5,29
Slunj	grad	5 076	3,94
Vojnić	općina	4 764	3,70
Josipdol	općina	3 773	2,93
Barilović	općina	2 990	2,32
Netretić	općina	2 862	2,22
Draganić	općina	2 741	2,13
Generalski Stol	općina	2 642	2,05
Rakovica	općina	2 387	1,85
Plaški	općina	2 090	1,62
Cetingrad	općina	2 027	1,57
Krnjak	općina	1 985	1,54
Žakanje	općina	1 889	1,46
Lasinja	općina	1 624	1,26
Bosiljevo	općina	1 284	0,99
Tounj	općina	1 150	0,89
Kamanje	općina	891	0,69
Saborsko	općina	632	0,49
Ribnik	općina	475	0,37
Karlovačka žup.		128 899	100,00

Izvor: Popis stanovništva 2011. godine, Stanovništvo po gradovima i općinama - Kontingenti stanovništva po gradovima/općinama, DZS, Zagreb

Tab. 2. Tipologija naselja Karlovačke županije po stupnju opremljenosti centralnim funkcijama

Stupanj opremljenosti naselja centralnim funkcijama	Funkcije	Gradovi/općine/naselja Karlovačke županije
Naselja 5. reda opremljenosti - lokalni centri	područna ili osnovna škola; liječnik opće/obiteljske medicine; poštanski ured; prodavaonica eventualno: bankomat; sjedište općine	Ribnik, Saborsko, Kamanje, Tounj, Bosiljevo, Krnjak, Cetingrad, Netretić, Generalski Stol, Barilović, Skakavac, Šišljavić, Rečica, Mahično, Oštarije, Drežnica
Naselja 4. reda opremljenosti - područni centri	osnovna škola; liječnik opće/obiteljske medicine; ljekarna; stomatolog; poštanski ured; dvije ili više klasičnih prodavaonica (minimarketa) ili supermarket; bankomat; - u pravilu sjedište grada ili općine eventualno: poslovnica banke ili FINA-e.	Ozalj, Rakovica, Lasinja, Žakanje, Draganić, Josipdol, Plaški, Vojnić
Naselja 3. reda opremljenosti -subregionalni centri	osnovna škola; srednja škola dom zdravlja ili dva i više doktora opće/obiteljske medicine; ordinacija ginekologa i/ili pedijatra; stomatološka ordinacija; ljekarna; poštanski ured; više prodavaonica, jedan ili više supermarketa ili hipermarket; bankomat, poslovnica banke, u pravilu i FINA-e - sjedište grada ili općine eventualno: prekršajni i/ili općinski sud	Ogulin, Duga Resa, Slunj
Naselja 2. reda opremljenosti - regionalni centar	sve uobičajene i eventualne funkcije 3. stupnja veleučilište ili sveučilište; opća bolnica; poliklinika specijalističke ordinacije/privatna praksa; više supermarketa i hipermarketa; županijski sud. eventualno: trgovački sud	Karlovac
Naselja 1. reda opremljenosti - makroregionalni centar	sve uobičajene i eventualne funkcije 4. stupnja; klinički bolnički centar; više specijalističkih ordinacija/privatnih praksi; više poliklinika; upravni sud	

Izvor: autor

Tijekom razdoblja razvoja teorije centralnih naselja i nodalno-funkcionalne organizacije prostora, temeljene na centralnim funkcijama naselja i njihovom utjecaju na okolna područja, primjenjivane su različite kvalitativne i kvantitativne metode istraživanja funkcija naselja kao varijabli za procjenu stupnja njihova centraliteta.

Na osnovu stečenih iskustava i znanja o prostoru Karlovačke županije i njenoj teritorijalnoj organizaciji te dostupnih izvora o obrazovnim, zdravstvenim, sudskim i gospodarskim subjektima, izvršena je podjela gradova, općina i ostalih naselja županije po stupnjevima opremljenosti centralnim funkcijama (tab. 2).

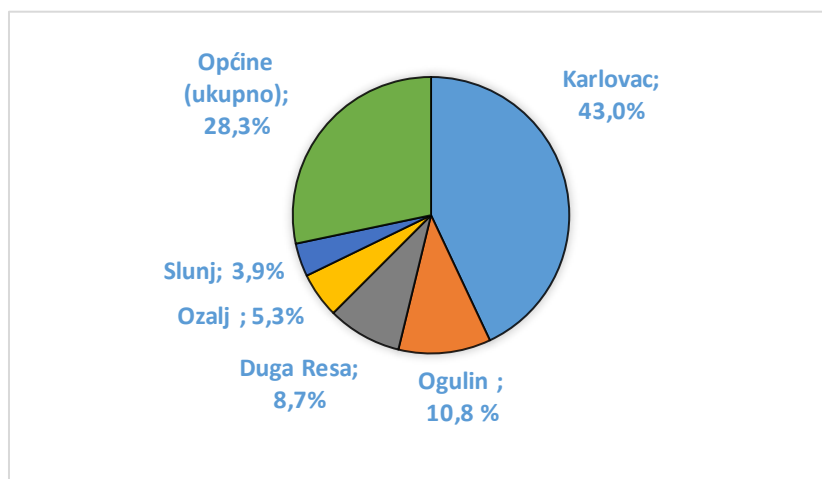
Županijsko središte, grad Karlovac, ističe se kao jedini centar od regionalnog značaja, a tri grada, Ogulin, Slunj i Duga Resa (primarno zbog konurbacije koju čini s Karlovcem) imaju status subregionalnih centara trećeg reda.

Grad Ozalj i sva općinska središta imaju tek područni ili lokalni značaj. Među više od 600 preostalih naselja županije za još šest njih utvrđeno je da imaju centralne funkcije petog reda, dok su sva ostala naselja bez centralnih funkcija.

Opremljenost centralnim funkcijama kao obilježje naselja podložno je promjenama tijekom vremena. Te promjene uvjetovane su društveno-gospodarskim zbivanjima u prostoru i promjenama u načinu životu stanovništva na užoj, široj pa i globalnoj razini.

Prikazana podjela naselja po stupnju opremljenosti centralnim funkcijama izvršena je na temelju osnovnih funkcija naselja: upravne, obrazovne, zdravstvene, opskrbe, komunikacijske, financijske (Lukić, 2012). Njome je potvrđen više stoljeća prisutan središnji značaj grada Karlovca za promatrano područje, ali i prisutnost suvremenih trendova poput deagrarizacije te značajnog pada ukupnog broja stanovnika praćenog zatvaranjem škola, prodavaonica i liječničkih ordinacija u manjim naseljima.

Grad Karlovac, površinom i brojem stanovnika najveći grad u županiji, imao je 2011. godine 55 705 stanovnika, dok je Duga Resa imala 11 180 stanovnika. Drugi grad po broju stanovnika bio je Ogulin (13 915 stan.). Dva najmanja grada županije su Ozalj sa 6817 i Slunj s 5076 stanovnika. Navedenim podacima o broju stanovnika obuhvaćeni su stanovnici uži gradskih područja te prigradskih naselja okolice, pod ingerencijom pojedinog grada.

Sl. 1. Udio stanovništva gradova i općina Karlovačke županije u ukupnom broju stanovnika 2011. godine

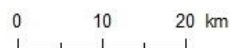
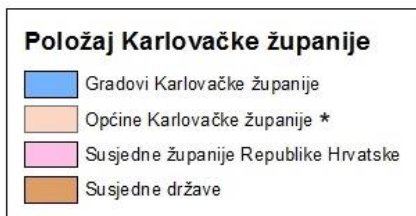
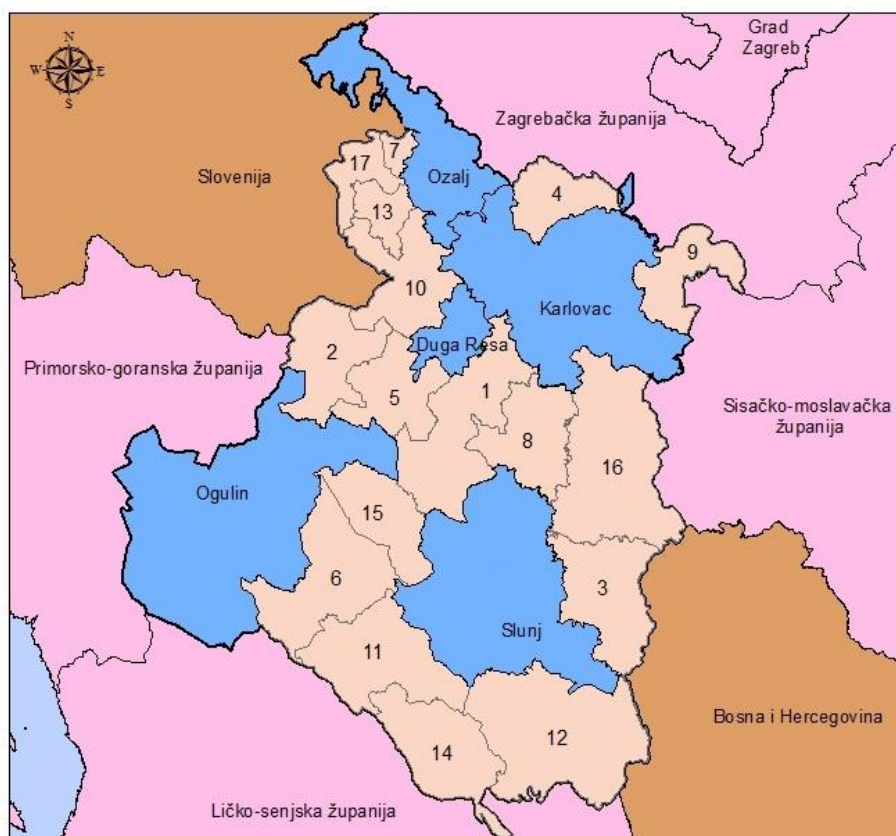
Izvor: Popis stanovništva 2011. godine, Kontingenti stanovništva po gradovima/općinama, DZS, Zagreb

Tab. 3. Koeficijent odnosa veličina gradova Karlovačke županije 2011. godine

Rang	Grad	Broj stan. samog naselja	Koeficijent odnosa
1.	Karlovac	46 827	1,000
2.	Ogulin	8 216	0,175
3.	Duga Resa	5 989	0,128
4.	Slunj	1 653	0,035
5.	Ozalj	1 194	0,025

Izvor: Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, URL 27 – 31

Koeficijenti odnosa između veličine gradova Karlovačke županije (tab. 3), obzirom na broj stanovnika samih naselja, ukazuju na snažnu koncentraciju naseljenosti u gradu Karlovcu u odnosu na ostale gradove. Niti jedan od ostalih gradova u županiji brojem stanovnika nije dostigao niti petinu broja stanovnika grada Karlovca.

Sl. 2. Prostorni obuhvat Karlovačke županije – gradovi i općine

(1 – Barilović, 2 – Bosiljevo, 3 – Cetingrad, 4 – Draganić, 5 – Generalski Stol, 6 – Josipdol, 7 – Kamanje, 8 – Kmjak, 9 – Lasinja, 10 – Netretić, 11 – Plaški, 12 – Rakovica, 13 – Ribnik, 14 – Saborsko, 15 – Tounj, 16 – Vojnić, 17 – Žakanje)

Grad Karlovac smješten je u sjevernom dijelu županije, na području sutoka rijeka Dobre, Mrežnice, Korane i Kupe. Njegov teritorij pruža se sjeverno od doline rijeke Kupe prema sjeveroistoku do granice Zagrebačke županije te na jugoistok do granice sa Sisačko-moslavačkom županijom. U tom međugraničju županija na krajnjem istoku smjestila se mala općina Lasinja (1624 stanovnika 2011. godine).

Sjeverno od grada Karlovca smjestila se općina Draganić sa 2741 stan. i s najvećim istoimenim naseljem izgrađenim uz trasu državne ceste D1 koja povezuje Karlovac i gradove Jastrebarsko i Zagreb. Sjeverozapadno u odnosu na Karlovac nadovezuje se područje grada Ozlja, od samog grada, preko područja regije Vivodine prema zapadnom rubu Žumberačkog gorja i gorskog vrha Sveta Gera. Ozaljsko područje graniči s Republikom Slovenijom. Zapadno od grada Ozlja nalazi se Ribnik, općina s najmanje stanovnika unutar Karlovačke županije (475 stan.). Sjeverozapadno od Karlovca su općine Žakanje (1889 stan.) i Kamanje, najmlađa općina unutar Karlovačke županije, ustanovljena 2004. godine izdvajanjem iz općine Žakanje (891 stan.).

Zapadno od grada Karlovca nalazi se općina Netretić (2862 stan.) kojom prolazi autocesta Zagreb – Rijeka. Ovaj dio autoceste najbliža je pristupna točka mreži hrvatskih autocesta putnicima iz Republike Slovenije. Jugozapadno od Karlovca smjestilo se područje grada Duge Rese, površinom najmanje gradsko područje. Sa širim urbanim dijelom grada Karlovca ono čini jedinstvenu urbanu cjelinu. Krećući se dalje u smjeru jugozapada dolazi se do općine Generalski Stol (2642 stan.), dok se zapadno od Generalskog Stola i Duge Rese smjestila općina Bosiljevo (1284 stan.).

Južno i jugoistočno od Karlovca nalaze se tri općine; Barilović (2990 stan.), Krnjak (1985 stan.) i Vojnić (4764 stan.). Južno od njih područje je grada Slunja. Istočno od slunjskog područja je općina Cetingrad (2027 stan.), a jugoistočno Rakovica (2387 stan.). Ove općine graniče s Bosnom i Hercegovinom, a općina Rakovica i s Ličko-senjskom županijom.

Na zapadu Karlovačke županije područje je grada Ogulina koji s okolicom predstavlja jednu od najvećih županijskih teritorijalnih jedinica, karakterističnu po gorsko-planinskom području Velike Kapele. Jugoistočno od ogulinskog kraja redom se pružaju tri općine koje također graniče s Ličko-senjskom županijom – Josipdol (3773 stan.), Plaški (2090 stan.) i Saborsko (632 stan.). Istočno od grada Ogulina i zapadno od grada Slunja smještena je mala općina Tounj (1150 stan.).

5.2. Veza nodalno-funkcionalne organizacije i Prostornog plana Karlovačke županije

Nadležnosti pri planiranju i uređenju prostora u Republici Hrvatskoj dijele se na tri razine: na državnu, regionalnu (županije i grad Zagreb) i lokalnu (općine i gradovi). U okviru te nadležnosti, a temeljem Zakona o prostornom uređenju te suglasnosti Ministarstva zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva svaka županija donosi svoj prostorni plan čija je

namjena razraditi načela prostornog uređenja i utvrditi ciljeve prostornog razvoja, zaštitu, korištenje i namjenu prostora, uz uvažavanje prirodnih, kulturno-povijesnih i društveno-gospodarskih vrijednosti. Prostorni plan je važan dokument za razumijevanje nodalno-funkcionalne organizacije županije jer ukazuje na aktualno stanje, kao i na planirane aktivnosti vezane uz uređenje prostora županije, s ciljem osiguranja uvjeta za gospodarenje, zaštitu i upravljanje prostorom.

Prostor županije se za potrebe Prostornog plana dijeli na prirodna područja koja obuhvaćaju poljoprivredne, šumske i vodne površine te područja građenja ili uređenja koja obuhvaćaju građevinska područja u okviru naselja, prostore i površine izvan naselja koje imaju izdvojene ili posebne namjene (gospodarske, sportsko-rekreacijske i sl.) te područja infrastrukturnih sustava. Za nodalno-funkcionalnu organizaciju i stanje razvijenosti određenog prostora važan je stupanj razvijenosti već izgrađenih područja kao i stanje prirodnih područja. Prirodna područja su ona gdje osnovu za obavljanje gospodarskih i drugih djelatnosti čine prirodni resursi kojima to područje raspolaže (poljoprivredna i druga tla, šume i druge šumske površine, vodne površine). Prostornim se planom posebno izdvajaju prostori namijenjeni ograničenim gospodarskim aktivnostima korištenja prirodnih resursa poput gospodarskog iskorištavanja šuma, lovstva, vodnog gospodarstva i slatkovodnog ribarstva. Neke od ovih aktivnosti mogu biti ekonomski i turistički valorizirane, a često čine i dio tradicije određenog lokalnog područja te osnovu za održivost naseljavanja istoga.

Poljoprivredne površine osnovni su izvor resursa ruralnih područja koja svojim prehrambenim proizvodima opskrbljuju urbana područja. Poljoprivredne površine kojima je Zakonom o poljoprivrednom zemljištu određena isključivo osnovna namjena zabranjeno je koristiti u nepoljoprivredne svrhe, što prije svega podrazumijeva širenje naselja izgradnjom objekata. Značajan prirodni i ekološki resurs predstavljaju osobito vrijedna obradiva tla. U Prostornom planu Karlovačke županije navedeno je kako ona nema dovoljno tako vrijednog poljoprivrednog zemljišta pa se stroga ograničenja o primarnom korištenju u svrhe poljoprivredne proizvodnje primjenjuju i za tla lošije kategorije kvalitete, a druga se namjena može predvidjeti samo iznimno i djelomično.

Vrijedan biološki resurs predstavljaju i šumske površine. U Karlovačkoj županiji poseban je naglasak na potrebi razvoja gospodarskih aktivnosti u pogledu iskorištavanja šuma i drvene sirovine u brdsko-planinskim dijelovima županije. U slučaju neophodne potrebe za gradnjom na području šuma i šumskih površina (poduzetničkih zona, prometnica, infrastrukturnih i drugih objekata) ona se mora usmjeravati na manje vrijedne zone.

Vodene površine imaju multifunkcionalnu ulogu, a njihova blizina je u prošlosti bila jedna od osnova za razvoj naselja; njihovo očuvanje je važno po pitanju kvalitetne vodoopskrbe i korištenja u turističke i sportsko-rekreacijske svrhe, s ciljem održivog gospodarenja.

Naselja su kao sastavni element urbane mreže definirana područjima građenja ili uređenja prostora, kao i postojećim ili planiranim zahvatima gradnje koji će trajno promijeniti stanje u prirodnom okruženju i postati novi dio urbanog okruženja. U tom građevinskom aspektu razlikujemo područja užeg i šireg naselja s pratećim funkcijama, površine izvan naselja izdvojene namjene (gospodarske, sportsko-rekreacijske, poslovne) i područja infrastrukturnih sustava, poput sustava cestovnih ili željezničkih prometnica. Namjena građevinskih područja postojeće i planirane izgradnje određuje se detaljnije Prostornim planovima uređenja općine/grada i Generalnim urbanističkim planom (GUP). Pri tome je potrebno provesti detaljnu evidenciju postojećih građevinskih područja, utvrditi stvarne granice izgrađenog dijela i valorizaciju postojećeg stanja s ciljem da se prvo preispita mogućnost popunjavanja već izgrađenih dijelova naselja, mogućnost obnove degradiranih i napuštenih izgrađenih građevinskih područja, a tek onda iznimno predvidi njihovo proširenje. Pri tome treba uvažavati demografska kretanja i procijeniti budući razvoj.

Prema Prostornom planu „osnovna namjena građevinskog područja naselja je stanovanje s pratećim društvenim, uslužnim i gospodarskim sadržajima, sukladno veličini, odnosno središnjem značaju naselja“ (Prostorni plan KŽ, izmjene i dopune, 2008, 6). Površine izdvojenih namjena ne mogu se smještati unutar građevinskih područja naselja. Osnovne skupine površina izdvojenih namjena su gospodarske (industrija, komunalni sadržaji, trgovačke zone), sportsko-rekreacijske, ugostiteljsko-turističke (kampovi, turistička naselja, hoteli i dr.) i groblja.

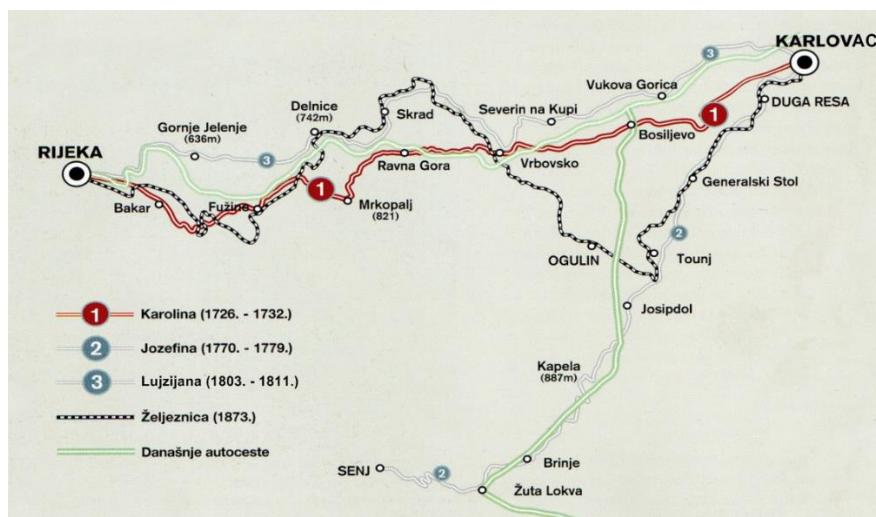
5.3. Prometno-geografski položaj Karlovca i Karlovačke županije

Zahvaljujući povoljnom geostrateškom položaju Karlovačka županija jedna je od prometno najvažnijih, što predstavlja konkurentsku prednost u odnosu na ostale županije i regije. Povoljan prirodni te prometno-geografski položaj rezultirao je gradnjom velikih infrastrukturnih prometnih koridora. Suvremene brze ceste od strateške su važnosti za Republiku Hrvatsku jer predstavljaju jedinu vezu kontinentalnog i primorskog dijela unutar njenih granica. Glavni prometni koridor od Zagreba prema moru omogućava odličan pristup

do luke Rijeka s jedne strane te do gospodarskog prostora grada Zagreba i centralnog dijela Hrvatske s druge strane.

Povoljan geografski položaj i smještaj na sutoku rijeka pokazali su se korisnima za razvoj grada kao prometnog i trgovačkog središta. Tome je osobito pridonijela izgradnja povijesno važnih cesta: Karoline (Karlovac – Bakar) i Jozefine (Karlovac – Senj) tijekom 18. stoljeća i Lujzijane (Karlovac – Rijeka) početkom 19. stoljeća te gradnja željezničke pruge 70-ih godina 19. stoljeća.

Grad Karlovac prvi je od svih gradova, 1972. godine, povezan autocestom sa Zagrebom, a danas, prema kategorizaciji cesta, na području županije postoje dvije autoceste – A1 i A6 (83 km), 11 državnih (383 km), 55 županijskih (494 km) i 164 lokalne ceste (496 km), uz veliki broj nekategoriziranih cesta za koje ne postoje detaljniji podaci (URL 19).

Sl. 3. Trase starih povijesnih cesta, današnjih autocesta i željezničke pruge koje povezuju Karlovačku županiju s morem

Izvor: Černicki L., 2005: Karolinska cesta, *Meridijani* 100, 34.

Osnovnu cestovnu mrežu Županije čine tri pravca u smjeru sjever – jug te tri poprečna pravca u smjeru istok – zapad:

1. Karlovac – Rijeka; (D3, A6)
 2. Duga Resa – Josipdol – Senj; (D23, 51 km)
 3. Karlovac – Slunj – Plitvice; (D1, 74 km)
 4. Jurovski Brod – Karlovac – Duga Resa – Krnjak – Vojnić – V. Kladuša (oko 80 km)
 5. Pribanjci – Bosiljevo – Generalski Stol – Slunj – Cetingrad – V. Kladuša (oko 80km)
 6. Grabovac (Korana) – Saborsko – Josipdol – Ogulin – Vrbovsko/Bosiljevo (oko 90 km)
- (Županijska razvojna strategija KŽ, 2011. – 2013., 39)

Razvojnom strategijom kao prioriteti su utvrđeni pravci Jurovski Brod – Velika Kladuša i Grabovac – Bosiljevo, kako bi se autocesta povezala sa sustavom cesta nižeg ranga te značajnijim gospodarskim i turističkim područjima.

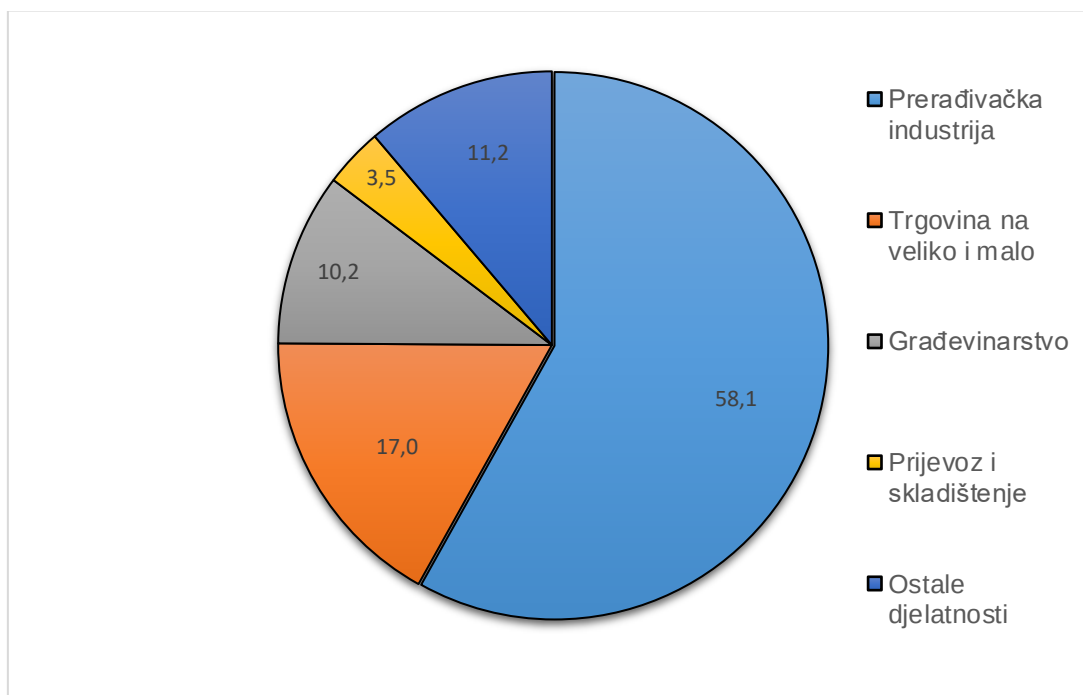
Mnogi od cestovnih i željezničkih prometnih pravaca koji prolaze Karlovačkom županijom nadilaze lokalni značaj i predstavljaju prometnice od nacionalne i međudržavne važnosti. Prostornim planom predviđeni su i projekti izgradnje novih prometnica kako na lokalnoj tako i na nacionalnoj razini. Jedan od primjera je jugoistočna obilaznica grada Karlovca zamišljena kao rješenje preusmjeravanja tranzitnog prometa izvan užeg gradskog područja. Prostorni plan predviđa i nove trase brzih cesta; Karlovac – Slunj – Plitvice koja bi povezivala Karlovac i Nacionalni park Plitvička jezera preko Slunja, prateći najvećim dijelom trasu državne ceste D1 i Karlovac – Pokupsko – Sisak koja bi učinila bržom i efikasnijom prometnu vezu između Karlovca i Siska. U Karlovačkoj bi se županiji trasa ove brze ceste spajala na autocestu Zagreb – Karlovac i pratila bi smjer pružanja kanala Kupa – Kupa.

Željeznička je infrastruktura znatno duže utjecala na razvoj naselja u ovom području hrvatskog teritorija od suvremenijeg cestovnog prometa. Na području Karlovačke županije nalaze se dijelovi nekoliko željezničkih prometnih koridora od kojih je najvažniji dio pruge na dijelu panuropskoga koridora Vb od državne granice s Mađarskom, naselja Botovo, preko gradova Koprivnice, Zagreba, Karlovca, Ogulina pa sve do Rijeke. Dužinom od 77,98 km unutar županije taj dio koridora proteže se u smjeru sjeveroistok-jugozapad od Zagreba preko Karlovca prema Tounju, zapadno prema Ogulinu i Rijeci kroz Gorski kotar. U Oštarijama počinje priključna magistralna željeznička pruga na X europski željeznički koridor i ogranak koridora Vb koja ide preko Gospića i Knina za Split. U Karlovačkoj županiji se proteže dužinom od 43,5 km i povezuje naselja Oštarije, Josipdol i Plaški s Ogulinom i Karlovcem (Županijska razvojna strategija KŽ 2011. – 2013., 41). Pruga Karlovac – Sisak u prošlosti je bila lokalno vrlo značajna. Korištena je sve do Domovinskog rata kada je znatno oštećena pa je promet obustavljen, a pruga je razmontirana. Ova pruga, duljine 102,2 km, u Karlovačkoj županiji je povezivala Rečicu, Skakavac i Vojnić, a u Sisačko-moslavačkoj Topusko, Glinu, Petrinju i Sisak. Druga lokalno značajna, jednokolosječna neelektificirana pruga na pravcu Karlovac – Ozalj – Bujarci – državna granica sa Slovenijom, dužine 28,9 km, povezuje Karlovac, Mahično, Ozalj i Kamanje s Republikom Slovenijom (Županijska razvojna strategija KŽ 2011. – 2013., 41). Ova se pruga nadovezuje na slovensku mrežu željezničkih pruga i međunarodni željeznički granični prijelaz Bujarci. Za Karlovačku županiju ona je važna veza sa slovenskim gradom Metlikom.

6. Stanje gospodarstva u Karlovačkoj županiji

Glavne gospodarske djelatnosti Karlovačke županije su industrija (energetika, metalurgija i metaloprerađivačka industrija, prehrambena industrija), trgovina, ugostiteljstvo, graditeljstvo, promet i veze. Pri tome postoje velike razlike u pogledu dostignutog stupnja gospodarskog razvoja pojedinih dijelova županije, a unutarregionalni dispariteti osobito su izraženi između sjevernog dijela županije, prije svega gradova Karlovca i Duga Rese i njenog ostatka. Veliki kontrasti u stupnju razvijenosti južnog i jugoistočnog dijela Karlovačke županije u odnosu na sjeverni i sjeverozapadni dio Hrvatske sežu još iz daleke prošlosti kada su bili sastavni dio Vojne krajine, sve do ujedinjenja s maticom Hrvatskom 1881. godine. Značajniji proces industrijalizacije u karlovačkom kraju potaknut je u drugoj polovici 19. st. izgradnjom željeznice, a najbržim tempom odvijao se nakon Drugog svjetskog rata kad je izgrađen velik broj tvornica. Pri tome su sve veći značaj dobivali gradovi kao urbana središta u kojima se odvijala industrijska proizvodnja i rasla uloga pratećih uslužnih djelatnosti. U potrazi za osobnim napretkom stanovništvo je u velikoj mjeri trajno napuštalo ruralna područja koja su postajala sve zapuštenija. Zbivanja iz vremena Domovinskog rata kada je dio Karlovačke županije bio okupiran, a dio, uključujući i sam grad Karlovac, doživio velika ratna razaranja, izazvala su teške i dalekosežne negativne posljedice po gospodarstvo. Daljnje poteškoće izazvao je proces tranzicije s planskog na tržišno gospodarstvo i često loše provedeni postupci privatizacije nekadašnjih poduzeća iz vremena socijalističke privrede.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku krajem 2017. godine u Karlovačkoj je županiji bilo registrirano 5006 poslovnih subjekata, od kojih je 2913 bilo aktivno. Od aktivnih poslovnih subjekata 68,9 % činila su trgovačka društva, 29,6 % ustanove, tijela, udruge i organizacije, a 1,4 % zadruge. Pored njih djelovalo je 1779 obrta i predstavnika slobodnih zanimanja. U privatnom vlasništvu bilo ih je 67,3 %, a djelatnosti kojima su se pretežito bavili bile su prerađivačka industrija (12,2 %), trgovina na veliko i malo (16,2 %), ostale uslužne djelatnosti (18,5 %), stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti (9,1 %) te djelatnosti umjetnosti, zabave i rekreacije (8 %) (URL 1). Po kriteriju veličine prevladavaju mali poduzetnici sa 97,9 %, ostatak od 1,7 % čine srednji poduzetnici, a udio velikih poduzetnika iznosi tek 0,4 % od ukupnog broja (URL 33).

Sl. 4. Najznačajnije gospodarske grane u Karlovačkoj županiji 2017. godine

Izvor: Katalog projekata Karlovačke županije, Hrvatska Gospodarska Komora, Županijska komora Karlovac, 2018, 11. (URL 49)

Najveća koncentracija zaposlenosti i gospodarske aktivnosti zabilježena je u gradskim središtima Karlovačke županije (tab. 4).

Tab. 4. Udio gradova Karlovačke županije u ukupnoj gospodarskoj aktivnosti županije 2014. godine

Gradovi	Udjeli u %			
	Broj poduzetnika	Broj zaposlenih	Ukupni prihodi	Dobit
Karlovac	51,6	64,2	72,0	76,3
Duga Resa	10,8	9,1	5,2	4,8
Ogulin	10,4	11,5	11,9	8,7
Ozalj	6,4	4,0	4,2	4,2
Slunj	2,9	2,2	1,5	0,9
Ukupno gradovi	82,1	91,0	94,8	94,9

Izvor: <https://www.kazup.hr/o-zupaniji/gospodarstvo.html> (URL 33)

Grad Karlovac, kao županijsko središte i regionalni centar, imao je više od 50 % udjela u broju poduzetnika i nešto manje od 2/3 zaposlenih. Uz Karlovac je bilo vezano 76,3 % ukupne dobiti županije i 72,0 % ukupnih prihoda. Udjelom iznad 10 % u broju poduzetnika, broju zaposlenih i ukupnom prihodu isticao se grad Ogulin. Duga Resa je imala podjednak udio u broju poduzetnika, ali i duplo manje učešće u dobiti i ukupnim prihodima od Ogulina. Gradovi Ozalj i Slunj u značajno su manjoj mjeri bili uključeni u gospodarske aktivnosti županije, pri čemu je gospodarstvo Slunja ipak znatno slabije od gospodarstva grada Ozlja. Ostatak gospodarskih aktivnosti odvijao se u ekonomski bolje pozicioniranim općinama (Žakanje, Kamanje, Bosiljevo, Vojnić, Josipdol, Draganić) i izdvojenim poduzetničkim zonama.

Karlovačka županija je prema broju zaposlenih zauzimala 2014. godine 12., a prema ukupnom broju poduzetnika 11. mjesto, u korelaciji s preostalih 20 hrvatskih županija, sudjelujući prema oba odabrana kriterija s oko 2 % u ukupnom gospodarstvu Republike Hrvatske (URL 33). I po bruto domaćem proizvodu (BDP) kao makroekonomskom pokazatelju vrijednosti finalnih dobara i usluga proizvedenih tijekom godine, Karlovačka županija ima slično učešće od 2,4 %. U ukupnim nacionalnim prihodima županija sudjeluje s 1,6 %, u ukupnoj nacionalnoj dobiti s 1,8 %, a s 0,9 % u ukupnim gubicima gospodarstva. Ovi pokazatelji svrstavaju je u srednje razvijene županije.

Prerađivačka industrija, građevinarstvo i trgovina 2014. godine sudjelovali su s 85,1 % u ukupnim prihodima županije, s 79,4 % u dobiti gospodarstva, a zapošljavaju čak 78 % ukupnog broja zaposlenih. Sve ostale djelatnosti ostvaruju preostalih 14,9 % prihoda (URL 34).

Karlovačka županija jedna je od rijetkih koja ostvaruje vanjskotrgovinski suficit; 2016. godine županija je sudjelovala s 2,6 % u ukupnom nacionalnom izvozu robe te s 1,3 % u ukupnom nacionalnom uvozu. Izvoz se temelji pretežito na proizvodima prerađivačke industrije (proizvodnja hrane i pića, metala, opreme i strojeva, proizvodnja proizvoda od gume i plastičnih masa, tekstilna i drvena industrija). Najvažnija izvozna tržišta Karlovačke županije su Sjedinjene Američke Države (SAD) (35 %), Njemačka (9,4 %) i Švicarska (9 %). U strukturi izvoza sa 94,6 % sudjeluje prerađivačka industrija, a trgovina na veliko i malo sa 3,8 % (URL 22). Prema udjelu u izvozu iza Karlovca slijede Ozalj, Duga Resa, Ogulin te Slunj, a mnoge općine, posebice Kamanje, Žakanje, Vojnić i Josipdol, bilježe i nekoliko puta veći izvoz od grada Slunja.

6.1. Koncentracija gospodarskih aktivnosti po gradovima i općinama

U gradu Karlovcu i njegovoj blizjoj okolini koncentriran je najveći udio gospodarskih aktivnosti unutar Karlovačke županije pri čemu su primarni nositelji rada i privređivanja različiti oblici prerađivačke industrije. Uz metaloprerađivačku industriju prisutne su i druge grane prerađivačke industrije poput proizvodnje hrane i pića, proizvodnje proizvoda od gume i plastike, tekstila i tekstilnih proizvoda, drva i proizvoda od drva što je čini iznadprosječno zastupljenom u ukupnoj strukturi gospodarstva.

Metaloprerađivačka industrija Karlovca potekla je iz nekadašnjeg velikog industrijskog kompleksa Jugoturbine koji je zapošljavao vrlo velik broj tvorničkih radnika i stvorio respektabilan broj visokokvalificiranih stručnjaka koji su izvodili radove u brojnim zemljama svijeta. Procesi tranzicije i privatizacije koji su uslijedili nakon Domovinskog rata te prilagodba suvremenim tržišnim odnosima, doveli su do nastavka tradicije metaloprerađivačke industrije u ovom području koja se ogleda u radu uspješnih tvrtki kao što su General Electric, TTK – Tvornica turbina Karlovac, Kontal te druge tvornice značajne u području proizvodnje i servisa strojeva u energetske sektoru (diesel motori, plinske turbine, pumpe za brodogradnju).

Drugo značajno područje metaloprerađivačke industrije za grad Karlovac čini sektor proizvodnje metala i proizvoda od metala u kojem su, osobito u drugoj polovici 20. st., bila značajna poduzeća Kordun i Že-Če. Tvrtka Kordun već se gotovo 55 godina bavi proizvodnjom kvalitetnog posuđa i pribora za jelo, unatoč znatnom padu broja zaposlenih.

U industriji proizvodnje prehrambenih proizvoda i pića za Karlovačku županiju važne su tvornice PPK – Karlovačka mesna industrija, koja proizvodi mesne prerađevine i danas djeluje u okviru grupacije Pivac, KIM – Karlovačka industrija mlijeka, koja se 50 godina bavi proizvodnjom mliječnih proizvoda te Žitoproizvod, vodeća lokalna tvrtka u području proizvodnje pekarskih proizvoda, s više od 60 godina tradicije. Tu je i poznata Karlovačka pivovara s tradicijom iz daleke 1854. godine.

U novije vrijeme, jedno od najbrže rastućih poduzeća u Karlovcu je HS produkt, proizvođač pištolja i automatskih pušaka, pretežito za strano tržište. Ovo poduzeće koje bilježi najveći rast prodaje pištolja u svijetu osnovano je 1991. godine i važan je čimbenik hrvatske vojne industrije i izvoza jer svojim proizvodima oprema i vojsku i policiju SAD-a. HS Produkt raspolaže najmodernijim tehnologijama za proizvodnju pješačkog naoružanja, a zapošljavajući više od 1000 radnika važna je okosnica današnjeg karlovačkog gospodarstva.

U području proizvodnje tekstila i tekstilnih proizvoda u Karlovcu 70 godina djeluje tvrtka Lola Ribar, najveći i najstariji hrvatski proizvođač sanitetskog materijala, proizvoda od vate i gaze. Ova tvrtka zapošljava nekoliko stotina radnika, pretežito žena. Tvrtka Kelteks, od 1990. godine proizvodi tekstilne proizvode – kompozitne materijale za potrebe sporta i automobilske industrije. U području proizvodnje proizvoda od gume i plastike izdvaja se IV-ER-KVC čija je proizvodnja vatrogasnih cijevi u 80 %-tnom udjelu namijenjena izvozu.

U području proizvodnje kemijskih proizvoda nekoliko je lokalno značajnih tvrtki poput Kemosana i Nova chema. Značajnija tvrtka iz ovog sektora je i Linde plin, s djelatnostima procesnog inženjeringa, opremanja i ispitivanja cjevovoda za dobavu tehničkih plinova.

Vezano uz proizvodnju proizvoda za građevinarstvo važna je tvrtka Wienerberger Ilovac koja se bavi proizvodnjom opeke, crijepa i ostalih proizvoda od pečene gline za građevinarstvo, a njeguje tradiciju nekadašnje ciglane Ilovac, osnovane davne 1906. godine.

Na industriju južnih dijelova grada Karlovca, industrijske i poduzetničke zone Mala Švarča, s nekoliko tvornica metaloprerađivačke industrije, nadovezuje se gospodarstvo susjednog grada Duge Rese pa dva grada čine jedinstvenu urbanu cjelinu, a njihovo stanovništvo povezuju obostrane dnevne radne cirkulacije.

Od 11 180 stanovnika Duge Rese 2011. godine u samom gradu živjelo ih je 5989. Oko 1400 tih stanovnika radilo je u gradu Dugoj Resi, dok ih je nešto više od 2600 radilo izvan grada, u istoj ili drugoj županiji. Oko 1100 osoba s prebivalištem izvan grada Duge Rese svakodnevno je dolazilo raditi u ovaj grad (URL 24).

U strukturi gospodarstva grada najzastupljenija je prerađivačka industrija, a ostatak čine trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala, turizam, građevinarstvo te ostale djelatnosti. Gospodarskom razvoju Duge Rese, sa 160-ak malih i jednim velikim poduzećem, 200 obrta i 300 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (OPG) pogoduje blizina grada Karlovca i njegovog tržišta (URL 24). Za daljnji razvitak poduzetništva u gradu i okolici predviđeno je ulaganje u izgradnju gospodarskih zona u naseljima Donje i Gornje Mrzlo Polje Mrežničko, Šeketino Brdo, Belajska Vinica i Zvečaj. One još nisu realizirane, ali predstavljaju dobar zalog za budućnost.

Nekadašnji simbol gospodarstva, Pamučna industrija Duga Resa, nekoć vrlo značajna tvrtka tekstilne industrije i na razini Hrvatske, imala je velik doprinos razvoju ovog područja tijekom 2. polovice prošlog stoljeća. Počela je s radom još 1884. god. i cijelo stoljeće bila okosnica rasta i razvoja. Crkvenčić (1976, 29) ubraja Dugu Resu u tzv. industrijska naselja koja „imaju vrlo mali udio aktivnog stanovništva u primarnom sektoru, a vrlo velik udio

zaposlenih u sekundarnom sektoru, no ipak se nalaze u grupama naselja nižeg centraliteta, jer oskudijevaju centralnim funkcijama za svoju okolicu“. Uslijed ratnih zbivanja i promjena odnosa na tržištu tekstilne industrije, 2002. god. otvoren je stečajni postupak koji je trajao dugih 13 godina. U vrijeme otvaranja stečaja u tvrtki je još radio 1151 radnik; nakon rasprodaje glavnine imovine, broj zaposlenih koji rade na prostorima nekadašnjih pogona je zanemariv.

Kao značajnije tvrtke na području grada Duge Rese danas djeluju Ljevaonica Duga Resa s 80-tak radnika te Aquaestil Plus, tvrtka specijalizirana za proizvodnju i plasman kupaonske opreme. Aquaestil Plus je osnovan 1998. godine i u četiri proizvodne jedinice zapošljava više od 400 zaposlenika; tri su locirane u Karlovačkoj županiji, u Dugoj Resi, Ozlju i Generalskom Stolu, dok je četvrta smještena u Našicama.

Grad Ogulin se u 20. st. razvio u značajno gospodarsko središte gravitirajućeg okolnog područja, prvenstveno zahvaljujući razvoju drvne industrije i povoljnom prometnom položaju uz željezničku prugu koja spaja Zagreb i Karlovac s Rijekom. Uslijed ratnih zbivanja tijekom Domovinskog rata došlo je do stagnacije u gospodarstvu, ali i znatnog smanjenja broja stanovnika ovog područja. Na području grada Ogulina 2011. godine bilo je evidentirano 13 915 stanovnika, a samo gradsko naselje imalo je 8216 stanovnika. Nakon stavljanja u funkciju autoceste Zagreb – Split, na čijoj se trasi nalazi i čvorište prema Ogulinu ovo je područje postalo znatno bolje povezano s ostalim većim gradovima poput Karlovca, Zagreba, Gospića i Rijeke.

Suvremeni razvoj grad Ogulin bazira na razvoju poduzetništva, ulaganju u revitalizaciju nekoć važnih dijelova lokalnog gospodarstva poput drvne industrije i poljoprivrede, kao i na razvoju poduzetničkih zona. Osnovu gospodarske djelatnosti grada Ogulina čine drvena, elektrotehnička i metalna industrija te tiskarstvo. Obzirom na bogati šumski fond kojim raspolaže (oko 60 % površine ili 65 000 ha pokriveno je šumom) ogulinski kraj temelji razvoj i baznu zaposlenost stanovništva na sektoru drvne industrije pa se nastavak tradicije u primarnoj i finalnoj preradi drva smatra najvažnijim gospodarskim potencijalom.

Osnova razvoja poljoprivrede područje je Potkapelske zavale u kojoj je smješten i grad Ogulin. Obradivih površina na području grada ima oko 12 %, a livade i pašnjaci povoljni za razvitak stočarstva čine oko 28 % površine. Za ogulinsko gospodarstvo važan je proizvod ogulinski kiseli kupus koji od 2015. godine, temeljem odluke Komisije Europske unije, nosi oznaku zaštićene izvornosti. Glavna tvrtka na području prehrambene industrije u Ogulinu je

Madig. Tvrtka zapošljava oko 250 djelatnika, a nastala je kao rezultat dugogodišnje tradicije zajedničkog uzgoja i prerade kupusa u ogulinskom kraju (URL 38).

Gospodarske aktivnosti koje se odvijaju u općinskim središtima vrlo su važne za održivi razvoj manjih sredina.

Žakanje i Ribnik stekli su status općine novom teritorijalnom podjelom Republike Hrvatske 1993. godine, kojom je uveden sustav lokalne samouprave i uprave, a do tada su bile u sastavu bivše velike općine Ozalj. Kamanje je taj status dobilo 2003. godine, izdvajanjem iz općine Žakanje. Dok se u Ribniku i Žakanju gospodarska aktivnost odvija u manjem opsegu, Kamanje, najmlađa i površinom od 14,81 km² najmanja općina Karlovačke županije primjer je uspjeha poduzetničke inicijative u manjim sredinama. Po broju obrtnika i drugih poduzetnika u odnosu na broj stanovnika danas je jedna od najrazvijenijih općina u Hrvatskoj. Najznačajnije tvrtke u Kamanju su Uniweld strojevi (sa oko 100 radnika) i Pletix, vodeći hrvatski proizvođač kupaćih kostima, sa 108 zaposlenih osoba. U općini djeluje još tridesetak manjih pogona i radnji različitih djelatnosti (URL 37).

Stanovništvo općine Draganić tijekom prošlosti je pretežito živjelo od poljoprivrede i šumarstva, a polovicom 20. st. od aktivnosti ciglane, pilane i industrijskog mlina, uz rad oko 600 radnika. Ukidanje statusa općine 1957. godine potaklo je gašenje postojećih pogona, a lokalno stanovništvo bilo je primorano ponovno se baviti poljoprivredom ili tražiti posao u obližnjim gradovima ili u inozemstvu. Općina Draganić ponovno je ustrojena 1992. god., gospodarski razvoj bazira na razvoju poduzetništva, a budućnost i održivost veže se uz utjecaj dviju poduzetničkih zona na njenom području (URL 39).

Najistočnija općina Karlovačke županije je Lasinja. Općina Lasinja nastala je 1993. godine, a pripojena je Karlovačkoj iz Sisačko-moslavačke županije 1997. godine, što je čini jednom od najmlađih općina u županiji. Razvoj gospodarstva planira se kroz osnivanje poduzetničke zone, s ciljem da se stvore nova radna mjesta važna za opstanak lokalnog kraja. U zoni se planira i izgradnja objekta proizvodnje električne i toplinske energije kroz procese spaljivanja biomase kao nusprodukta drvene industrije. Obzirom na geografski položaj stanovnici Lasinje pri zapošljavanju gravitiraju susjednoj Zagrebačkoj županiji.

Vojnić, kao najveće naselje općine prostorni i gospodarski razvitak temelji na malom i srednjem poduzetništvu te djelovanju nekoliko srednje velikih trgovačkih društava i tridesetak obrtnika na lokalnom nivou. Jedan od najvažnijih je pogon tvrtke DS Smith Plastics Division iz Belgije (nekadašnji Kaplast) koji se bavi proizvodnjom plastičnih proizvoda, a svoje proizvode izvozi u Sloveniju, Srbiju, BiH, Njemačku, Italiju, Belgiju,

Češku, Mađarsku. U ovoj tvrtki danas radi oko 50-ak radnika. Kupnjom Kaplasta ova je tvrtka zauzela vodeću poziciju u Europi na području ponude injekcijski prešanih plastičnih proizvoda i vrlo je značajna za ovo slabije razvijeno područje Karlovačke županije (URL 36).

Južno od Karlovca su ruralne općine Barilović i Krnjak koje su tijekom Domovinskog rata demografski opustošene, uz velike materijalne štete i razaranja. Uspjele su se u relativno kratkom vremenu i s vrlo malim brojem stanovnika razvojno približiti općinama koje nisu pretrpjele takva razaranja no najveću opasnost za daljnji održivi razvoj i dalje im predstavlja migracija stanovništva prema većim centrima. U gospodarski sektor općine Barilović ubraja se poduzetničko poslovna zona Logorište, a u njoj djeluju komunalno poduzeće Ceste Karlovac, metaloprerađivačka tvrtka Kontal i tvrtka Niteh koja se bavi proizvodnjom i prodajom komponenti za optimiranje proizvodnih procesa.

Stanovnici općine Krnjak tradicionalno su vezani zapošljavanjem uz grad Karlovac. Od vremena poslije Domovinskog rata, ekonomska i demografska situacija ovog područja se pogoršala, smanjen je broj stanovnika, broj tvrtki i uslužnih djelatnosti, kao i broj ljudi koji se bavi poljoprivredom.

Gospodarstvo grada Slunja uglavnom je vezano uz lokalnu poduzetničku zonu, trgovačke i uslužne djelatnosti, prije svega turizam te određeno položajem na trasi državne ceste Karlovac – Slunj – Nacionalni park Plitvička Jezera – Korenica – Udbina te dalje prema primorju. O gospodarstvu grada Slunja djelomično ovise i susjedne pogranične općine smještene uz granicu s Bosnom i Hercegovinom, na krajnjem južnom i jugoistočnom dijelu županije, Cetingrad i Rakovica. Na ovom se području isprepliću utjecaji tranzitnog prometnog položaja s utjecajima ruralnosti i reljefne podloge te povijesnih faktora.

Gospodarstvo Cetingrada je značajno u lokalnim okvirima; na području općine djeluje jedan veći poduzetnik iz trgovačke djelatnosti, jedna pilana te srednje velika komunalna djelatnost specijalizirana za cestogradnju. U općini djeluje nekoliko većih OPG-ova koji se bave pčelarstvom i stočarstvom.

Općina Rakovica gospodarski je orijentirana na svoj prometni položaj između grada Slunja i grada Korenice u susjednoj Ličko-senjskoj županiji. Blizina Nacionalnog parka Plitvička jezera ovoj općini pruža iznimno povoljne uvjete za razvoj turizma, izgradnju smještajnih i ugostiteljskih objekata te razvoj ekološke poljoprivrede. Unatoč tome ovaj je prostor županije rijetko naseljen. Stanovništvo se najviše bavi djelatnostima primarnog sektora – poljoprivredom i šumarstvom za lokalne potrebe te djelatnostima tercijarnog

sektora, cjelogodišnjim turizmom i uz njega vezanim uslužnim djelatnostima. Najveći i najznačajniji obrađivač zemlje i uzgajatelj krava na području općine je tvrtka Pro-Milk, na farmi Sadilovac, koja raspolaže sa oko 1000 muznih krava.

Zapadno od Karlovca i Duge Rese nalaze se općine Netretić, Generalski Stol i Bosiljevo. Općina Netretić je srednje naseljen, pretežito ruralni kraj srednjeg Pokuplja koji danas doživljava valorizaciju svog položaja zahvaljujući poveznici na autocestovnu mrežu preko čvora Novigrad. U primarnom sektoru teži se modernizaciji OPG-ova, a u tercijarnom sektoru cilj je daljnji razvoj proizvodnog i uslužnog zanatstva te seoskog turizma.

Općina Generalski Stol gravitira Dugoj Resi i također ima pretežito ruralni karakter. Za općinu Bosiljevo, izgradnjom autoceste Zagreb – Rijeka i odvojka za Split, stvoreni su temelji za značajniji gospodarski razvoj i priliku da ponovo postane perspektivno mjesto za život i rad. Udaljeno autocestom do Zagreba oko 70 km te otprilike isto toliko i do grada Rijeke Bosiljevo je i na nacionalnoj razini prepoznato kao lokacija buduće industrijsko-poslovne zone koja bi mogla pridonijeti razvoju ovog područja.

Općina Tounj, 14 km istočno od Ogulina, smještena je uz željezničku prugu Zagreb – Karlovac – Rijeka te cestu Karlovac – Josipdol – Senj. Obzirom na ruralan karakter područja, stanovništvo se pretežito bavi ratarstvom i stočarstvom (uzgoj goveda i svinja, proizvodnja mlijeka i sira), a gospodarsku osnovu Tounja obogaćuje i industrija građevnoga materijala u lokalnom kamenolomu.

Josipdol i Plaški gravitiraju gradu Ogulinu, a Saborsko gradu Slunju. Općina Josipdol, udaljena oko 10 km jugoistočno od Ogulina, 2011. godine imala je 3773, a samo naselje Josipdol 832 stanovnika. Prometni položaj uz magistralnu željezničku prugu Zagreb – Karlovac – Oštarije – Gospić – Split te trasu stare Jozefinske ceste od Karlovca do Senja vrlo je povoljan. U prošlosti se gospodarstvo razvijalo primarno na osnovama drvne industrije (pilane i tvornice građevne stolarije). Danas je stanje gospodarstva svedeno na lokalnu razinu, tvornica nema, a drvno-industrijski pogoni koji su ranije zapošljavali veliki dio lokalnog stanovništva su propali. Najveći dio stanovništva bavi se poljoprivredom ili rade u centrima unutar županije od kojih im je najbliži grad Ogulin. Tek se u današnje vrijeme ponovo ulaže u značajniji razvoj drvne industrije u sklopu poduzetničke zone grada Ogulina i primarno preko tvrtke Bjelin. Područje Josipdola ima i osnove za razvoj turizma, posebno ruralnog i lovnog jer su okolne šume bogate raznovrsnom divljači.

Naselje Plaški nalazi se oko 25 km jugoistočno od grada Ogulina, na koji je gospodarski orijentirano. Važan faktor razvoja ovog područja u 20. st. bila je izgradnja ličke pruge, dionice od Oštarija i Ogulina preko Gospića do Knina, kojom je 1925. godine bila

uspostavljena prva željeznička veza između kontinentalnog dijela Hrvatske i Dalmacije, kao i veza grada Ogulina s naseljima Josipdol, Plaški i Oštarije. Izgradnja željeznice potakla je stanogradnju, izgradnju vodovodne mreže i pogona za preradu drva, a Plaški je postao administrativni i trgovački centar okolnog područja, s objektima javne uporabe poput zgrade općine, ambulante, ljekarne, poštanskog ureda, željezničke stanice, škole, knjižnice, čitaonice, sportske dvorane.

U Plaškom je znatan dio 20. st. djelovala velika tvornica sulfatne celuloze i papira kao jedina takva tvornica u bivšoj Jugoslaviji, a poslije Domovinskog rata prestala je s radom. Temeljna osnova budućeg razvoja naselja je povoljan geostrateški položaj. U sektoru industrije postoje planovi vezani uz industrijsko-proizvodnu zonu na mjestu bivše tvornice celuloze čija infrastruktura i objekti još postoje i bilo bi ih potrebno revitalizirati i iskoristiti u nekoj budućoj proizvodnji. Danas se lokalno stanovništvo bavi pretežito poljoprivredom za vlastite potrebe.

Jedna od općina s najmanje stanovnika unutar županije, s izrazito ruralnim karakterom je Saborsko. U njoj je 2011. godine živjelo samo 632 stanovnika koji su se bavili poljoprivredom. Područje općine znatno je stradalo u Domovinskom ratu; u međuvremenu se obnovilo i dio stanovnika se vratio. Današnji gospodarski uspon temelji se na razvoju turizma zbog blizine Nacionalnog parka Plitvička jezera kao i s tim povezanih uslužnih djelatnosti.

Općine Tounj, Josipdol, Plaški i Saborsko zajedno s gradom Ogulinom čine jedinstveni dio Karlovačke županije nazvan ogulinskim krajem koji obuhvaća prirodno-geografski prostor Ogulinsko-plašćanske udoline. Ovaj kraj obilježava relativno ujednačena rasprostranjenost stanovništva te dobra međusobna povezanost naselja, značajna za uravnotežen razvoj i oživljavanje ovog primarno ruralnog prostora.

6.2. Poduzetništvo i razvoj poslovnih zona u Karlovačkoj županiji

Poduzetništvo i obrtništvo tradicionalno su razvijeni u Karlovačkoj županiji, a u prošlosti su mahom bili vezani uz nekadašnja velika poduzeća. Tranzicijski procesi i gospodarska kriza koji su doveli do propadanja brojnih velikih sistema snažno su negativno utjecali i na ove djelatnosti, zasnovane na kooperantskom odnosu. Poduzetništvo i obrtništvo opterećeni su brojnim problemima poput nelikvidnosti, teško dostupnih kreditnih sredstava, administrativnih prepreka u poslovanju te i dalje prisutnih teškoća u srednjim i velikim poduzećima. Budući da malo i srednje poduzetništvo pružaju velike mogućnosti za

zapošljavanje, a time i potencijal za održiv razvoj i napredak lokalnih zajednica, bitno je raznim oblicima potpore osigurati bolje uvjete za njihov razvoj.

S ciljem ublažavanja nastalih problema nezaposlenosti i krize te brže obnove lokalnog gospodarstva, u Karlovačkoj županiji se već od 1997. godine, u suradnji s lokalnom županijskom Hrvatskom gospodarskom komorom (HGK), sustavno radilo na poticanju poduzetništva putem povoljnog kreditiranja razvojnih programa, dugotrajne imovine i obrtnih sredstava. Kreditiranjem poduzetnika pod povoljnijim uvjetima omogućuje se razvoj i usmjeravanje lokalnog gospodarstva. Od 1997. godine, od kada traje suradnja županije s nadležnim Ministarstvom gospodarstva, zaključno s 2017. godinom, odobreno je preko 400 kredita vrijednih više od 200 milijuna kuna, otvorilo se 1220 radnih mjesta, a prosječno ulaganje po poduzetniku iznosilo je oko 130.000,00 kuna (URL 34).

Na ulaganja u poduzetništvo vezan je i Program poticanja razvoja poduzetničkih zona na području Karlovačke županije. One predstavljaju poseban oblik ulaganja u razvoj gospodarstva jer su planski namijenjene poduzetnicima kao područja u kojima je osigurana komunalna opremljenost svih parcela (pristupne ceste, struja, voda, kanalizacija, telekomunikacija te plinske instalacije). Poduzetničke zone trebaju omogućiti poduzetnicima što kvalitetniji i jeftiniji poslovni prostor kako se oni ne bi opterećivali ulaganjima u infrastrukturu već se posvetili ulaganjima u opremu i tehnologiju. Osim toga, jedinicama lokalne uprave preporuča se da u okviru svojih nadležnosti pruže poduzetnicima porezne i druge olakšice, kao i da potiču investitore čije su djelatnosti u skladu s lokalnim resursima kako bi oni postali novi nositelji razvitka gravitirajućeg prostora oko poduzetničke zone. Na području Karlovačke županije predviđeno je postojanje čak 43 poduzetničke zone, a 17 je aktivnih. Među njima može se izdvojiti deset značajnijih na županijskoj razini (URL 34).

Jedna od najuspješnijih i gospodarski najvaloriziranih zona, „Poslovni park Karlovac“, smještena je u južnom dijelu grada, u mjesnom odboru Logorište. Od ukupno 60 parcela mješovite i gospodarske namjene, ukupne površine čak 397 000 m², preostalo je za prodaju samo 8187 m² (URL 26). Ova poduzetnička zona nastala je na području bivše karlovačke vojarne Logorište kao oblik „brownfield“ investicije, odnosno prenamjene napuštene vojarne u gospodarske svrhe. Značajnije tvrtke koje posluju u ovoj zoni su KGK (kemijsko-građevinska industrija), Kontal, Ceste Karlovac, Aquaestil Plus.

Poduzetnička zona Mala Švarča Karlovac također se nalazi u gradu, u istoimeno m mjesnom odboru. To je pretežito industrijska zona, smještena najvećim dijelom na području industrijskog kompleksa nekadašnje Jugoturbine. U ovoj zoni značajnije tvrtke su Kelteks, General Electric Hrvatska, Adriadiesel, AB montaža.

Treća izdvojena zona u gradu Karlovcu je Poslovna zona Banija Ilovac III koja se prostire područjem istomenih dijelova grada, preko rijeke Kupe u sjevernom dijelu. Neke od značajnih tvrtki u ovoj zoni su HS-Produkt i Wienerberger-Ilovac.

Ogulin ima jednu poduzetničku zonu, idealnog prometnog položaja, na pola puta između Zagreba i Rijeke, uz sam izlaz s autoceste A1 Zagreb – Split i u blizini magistralne željezničke pruge Zagreb – Rijeka. U ovoj zoni najveći je naglasak na dodatnim olakšicama za investitore, osobito u smislu poticanja na zapošljavanje lokalnog stanovništva te na razvoj djelatnosti u skladu sa sirovinama kojima regija raspolaže. U toj zoni smješteno je poduzeće Semmelrock, dio međunarodne grupacije koja ima proizvodne pogone u 11 zemalja Srednje i Istočne Europe, a proizvodi betonske elemente za građevinsku industriju. Obzirom na brzi pristup autocesti, osobito dionici A1 Bosiljevo – Brinje, u ovoj se zoni nalazi i Centar za održavanje tvrtke Hrvatske autoceste (HAC).

U poduzetničkoj zoni Lug, smještenoj u gradu Ozlju, od 48 ha ukupne površine, ostalo je raspoloživo još 19 ha. U zoni je 2017. godine radilo 476 djelatnika, najviše u tvrtki Aquaestil Plus. Geografski položaj zone je povoljan jer je posebnom cestom povezana s glavnom prilaznom cestom iz smjera Karlovca prema gradu Ozlju, a najkraća udaljenost od Karlovca do te zone iznosi 17 km. U neposrednoj blizini zone nalazi se željeznička postaja Ozalj, dok sama željeznička pruga prolazi središnjim dijelom zone i dijeli je na sjeverni i južni dio. U ovoj zoni, u sektoru metaloprerađivačke industrije, djeluje tvrtka FlammiFer, najpoznatija po proizvodnji i opremanju vatrogasnih vozila, koja zapošljava 50 radnika. Tu posluju i tvrtke RM-tech (proizvodnja zupčanika), tvrtka Ilsad, za proizvodnju PVC i aluminijske stolarije, sa 67 djelatnika i 3500 m² proizvodnog prostora, tvrtka Fest koja se bavi iznajmljivanjem opreme i organizacijom priredbi. Unutar ove poslovne zone nalaze se i podružnice nekih zagrebačkih poduzeća (URL 40).

U zoni Gornje Taborište kod Slunja, od 22,08 ha površine ostala su dostupna još 3 ha. Ova zona smještena je prije grada Slunja, iz smjera Karlovca, u blizini državne ceste D1 s kojom je povezana posebnim izlazom. Unutar nje nalazi se jedan od najvećih autobusnih prijevoznika u županiji, Autopromet Slunj koji posluje više od 60 godina. Sljedeća je prisutna tvrtka Bioplod Lika, s pogonom za preradu vune. Sjedište ove tvrtke je u naselju Udbina u Ličko-senjskoj županiji, udaljenom od Slunja 80 km. Geografski položaj zone, uz samu državnu cestu koja povezuje Udbinu, Slunj, Karlovac i Zagreb, pokazao se najznačajnijim kriterijem kod odabira poslovne lokacije tvrtke (URL 25).

Jedna od najmanje iskorištenih poslovnih zona, ali s velikim potencijalom obzirom na položaj i mogućnosti utjecaja na lokalno područje je poslovna zona Bosiljevo, smještena uz autocestu A1. Za razliku od ostalih zona, u privatnom je vlasništvu. Još nije zaživjela, a u budućnosti bi trebala potaknuti zapošljavanje i naseljavanje ovog kraja.

Još neizgrađena poduzetnička zona „Maletići“, Novigrad na Dobri nalazi se u blizini vrlo važnog prometnog čvora Novigrad. Smatra se da ima veliki potencijal u budućnosti.

Poduzetnička zona Draganić 1 (Radna zona Sajmište), površine 8,8 ha, jedna je od značajnijih na području županije.

Posljednja značajnija poduzetnička zona je zona malog gospodarstva Žakanje, privlačna zbog svog prometnog položaja. Smještena je sjeverno od Karlovca, uz trasu državne ceste D6 od Karlovca prema naselju Jurovski Brod i slovenskim gradovima Metlici i Novom Mestu. U njoj trenutno djeluje nekoliko tvrtki lokalnog značaja.

7. Obilježja i struktura naseljenosti Karlovačke županije

7.1. Oblici naselja i naseljenosti Karlovačke županije

Naseljem se naziva svaki skup nastambi na određenom užem ili širem prostoru. Naselja se razlikuju po tri važna svojstva – veličini, obliku i sadržajima te im ovisno o njima pridajemo pripadajuće ime naselja ruralnog ili urbanog tipa. Ova svojstva nisu ustaljena, jer naselje može kroz vrijeme i u prostoru mijenjati svoj oblik, veličinu i funkcije što se najčešće i događa prirodnim slijedom uslijed samog razvoja, općeg poboljšanja kvalitete života ili tehnološkog napretka. Isto je tako moguć i suprotan proces propadanja naselja, depopulacije, deagrarizacije, gubitka investicija i posljedično gubitka funkcija naselja.

Općine su oblik administrativno-teritorijalne podjele županijskog teritorija u okviru čijeg se samoupravnog djelokruga obavljaju poslovi lokalnog značaja te neposredno zadovoljavaju potrebe građana. Općinska središta u Karlovačkoj županiji pripadaju naseljima mješovitog tipa budući da imaju neka obilježja grada, ali i obilježja ruralnih naselja.

Za razliku od općinskih središta, seoska naselja u županiji pretežito nemaju značajniju ulogu i funkciju u širem prostoru. Primarna im je uloga stanovanja i mogućnosti rada i privređivanja u primarnim djelatnostima, prvenstveno samoopskrbenoj ili tržišno orijentiranoj poljoprivredi. Sela su vrlo različitih oblika, raštrkana, zbijena i izdužena. Od ukupno 649 naselja u Karlovačkoj županiji više od 600 čine seoska naselja. U prošlosti najčešće raštrkana, kasnije zbijena, s kućama zgusnutim na relativno malom prostoru i poljima izvan i oko sela, danas su seoska naselja najčešće izduženog oblika, u nizinskim područjima županije, smještena uz prometnice, većinom asfaltirane tek u 20. stoljeću. Zbog prisutnih trendova deagrarizacije i iseljavanja stanovništva napuštena su imanja česta pojava u selima Karlovačke županije, a i infrastruktura u selima je propala, kako zbog nedostatka ljudi, tako i zbog neisplativosti značajnijih ulaganja. Na oblik naselja u ruralnim područjima županije utjecao je i način podjele zemljišta među članovima obitelji i rascjepkanost na mnogobrojne čestice.

Svi gradovi suvremene Karlovačke županije, osim Karlovca, kao najsloženiji oblici naselja, značajnije su se prostorno i po broju stanovnika razvili tek u 20. stoljeću. Za razliku od većine hrvatskih priobalnih područja u kojima tradicija razvoja urbane kulture ima korijene još u vremenima grčke i rimske kolonizacije, prostor Karlovačke županije jedno je od područja kontinentalne Hrvatske u kojima je tradicija urbane gradnje i života u gradovima stara tek nekoliko stoljeća i u kojima većina gradova srednjoeuropskog tipa datira pretežito

iz 18., 19. te prve polovice 20. stoljeća. Najstariji objekti u gradovima najčešće su stare gradske jezgre i vojno-obrambeni objekti poput utvrda i vojarni te vjerski objekti kao što su crkve i samostani.

Na pojedinim područjima Karlovačke županije naseljenost je više stoljeća bila uvjetovana potrebom da se lokalno stanovništvo brani od prodora stranih osvajačkih vojski što je uvjetovalo potpuno različit pristup razvoju mreže naselja od onoga koji se drugdje odvijao u mirnodopskim uvjetima. Stoga se na područjima nekadašnje Vojne Krajine najveći dio naselja intenzivnije razvijao tek u posljednjih 150 godina, primarno nakon pripojenja matici zemlji Hrvatskoj te pod utjecajem kasnijeg početka industrijalizacije u 19. stoljeću.

U drugoj polovici 20. st., nakon Drugog svjetskog rata i u vrijeme intenzivne poslijeratne obnove, došlo je do ubrzanog rasta industrijske proizvodnje. Time su stvoreni novi uvjeti za razvoj i napredak gradskih naselja. Ona se prostorno šire, uz intezivan proces stanogradnje nastaju nove gradske četvrti, novi kulturni, društveni i drugi objekti, a broj stanovnika se povećava. Nastaju nove vizure najvećih gradova, s neboderima i brojnim drugim stambenim zgradama. Izgled gradova i njihovih stambenih područja i u Karlovačkoj je županiji poprimio unificirana obilježja stanogradnje iz vremena socijalističkog društvenog sistema. Zbog potrebe za velikim brojem radne snage u brojnim novosagrađenim tvornicama dolazi do značajnog doseljavanja ljudi iz okolnih ruralnih naselja u gradove, prije svega u grad Karlovac. Gradovi kao složenija naselja doživljavaju ubranu transformaciju, a stanovništvo koje se do tada bavilo pretežito obrtom i baznim prerađivačkim djelatnostima poput drvne, tekstilne i metaloprerađivačke industrije, počinje se baviti širim spektrom proizvodnih djelatnosti te djelatnostima tercijarnog sektora, trgovinom, ugostiteljstvom, ali i turizmom, osiguranjem, bankarstvom. U gradovima postaje sve značajnija i šire prisutna obrazovna i zdravstvena komponenta. Pri tome gradovi nisu orijentirani samo na sebe i svoje stanovnike. Sve više jača uloga grada kao centralnog naselja koje radi i proizvodi i za potrebe okolice i šireg prostora. „U proučavanju funkcionalne strukture gradova sve veća pažnja posvećuje se analizi prostornog rasporeda odnosno lokaciji pojedinih funkcija. Proučavanjem prostornog rasporeda odnosno utvrđivanjem zakonitosti lokacija pojedinih funkcija u gradovima, nastali su i brojni modeli o funkcionalno-prostornoj strukturi grada (Vresk, 1976, 77).

Grad Karlovac, centralno naselje današnje Karlovačke županije, idealan je primjer grada koji se razvijao od planski izgrađene utvrde namijenjene obrani, preko iznimno razvijenog trgovačkog grada na odličnom prometnom položaju do grada razvijene industrijske proizvodnje, s centralnim značajem regionalnog središta.

Za određivanje i analizu oblika naselja koriste se fizionomsko-morfološki kriteriji oblikovanja naselja, a to su: izgled naselja, stupanj izgrađenosti i način korištenja zemljišta. Prema navedenim kriterijima naselja se rangiraju po stupnju urbaniziranosti na urbana i periurbana (suburbana i ruralna) naselja. Prema funkcijama koje se obavljaju u okviru nekog grada i po njegovom administrativnom značaju određuje se stupanj centraliteta grada pa u okviru Karlovačke županije možemo razlikovati Karlovac kao regionalni centar te ostale gradove kao subregionalne, područne ili lokalne centre.

Gradovi promatranog područja najčešće imaju očuvanu gradsku jezgru, gradsku utvrdu ili stari grad, jednu ili više crkava i drugih vjerskih objekata, odgojno-obrazovne, zdravstvene i kulturne objekte. Gradska naselja imaju i posebne zone ili četvrti sa stambenim zgradama i kućama namijenjenima stanovanju. Stambene zone sa zgradama, namijenjene stanovanju većeg broja ljudi uglavnom su planski izgrađene, u skladu s odredbama prostornih planova naselja ili GUP-a za regionalni centar Karlovac, koje uređuju način i smjer širenja naselja, s propisanim zonama određene namjene.

Međuodnosom postojeće i buduće stanogradnje, objekata javne namjene i ostalih gradskih sadržaja postiže se jedinstveni prostorni karakter grada koji ga čini privlačnim mjestom za život, uz osiguranje primarnih uvjeta poput vodoopskrbe, opskrbe električnom energijom, pružanja telekomunikacijskih usluga, uz odgojno-obrazovni sustav, zdravstvenu skrb, ponudu sportsko-rekreacijskih objekata i kulturnih sadržaja. Uz navedeno, među najvažnijim faktorima privlačnosti pojedinog gradskog područja je ponuda radnih mjesta, njena kvantiteta i kvalitativna širina te lokacija rada u užoj ili široj okolini grada.

7. 2. Razvoj naseljenosti po gradovima Karlovačke županije

Karlovac, regionalno središte i središte Karlovačke županije, po broju stanovnika je najveće naselje, ali ujedno i jedno od najmlađih naselja u županiji. Grad Karlovac nastao je planski kao utvrda za obranu od daljnjeg teritorijalnog prodora Osmanlija. Gradnja utvrde u obliku šesterokrake zvijezde počela je 13. srpnja 1579. godine, na području sutoka rijeka Kupe, Mrežnice, Korane i Dobre u nizinskom, ali ipak teško osvojivom području gdje je utvrda dodatno obrambeno ojačana prokopanim šančevima. Tvrđava grada Karlovca dugi je niz godina predstavljala primjer talijanskoga renesansnog urbanizma, tzv. idealni grad s 24 gotovo pravilna bloka i pravokutnim rasterom ulica, graditelja Matije Gambona.

U staroj gradskoj jezgri nalazi se franjevačka crkva sa samostanom iz 18. st., vojarna, palača oružane, pravoslavna crkva sv. Nikole (1784./86.) i kužni pil napravljen u spomen na ljude umrle od kuge. Sačuvan je i veći broj baroknih palača i kuća iz razdoblja klasicizma te mnogobrojne bidermajerske građanske kuće. Međutim, „geostrateška uloga, ma koliko važna, nije mogla osigurati i trajnu vrijednost tvrđavskim lokalitetima – kasniji prosperitet doživjeli su samo oni čiji je kompleksni geografski položaj sadržavao i druge potencijale značajne u povoljnijim geopolitičkim odnosima. A ti potencijali bili su oni prometno-geografskog i uopće gospodarskog karaktera“ (Pavić, 1976, 118). U 18. st. grad se počeo širiti i izvan zidina, na području od utvrde do obale rijeke Kupe, na kojem su građeni objekti vezani uz transport žita, a u 19. st. i gradske palače uglednih gradskih obitelji. Najprije su se razvijali dijelovi grada uz nove ceste Jozefinu, Lujzijanu i Karolinu. Uz trasu Lujzijane i između srednjovjekovnog starog grada Dubovca i rijeke Kupe razvilo se u zapadnom dijelu grada naselje Dubovac, današnja gradska četvrt.

Na izgled sjevernog dijela grada, utjecala je željeznička pruga koja je puštena u promet 1873. godine. Pruga je kasnije postala granicom između starijeg i novijeg dijela grada, zajedno s paralelno izgrađenom brzom cestom koja se na sjeveru grada povezuje s autocestom Zagreb – Karlovac.

U zoni parkovnih i perivojnih površina unutar bivših šančeva nalaze se neki od najvažnijih spomenika kulturne arhitekture, poput zgrade gradskog kazališta Zorin dom, izgrađene 1893. godine te obližnje zgrade kina Edison, prve namjenski izgrađene kinodvorane u Hrvatskoj, 1920. godine. Tu su i mnoge jednokatnice iz prve polovice 20. st., koje danas imaju funkciju javnih, obrazovnih i stambenih zgrada.

Velika vojarna u današnjoj Domobranskoj ulici bila je prvi značajniji objekt izgrađen izvan stare jezgre. Na tu se ulicu veže stara gradska četvrt Rakovac. U njoj su najvažnije građevine zgrada Gimnazije iz druge polovice 19. st. i gradska sportska dvorana izgrađena 1967. godine, kao tada najmodernija dvorana u Hrvatskoj. Uz koranske obale smjestio se hotel, gradski nogometni stadion, športsko-rekreacijski centar te obližnje Foginovo kupalište, prvo licencirano riječno kupalište u Republici Hrvatskoj. Dodatan doprinos ovom području daje i nedavno otvoreni slatkovodni akvarij Aquatika.

Banija, površinom najveća i jedna od najstarijih gradskih četvrti, prostire se od obale rijeke Kupe na jugu do čvorišta na izlazu na autocestu na sjeveru. Već poslije Prvog svjetskog rata i u drugoj polovici 20. st. to je bila pretežito industrijska četvrt, zahvaljujući blizini željeznice i pristupu većim količinama potrebnog zemljišta. U zapadnom dijelu četvrti

nalazi se glavni gradski željeznički kolodvor, izgrađen krajem 19. stoljeća. Poslije 1990-ih mnogi su industrijski pogoni u ovoj četvrti ugašeni i napušteni ili pretvoreni u trgovačke centre.

Do kraja 19. st. grad Karlovac se nije administrativno značajno širio. Sjeverna gradska četvrt Banija (ranije upravna općina) pridružena je gradu 1903. godine, kao i južno naselje Švarča. Tijekom 20. st. značajno su se mijenjali administrativni odnosi, ali i broj stanovnika i površina grada Karlovca jer se on širio teritorijalno i administrativno kao grad i općina te kasnije kao središte kotara, regionalno i županijsko središte.

Izgrađene su cijele nove gradske četvrti sa stambenim zgradama. U zapadnom dijelu grada, od željezničke pruge do obronaka šume Kozjače, koja predstavlja zapadnu granicu grada, nastaju nove gradske četvrti. Četvrt Novi Centar nastala je oko novoizgrađene gradske tržnice te drugih javnih objekata – gradske knjižnice, umjetničke galerije, zgrade arhiva, nove crkve, novih zgrada suda i doma kulture. Na ovu gradsku četvrt nastavlja se u smjeru jugozapada gradska četvrt Luščić, a jugoistočno Grabrik.

Grad Karlovac organiziran je i podijeljen na 12 gradskih četvrti i 26 mjesnih odbora, primjenom kriterija da određeni dio grada treba imati najmanje 3000 stanovnika da bi bio gradska četvrt, odnosno da mjesni odbor može činiti jedno ili više sela ili zaseoka s najmanje 1000 stanovnika. Pet najstarijih gradskih četvrti koje čine prvotno povezano urbanizirano gradsko tkivo, raspoređene oko starog centra grada su Zvijezda, Banija, Gaza, Dubovac i Rakovac. Četvrti Grabrik, Luščić-Jamadol i Novi Centar kasnije su izgrađena gradska područja s uključenim novim stambenim, javnim, gospodarskim, kulturnim i odgojno-obrazovnim objektima. Švarča je najstarija gradska četvrt. Južne gradske četvrti Mostanje i Turanj su bivša naselja cestovnog tipa, danas dijelovi grada s primarno suburbanim obilježjima, kao i gradska četvrt Drežnik-Hrnetić, koju čine dva fizički odvojena, ali cestovno spojena naselja na lijevoj obali Kupe, sjeverozapadno od centra grada.

Duga Resa i Karlovac su sa svojim prigradskim naseljima stvorili jedinu konurbaciju u Karlovačkoj županiji. Poveznicu između tih gradova čine dva cestovna naselja, Gornje i Donje Mrzlo Polje Mrežničko. Gornje Mrzlo Polje Mrežničko nalazi se na staroj trasi Jozefinske ceste koja i danas nekim svojim dijelovima povezuje Karlovac s gradom Senjom. Kroz Donje Mrzlo Polje Mrežničko prolazi cesta lokalne važnosti kao veza između tog naselja i središta Duge Rese.

Duga Resa je znatno mlađi grad od Karlovca, nastao primarno kao industrijski grad, na obali rijeke Mrežnice, uz ceste Karlovac – Rijeka i Karlovac – Senj. Po broju stanovnika treće je naselje u Karlovačkoj županiji, poslije Karlovca i Ogulina. U prvoj polovici 19. st.

Duga Resa je bila malo ruralno naselje s nekoliko stotina stanovnika koji su se bavili pretežito samoopskrbnom poljoprivredom.

Suvremeni gospodarski razvoj naselja i njegova preobrazba počeli su krajem 19. st. nakon izgradnje pruge Karlovac – Rijeka 1873. godine te osnivanjem Pamučne industrije 1884. godine. Razlozi osnivanja tvornice koja će postati nositelj urbanog razvoja budućeg grada bili su povoljan prometni položaj, blizina grada Karlovca te hidropotencijal rijeke Mrežnice na kojoj je izgrađena prva lokalna hidroelektrana za potrebe tekstilne industrije. Intenzivna industrijalizacija poslije Drugog svjetskog rata dovodi u blizinu i bivši veliki industrijski kompleks tvornica Jugoturbina koji je zapošljavao i velik broj radnika iz bliže i dalje dugoreške okolice. Promjene u gospodarskim trendovima tijekom protekla dva desetljeća, tržišne promjene, procesi tranzicije i privatizacije doveli su do postepenog smanjenja opsega proizvodnje, a na kraju i do rasprodaje imovine i gašenja proizvodnje tekstila u Dugoj Resi. Uz veliki porast broja nezaposlenih grad se pokušava orijentirati prema turizmu i ugostiteljstvu, kroz razvoj poduzetništva u manjim privatnim tvrtkama.

Najstariji dio grada, Kasar i Inzl, nastali krajem 19. st. kao moderna radnička naselja, danas predstavljaju vrijednu kulturnu industrijsku baštinu, desetak visokih jednokatnica izgrađenih u stilu utilitarne, visokofunkcionalne arhitekture austrougarskog stila gradnje. Izgradnju ovog naselja potaknuo je bečki industrijalac Jozef Jeruzalem. Uz tvornicu i radničko naselje nastali su i drugi korisni objekti, poput radničkih blagovaonica, javnih kupaonica, parka, bolnice i dječjeg vrtića čime je ovaj prosvijećeni kapitalist postao jedna od najutjecajnijih osoba u razvoju grada Duge Rese, jer je dao izgraditi, već u ondašnjem vremenu, humano osmišljeno industrijsko naselje.

Zona prostornog širenja grada od tvornice do željezničke pruge vezana je uz pretežito stambeni dio grada. Zaobilaznica koja čini zapadnu granicu gradske suburbane zone nastavlja se dalje niz državnu cestu D23 koja povezuje Dugu Resu s Josipdolom i Ogulinom, ali i sa svim funkcionalno vezanim naseljima poput Belavića, Zvečaja, Gornjeg i Donjeg Zvečaja i Generalskog Stola.

U sjevernom dijelu, na ulazu u grad razdvajaju se dva važna prometna pravca, državna cesta D23 koja počinje u Dugoj Resi i ide do Senja te državna cesta D3 koja povezuje Karlovac i Dugu Resu s Rijekom. Prije izgradnje suvremene autoceste i zaobilaznice Duga Resa je bila važno prometno čvorište prema gradovima sjevernog jadranskog Primorja, primarno Rijeke i Senja, ali i drugih većih naselja Gorske Hrvatske i zone šireg područja grada Ogulina. Maksimum stanovnika imala je 1991. godine – oko 7500 stanovnika na užem području grada; već 2011. godine imala je 5989 stanovnika. Među naseljima grada Duge

Rese mogu se izdvojiti turistički i rekreacijski značajna naselja Belavići i Mrežnički Brig i Zvečaj, popularna zahvaljujući kupalištima na rijeci Mrežnici.

Grad Ogulin, drugo najveće naselje u Karlovačkoj županiji, važno je željezničko čvorište. Ogulin se također razvio oko obrambene utvrde – kaštela, smještenog uz ponor rijeke Dobre. Obzirom na vrijeme izgradnje kaštela početkom 16. st. Ogulin je jedan od starijih gradova u županiji. Intenzivniji gospodarski rast počeo je izgradnjom željezničke pruge Zagreb – Rijeka 1873. godine, kada počinje i značajniji demografski razvitak, razvoj industrije, obrta i trgovine. Razvoj gospodarstva primarno se vezao uz valorizaciju šuma u okolici i razvoj drvne industrije. U prvotnom razvoju važna je bila vojna i politička funkcija naselja. Prilikom preustroja Vojne krajine 1746. godine Ogulin je postao središtem pukovnije, a otvorena krajiška škola s njemačkim kao nastavnim jezikom smatra se početkom organiziranog školstva u Ogulinu. Krajem 18. st. izgrađena je i crkva pa je Ogulin postao i sjedište župe. Godine 1886., prilikom reorganizacije županija u tadašnjoj Hrvatskoj i Slavoniji, Ogulin je postao središte Modruško-riječke županije s osam upravnih kotara (Novi Vinodolski, Sušak, Bakar, Delnice, Čabar, Vrbovsko, Slunj, Vojnić). Maksimum stanovnika ogulinsko je područje imalo 1931. godine; bilo ih je nešto više od 20 000. Već krajem 19. i u prvoj polovici 20. st., zbog visokih stopa prirodnog prirasta stanovništva te skromnih mogućnosti za život dolazilo je do pojačane emigracije. Nakon Prvog svjetskog rata područje Modruško-riječke županije potpalo je pod novoosnovanu Krajiško-primorsku oblast sa sjedištem u Karlovcu. Nakon Drugog svjetskog rata, od 1945. do 1990. godine, Ogulin je bio kotar. Po osamostaljenju Republike Hrvatske, postao je općina, a potom i grad.

Morfološki Ogulin ima obilježja srednjoeuropskog grada, ali i obilježja brdsko-planinskih naselja koja se nalaze zapadno u područjima Gorske Hrvatske. Pravilnog je izduženog oblika u smjeru sjeverozapad-jugoistok, a glavnu prostornu os širenja grada predstavlja državna cesta D42 koja povezuje naselje Vrbovsko s gradom Ogulinom te središte grada s izlazom na autocestu A1 Zagreb – Split.

Središte glavne administrativne i društvene funkcije grada nalazi se u području između rijeke Dobre i željezničke pruge u području Ogulinske kotline. U središtu grada pored stare utvrde, nalaze se smještajni i ugostiteljski objekti, glavni gradski park, gradska crkva te osnovna škola. U gradu i okolici prevladavaju privatne kuće, dok je samo jedan veći stambeni kompleks s više zgrada višekatnica. Drugi značajni objekti poput gradske gimnazije, opće bolnice i druge osnovne škole nalaze se uz glavnu gradsku prometnicu. Sjeverozapadno od središta grada najrjeđe su naseljeni dijelovi naselja, dok je puno veća

naseljenost u dijelovima jugozapadno, istočno i jugoistočno od središta u zoni prigradskog naselja Otok Oštarijski, najbližeg autocesti i poduzetničkoj zoni kao i pravcu juga gdje se nalazi jezero Sabljaci, akumulacijsko jezero i gradsko sportsko-rekreacijsko područje.

Sljedeći grad po veličini i broju stanovnika je Slunj, gradić unutar geografske regije Kordun, u blizini ušća rijeke Slunjčice u rijeku Koranu. Današnji grad Slunj se razvio značajno kasnije, tek u drugoj polovici 20. st. kad je 1958. godine izgrađen novi most preko rijeke Korane i državna cesta D1 koja čini prometnu os grada. Za održivost grada Slunja najvažnija je dionica te ceste od Karlovca do Nacionalnog parka Plitvička jezera te Korenice u susjednoj Ličko-senjskoj županiji.

Prema prvom službenom popisu iz 1857. godine u naselju Slunj živjelo je svega 225 stanovnika; 1931. godine broj stanovnika povećao se na 1078 (URL 4). U Slunju je 2011. godine živjelo 1653, a na cijelom području okolice 5076 stanovnika. Današnji Slunj je srednje razvijen mali gradić od tranzitne prometne važnosti, s glavnim društvenim i kulturnim objektima smještenima uz glavnu gradsku prometnicu. Ostatak naselja najvećim se dijelom razvio zapadno od glavne prometnice tijekom 80-tih godina 20. st. kad se Slunj počeo gospodarski razvijati poglavito kroz razvoj obrtništva i malog poduzetništva. Danas je gospodarska ponuda obogaćena i ponudom privatnog smještaja te postojanjem gospodarske zone sjeverno od grada. Specifičnost Slunja, biser turističke ponude su Rastoke, malo vodeničarsko naselje na ušću rijeke Slunjčice u Koranu iz 16. stoljeća.

Ozalj je srednjovjekovni grad čije je ime prvi put spomenuto u 13. stoljeću. Prema zadnjem popisu stanovništva u gradu je živjelo 1194, a na cijelom administrativnom području grada 6837 stanovnika. Morfološki je na današnji izgled najviše utjecala izgradnja jednokolosječne neelektificirane željezničke pruge Karlovac – Ozalj – Kamanje, koja je izgrađena 1913. godine i danas je još u upotrebi za lokalni putnički prijevoz (URL 37). Središte grada predstavlja zona južno od hidroelektrane Ozalj i glavnog lokalnog mosta prijeko rijeke Kupe iznad brane. U njemu su smješteni društveno važni objekti poput doma zdravlja, policijske postaje, pošte, trgovačkog centra, podružnica banaka, upravnih zgrada i ugostiteljskih objekata. Hidroelektrana Ozalj, arhitektonski i kulturno značajan objekt popularno nazvan "Munjara" glavni je turistički resurs grada.

8. Društvene djelatnosti

Poseban dio Prostornog plana Karlovačke županije vezan je uz smještaj društvenih djelatnosti u prostoru, u što se ubrajaju sljedeće skupine središnjih uslužnih funkcija: uprava i pravosuđe, odgoj i obrazovanje, kultura, zdravstvo, socijalna skrb, sport i rekreacija. U prostornom planu je navedeno kako: „mrežu društvenih djelatnosti treba temeljiti na utvrđenom sustavu središnjih naselja te planirati usklađeno s planovima razvitka pojedinih skupina društvenih djelatnosti i odgovarajućim standardima prihvaćenim u resornim područjima“ (Prostorni plan KŽ, 2008, 19).

Društvene djelatnosti su bitne za funkcioniranje svakog naselja. Predškolski odgoj i osnovno školstvo u suvremeno su vrijeme važan element održanja naseljenosti u naseljima. Veća naselja i gradovi imaju jednu, dvije ili više osnovnih škola, dok manja imaju područne škole. U društvene djelatnosti uključena je i potpora mladim osobama kroz stipendiranje srednjoškolaca i studenata, osobito onih koji se obrazuju za deficitarna zanimanja. Za lakše i bolje uvjete boravka učenika i studenata izvan mjesta prebivališta u većim gradovima postoje učenički i studentski domovi.

Kultura, upravljanje kulturnom baštinom, rad udruga i rad s mladima čine sljedeći vrlo važan društveni element svakog naselja, jer predstavljaju bogatstvo koje treba njegovati i održavati kako bi zajednica opstala i održala svoju kulturu, tradiciju i običaje. Gotovo svako malo veće naselje i gradovi u Karlovačkoj županiji imaju svoja kulturno-umjetnička društva i folklorne ansamble, kao i zbirke starih predmeta, glazbala, dokumenata i drugih predmeta koje čuvaju i predstavljaju kao materijalnu kulturnu baštinu. Udruge i rad s mladima dolaze više do izražaja u urbanim sredinama, gdje se raznim aktivnostima potiče mlade ljude da se uključuju u razne društveno korisne aktivnosti.

Socijalna skrb, zdravstvo i međugeneracijska solidarnost su također vrlo važni zbog ekonomskih razlika u društvu koje ljude neizbježno svrstavaju u različite socijalne skupine. Velike razlike u životnim uvjetima i očekivanjima između mogućnosti i želja vezanih uz posao, stručnu osposobljenost, pristup odgojno-obrazovnim, kulturnim i sportskim sadržajima potiču humanost, međusobnu suradnju i pomoć potrebitima kako u ruralnim područjima tako i u urbanim sredinama. Nodalno-funkcionalna organizacija naselja i stanje razvijenosti urbane mreže nekog područja pa tako i županije, u međuočnosu su sa stanjem razvijenosti mreže ustanova koje se bave pružanjem zdravstvene skrbi. Gradovi Karlovac i Ogulin imaju opće bolnice, a ostala manja mjesta imaju domove zdravlja ili ambulante.

Pri tome postoji načelo da zdravstvena skrb i hitna medicinska pomoć trebaju biti na raspolaganju svakome bez obzira na mjesto stanovanja.

Sve navedene društvene djelatnosti smještaju se u objekte unutar građevinskih područja naselja, a njihova je veličina ovisna o veličini i značaju naselja. Pri tome je potrebno nastojati održati odgovarajuću razinu opremljenosti naselja sadržajima društvenih djelatnosti.

8.1. Odgojno-obrazovne ustanove Karlovačke županije

Svaka mreža naselja urbanog i ruralnog tipa zahtijeva odgojno-obrazovne ustanove, a sklad između potreba i mogućnosti ovisi o prirodnom kretanju broja stanovnika kao i o trendovima u gospodarskim i društvenim zbivanjima. Predškolski odgoj i obrazovanje odvija se u okviru vrtića, posebnih ustanova za djecu jasličke i predškolske dobi. U gradu Karlovcu djeluje osam vrtića u okviru dvije ustanove pod nadležnošću grada Karlovca te jedan u privatnom vlasništvu; ukupno zbrinjavaju oko 1200 djece (URL 42, 43). Po jednu vrtićku ustanovu imaju gradovi Duga Resa (jedan od najstarijih u Hrvatskoj, iz 1926. godine), Ogulin, Slunj, Ozalj te općine Josipdol, Vojnić, Žakanje i Rakovica.

Nastavne godine 2017./2018. osnovne škole u Karlovačkoj županiji pohađalo je ukupno 8472 učenika, u 29 matičnih i 46 područne škole. U gradu Karlovcu iste je školske godine djelovalo 11 osnovnih škola s 3922 učenika te Glazbena škola kao poseban oblik obrazovanja. Osnovne škole organizirane su uglavnom po područjima gradskih četvrti. Po broju razrednih odjela u gradu Karlovcu najveće su škole Dubovac i Grabrik. Ostale osnovne škole u Karlovcu su Banija, OŠ Dragojle Jarnević, Turanj, Švarča, Braća Seljan, Mahično, Rečica i Skakavac. Pored ovih osnovnih škola djeluje i Centar za odgoj i obrazovanje djece i mladeži Karlovac, koji obrazuje 29 učenika s teškoćama u razvoju. Ukupan prosječan broj učenika po školi u Karlovcu je 292, a prosječan broj učenika u ukupno 520 razrednih odjela iznosi 16,3 po razrednom odjelu (URL 2).

Osnovna škola Dubovac jedna je od najvećih karlovačkih škola. Upisno područje koje joj gravitira osim četvrti Dubovac obuhvaća i gradsku četvrt Drežnik-Hrnetić te prigradska naselja Borlin, Jelsu, Zadobarje, Stative, Zagrad, Kalvariju i Vučjak. Učenici koji polaze ovu školu dolaze i s područja Novog centra, susjedne gradske četvrti koja ima oko 5800 stanovnika, a nema vlastitu osnovnu školu. Sama škola ima tradiciju postojanja još od početka 20. st., dok je današnja glavna zgrada izgrađena 1979. godine. Ovoj školi pripadaju i područne škole Velika Jelsa (izgrađena još 1905. god.), Stative i Zadobarje.

Druga najveća, ujedno i najmlađa škola u gradu Karlovcu je Osnovna škola Grabrik, postoji oko 30 godina i nalazi se u istoimenoj gradskoj četvrti u kojoj živi oko 4400 stanovnika.

Osnovna škola Dragojla Jarnević, nazvana prema poznatoj karlovačkoj književnici, jedna je od najstarijih škola jer djeluje u kontinuitetu još od 1895. godine. Obzirom na položaj škole unutar užeg dijela centra grada i na rubu gradske četvrti Rakovac, koja ima oko 4000 stanovnika, većina učenika dolazi iz ovih dijelova grada (URL 44).

U sjevernoj gradskoj četvrti Banija nalazi se istoimena osnovna škola. S oko 450 učenika ubraja se u srednje velike gradske škole. U njenom sastavu nalazi se i područna škola Donje Mekušje, osnovana još 1903. godine, koju polazi desetak učenika.

Unutar gradske jezgre smještena je Osnovna škola Braća Seljan, osnovana 1893. godine i nazvana po svjetski poznatim istraživačima, Karlovčanima Mirku i Stevi Seljanu. Smještena u centru grada, ali podalje od zona stanovanja, škola bilježi blagi pad upisanih učenika svake godine.

Osnovna škola Turanj smještena je u istoimenoj četvrti, u južnom dijelu grada. Ukupno 442 učenika pohađaju matičnu školu te područne škole u naseljima Cerovac Vukmanički, Ladvenjak, Vukmanić i Tušilović. Zgrada matične škole potječe iz 1905. godine, a nakon Domovinskog rata morala je biti znatno obnovljena.

Osnovnu školu Švarča pohađa nešto manje od 350 učenika i već nekoliko godina uzastopno bilježi blagi rast broja učenika.

Osim dosad navedenih osnovnih škola grad Karlovac je osnivač i osnovnih škola u Mahičnu, Rečici i Skakavcu. Osnovnu školu Mahično pohađa oko 180 učenika, a tradicija školstva postoji od 1880. godine. Osnovna škola Rečica, izgrađena 1886. godine 1950-ih je od četverogodišnje postala osmogodišnja škola, a početkom 1970-ih i matična osmogodišnja škola s područnim školama u Šišljaviću, Banskom Kovačevcu i Prkosu. Tijekom Domovinskog rata nastava se odvijala povremeno, a sama zgrada škole je obnovljena 1995. godine. Školske godine 2017./2018. školu je pohađao 101 učenik od 1. do 8. razreda (URL 50).

Prva škola u naselju Skakavac osnovana je još 1805. godine. Zanimljivo je da je ovu školu 1962. godine polazilo čak 707 učenika (URL 45). I u naselju Skakavac je za vrijeme Domovinskog rata bila ratom pogođena i škola i lokalno stanovništvo. Zbog takvih je okolnosti ova škola u ratnim i poslijeratnim godinama djelovala u prostorima OŠ "Dragojla Jarnević". Opet je počela normalno raditi 2000. godine i to sa svih osam razrednih odjela.

Navedene podatke o broju učenika sedam najvećih osnovnih škola u gradu Karlovcu od nastavne godine 2007./08. do 2016./17. zorno prikazuje tablica ispod (tab. 5).

Tab. 5. Usporedba kretanja broja učenika u najvećim osnovnim školama grada Karlovca u razdoblju od šk. god. 2007./2008. do šk. god. 2016./2017.

Osnovna škola	ŠKOLSKA GODINA									
	07./08.	08/09.	09/10.	10/11.	11/12.	12/13.	13/14.	14/15.	15/16.	16/17.
Dubovac	793	799	772	762	758	748	746	767	759	763
Grabrik	807	781	772	762	742	746	742	750	724	732
Banija	594	558	534	525	541	519	507	513	515	516
D. Jarnević	602	561	570	557	536	518	494	462	456	457
Turanj	458	463	484	454	442	436	437	441	449	442
B. Seljan	480	470	461	436	405	381	366	340	316	305
Švarča	300	294	290	314	315	324	332	330	337	337

Izvor: Izvješće o upisima u osnovnoškolske i srednjoškolske ustanove Karlovačke županije, Upravni odjel za prosvjetu, kulturu, tehničku kulturu, sport i informiranje Karlovačke županije (URL 3)

Na području grada Duge Rese nalaze se dvije veće osnovne škole. OŠ Vladimir Nazor osnovana je 1905. godine i posljednjih je godina pohađa između 430 i 450 učenika, a u sastavu škole nalaze se i područne škole u naseljima Belavići, Donji Zvečaj i Zvečaj. OŠ Ivan Goran Kovačić polazi oko 400 učenika.

U gradu Ogulinu dvije su osnovne škole. Prva osnovna škola Ogulin iz 2. polovice 19. st. je starija ogulinska gradska škola koja u svom sastavu ima područnu školu u naselju Zagorje Ogulinsko te područne razredne odjele u naseljima Desmerice, Turkovići i Ogulinski Hreljin (URL 51). Osnovna škola Ivane Brlić-Mažuranić smještena je u samom središtu grada Ogulina; u školskoj godini 2017./2018. pohađalo je 469 učenika, uključujući i područne škole u naseljima Jasenak, Drežnica i Kučinići. U područnoj školi u Drežnici odvija se i predmetna nastava (URL 52).

U gradu Ozlju djeluje Osnovna škola Slava Raškaj. Zbog manjeg broja učenika matična škola, zajedno s pet područnih škola u naseljima Mali Erjavec, Trg, Podbrežje, Vrhovac, Vivodina i Zorkovac pokriva cijelo administrativno područje grada Ozlja.

Osnovnoškolsko obrazovanje u gradu Slunju ima tradiciju od 1876. godine. Do Domovinskog rata 1991. godine Osnovna škola Slunj je s pripadajućim područnim školama imala preko 1000 učenika. U vrijeme okupacije šireg slunjskog područja učenici su morali polaziti nastavu izvan svog rodnog kraja pa je privremeno ustanovljena Osnovna škola Slunj, kao prognanička škola u karlovačkoj školi Grabrik. Takav rad trajao je četiri školske godine (1992./93. do 1995./96.), sve do kraja poslijeratne obnove. Školu je na ovaj način pohađalo od 400 do 500 učenika. U poslijeratnom vremenu 2009. godine dostignut je maksimalni broj od 480 učenika, da bi u idućim godinama broj učenika bilježio kontinuirani pad. U školskoj godini 2017./2018. Osnovnu školu Slunj je pohađalo samo 277 učenika; tek trećina prijeratnog broja (URL 53). Prema podacima na službenoj stranici škole oko 60 % učenika škole su putnici koji putuju organizirano iz sedam pravaca (URL 46).

Cetingrad i Rakovica u prošlosti su bili dio velike općine Slunj u kojoj se većina djece školovala do 1991. godine; s obrazovnog aspekta ove dvije općine gravitiraju prema Slunju u kojem se nalazi najbliža srednja škola. Općina Rakovica tradiciju školstva započela je 1820-ih godina. Od 1970. godine škola djeluje u novoj zgradi i nosi ime po Eugenu Kvaterniku. Od devet područnih škola koliko ih je imala nekad danas je osam napušteno. Jedina je aktivna područna škola u naselju Drežnik Grad, na lokalnoj cesti Grabovac – GP Ličko Petrovo Selo (URL 47).

Osnovna škola Cetingrad izgrađena je 1965. godine i do 1991. godine rad se odvijao u dvije smjene. U sastavu škole nalazilo se osam područnih škola, a do 1991. godine šest ih je bilo aktivnih, u naseljima Kruškovača, Sadikovac, Batnoga, Gnojnice, Maljevac i Tatar Varoš. Zbog Domovinskog rata i progona stanovništva s čitavog područja općine škola je imala prekid rada od listopada 1991. do listopada 1996. godine. Novom teritorijalnom raspodjelom s obrazovnog gledišta, između Slunja, Rakovice i Cetingrada, stvoreni su uvjeti da učenici pohađaju školu bližu mjestu stanovanja pa je broj učenika smanjen u gradu Slunju, a omogućen je jednosmjenski rad u cetingradskoj školi. Posljednjih deset godina dolazi do pada broja učenika, a prema Izvješću Upravnog odjela za školstvo Karlovačke županije nastavne godine 2017./2018. školu je pohađalo 122 učenika (URL 2). Jedinu aktivnu područnu školu u naselju Maljevac pohađalo je te iste školske godine pet učenika (URL 54). Obnova ostalih područnih škola u nastavne svrhe se ne planira zbog lokalne demografske situacije i smanjenja broja djece (URL 48).

Na jugu Karlovačke županije nalaze se općine Plaški i Saborsko. Tradicija školstva u Plaškom traje više od 200 godina, a počela je u okviru pravoslavne crkve. Do 1989. godine u okviru škole djelovalo je i šest područnih škola u selima između Plaškog i Saborskog; od njih je jedino područna škola u Saborskom ostala aktivna poslije Domovinskog rata.

Na području općine Josipdol djeluje istoimena osnovna škola, a u njenom su sastavu i osmorazredne područne škole u naseljima Tounj i Oštarije te četverorazredne područne škole u naseljima Modruš, Skradnik i Vojnovac. Učenici iz ovih općina najčešće nastavljaju srednjoškolsko obrazovanje u gradu Ogulinu.

Učenici iz općina Vojnić, Krnjak i Barilović nakon osnovne škole gravitiraju gradu Karlovcu. Početkom 20. st. na području općine Vojnić postojale su dvije matične škole, u Vojniću i u Krstinji. Škola u Krstinji imala je područne škole u selima Miholjsko, Svinjica i Klupica, a matična škola iz Vojnića u Kuplenskom, Kestenovcu, Bukovici, Utinji i Knežević Kosi. Danas ni jedna od njih ne radi zbog iseljavanja i smanjenja broja djece u tim ruralnim područjima. Poslije Domovinskog rata u Osnovnu školu Vojnić bilo je upisano samo 180 učenika, a školske godine 2017./2018. bilo ih je 234. Veći broj učenika stanuje u samom Vojniću, dok je za ostatak učenika organiziran prijevoz autobusima.

Osnovna škola Krnjak osmogodišnja je osnovna škola koju je školskoj godini 2017./2018. pohađalo 87 učenika (URL 2). Prognani učitelji i učenici su do završetka poslijeratne obnove bili smješteni u karlovačkoj OŠ Švarča, a od školske godine 1996./97. nastava se nastavila redovito održavati u lokalnoj školi.

Osnovna škola Barilović osnovana je 1904. godine. Zgrada škole je u Domovinskom ratu teško oštećena, a nova škola sagrađena je 2000. godine. Školske godine 2017./2018. školu je polazilo 169 učenika. U sastavu matične škole Barilović djeluju tri područne škole u naseljima Siča, Leskovac Barilovički i Belaj.

Osmogodišnju osnovnu školu u Generalskom Stolu pohađa između 90 i 100 učenika, uključujući i dvije područne škole, u naseljima Toplice Lešće i Bukovlje, s 10-ak učenika. Generalski Stol je prometno dobro povezan s Karlovcem i Dugom Resom, cestom i željezničkom prugom, što je bitno za putovanje djece srednjoškolske dobi.

Osnovna škola Netretić 1960-ih je postala središnja škola za područne odjele u selima Kunići, Prilišće, Donje Stative i Završje i ukupno su imali nešto više od 350 učenika. Od 1986. do 1994. godine, zajedno sa svoje četiri područne škole bila je dio dugoreške OŠ Ivan Goran Kovačić. Potom škola ponovo preuzima svoje nekadašnje školsko područje i dodaje mu područne odjele u naseljima Novigrad na Dobri, Dubravci i Zagradci. Od prijašnjih aktivnih škola, područne škole u naseljima Završje i Donje Stative više ne rade.

U općinama Žakanje, Kamanje i Ribnik nisu se osjetile posljedice Domovinskog rata kao na okupiranim i napadnutim dijelovima županije pa je tijek događaja u ekonomskom, demografskom pa i obrazovnom smislu bio daleko drugačiji; nije bilo premještanja učenika u druge škole, uništavanja školskih zgrada niti drastičnog pada broja učenika.

Tradicija školstva u Žakanju postoji još od 1857. godine, a lokalna osnovna škola od šk. god. 1958./59. počinje djelovati kao osmogodišnja. Šezdesetih godina 20. st. kao područno odjeljenje pripojena je Osnovnoj školi Ribnik, a poslije je bila i sastavni dio škole u Ozlju. Od 1993. godine, slijedom nove teritorijalne podjele, Osnovna škola Žakanje počinje opet samostalno djelovati; tada s pet pripadajućih područnih škola u naseljima Kamanje, Bubnjarci, Ribnik, Kašt i Radatovići.

U Ribniku se prva osnovna škola otvorila 1907. godine. Godine 1959. uslijed povećanja broja učenika počinje raditi kao osmogodišnja škola. Ribnik je općina s najmanje stanovnika u Karlovačkoj županiji. Stoga 1984. godine, zbog smanjenja broja učenika, škola ponovo postaje četverogodišnja i pripaja se osnovnoj školi u Ozlju, a nakon 1993. godine postaje područna škola osnovne škole u Žakanju. Uslijed stalnog pada broja učenika škola u Ribniku je zatvorena u jesen 2017. godine.

Škola Kamanje područna je škola Osnovne škole Žakanje. Tradicija školstva u Kamanju potječe od 1883. godine. U prvoj polovici 20. st. broj učenika kretao se od 200 do 250. Pripadajuća područna škola u Bubnjarcima prestala je s radom 2005. godine. Osnovna škola Žakanje kao matična i Kamanje kao područna škola djeluju zajedno i u obje škole se odvija osmogodišnji nastavni proces. U školskoj godini 2017./2018. školu u Žakanju polazilo je 137 učenika, a školu u Kamanju 91 učenik (URL 55).

U Draganiću organizirano poučavanje ima dugu tradiciju, još od 1787. godine. U nastavnoj godini 2017./18. OŠ Draganići pohađala su 173 učenika. U njenom sastavu djeluje područna škola Mrzljaki, s 30-tak učenika.

Općina Lasinja ima jednu osnovnu školu čiji počeci datiraju iz 1868. godine, što znači punih 150 godina djelovanja školstva u ovom području s povremenim prekidima, poput onoga iz vremena Domovinskog rata kad je škola djelovala u progonstvu, u naselju Pisarovina.

Iz pregleda stanja odgoja i obrazovanja u osnovnim školama Karlovačke županije može se zaključiti da je tradicija školstva u većini područja prisutna od 19. st., da je u matičnim i područnim školama bilo puno više učenika nego danas, zbog nekadašnje veće naseljenosti, osobito u ruralnim i izvangradskim područjima te prosječno većeg broja djece u obiteljima nego što ih ima u suvremenim uvjetima. Do 1950-ih i 1960-ih godina u većini općina su izgrađene nove škole i uvedeno je osmogodišnje osnovnoškolsko obrazovanje. U drugoj polovici 20. st. procesi deagrarizacije i migracije stanovništva prema gradovima utjecali su na smanjivanje broja učenika te još intenzivnije na zatvaranje područnih škola u manjim naseljima. Karlovačka županija bila je izravno pogođena ratnim razaranjima. Osim ogromne materijalne štete negativni trendovi osjetili su se i s demografskog i obrazovnog gledišta. Unatoč poslijeratnoj obnovi i trudu usmjerenom poboljšanju uvjeta i kvalitete obrazovanja gotovo nigdje, a osobito na područjima koja su bila izravno pogođena ratom, nije dostignut broj učenika iz predratnog vremena. Danas se u osnovnim školama općinskih središta u županiji prosječni broj učenika kreće od 80 do 240, koliko je imala škola u Vojniću.

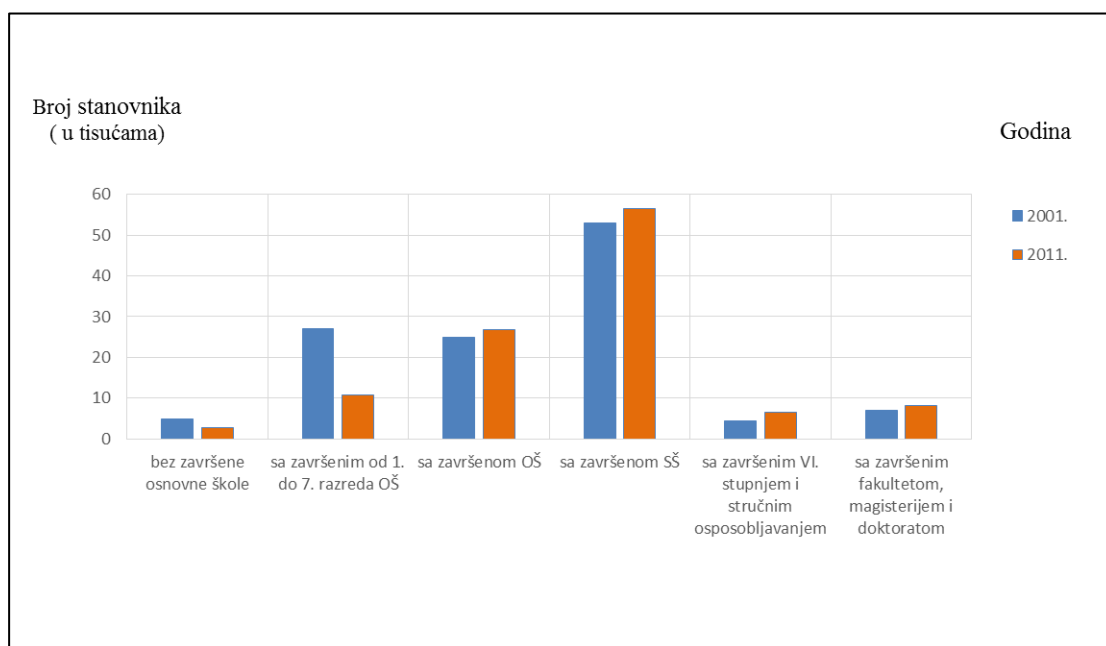
Podaci o broju učenika u osnovnim školama Karlovačke županije, za svaku četvrtu školsku godinu (tab. 6), u razdoblju od šk. god. 1997./98. do 2017./18., primarno ukazuju na vrlo velik pad od oko 3000 učenika u promatranih dvadeset godina. Gotovo sve osnovne škole u samom gradu Karlovcu zabilježile su pad broja učenika, dok dvije prigradske održavaju kontinuitet pa čak jedna od njih ima i blagi porast broja učenika.

U područjima grada koja imaju status mjesnih odbora (Mahično, Skakavac i Rečica) pad broja učenika je blag ili stagnira. U gradovima Dugoj Resi i Ogulinu, sa po dvije gradske osnovne škole, također je zamjetan pad broja učenika, kao i u preostala dva grada, Ozlju i Slunju. U općinskim središtima i ostalim naseljima županije situacija vezana uz kretanja broja učenika također nije zadovoljavajuća; kao suprotni primjeri ističu se škola u Vojniću koja održava stalnost broja učenika te škole u Lasinji i Bariloviću koje bilježe rast broja učenika.

Tab. 6. Kretanje broja učenika u osnovnim školama Karlovačke županije u razdoblju od školske godine 1997./98. do školske godine 2017./18. po izabranim godinama

Red. br.	OŠ	1997./1998.	2001./2002.	2005./2006.	2009./2010.	2013./2014.	2017./2018.
1.	OŠ Banija, Karlovac	799	621	562	534	494	440
2.	OŠ D. Jarnević, Karlovac	670	625	634	570	507	511
3.	OŠ B. Seljan, Karlovac	608	491	482	461	366	293
4.	OŠ Grabrik, Karlovac	895	838	811	772	742	712
5.	OŠ Švarča, Karlovac	331	321	300	290	332	354
6.	OŠ Turanj, Karlovac	384	372	420	484	437	434
7.	OŠ Dubovac, Karlovac	931	806	780	772	746	773
8.	OŠ Skakavac, Karlovac	82	83	91	95	98	95
9.	OŠ Mahično, Karlovac	242	210	178	183	193	180
10.	OŠ Rečica, Karlovac	163	125	114	135	139	101
11.	Centar OiO DiM, Karlovac	61	51	52	41	29	29
12.	OŠ Draganić, Draganići	224	212	210	201	186	173
13.	OŠ K. Zrinski, Krnjak	136	174	146	159	110	87
14.	OŠ I. G. Kovačić, Duga Resa	705	550	422	401	368	427
15.	OŠ V. Nazor, Duga Resa	673	584	486	435	440	438
16.	OŠ Barilović	0	0	127	129	149	169
17.	OŠ Netretić	178	163	151	138	135	118
18.	OŠ Generalski Stol	278	218	167	168	120	100
19.	Prva osnovna škola Ogulin	786	702	599	557	536	543
20.	OŠ I. Brlić Mažuranić, Ogulin	718	610	640	569	479	469
21.	OŠ Josipdol	510	500	439	415	394	354
22.	OŠ Plaški	183	228	240	194	169	161
23.	OŠ Slave Raškaj, Ozalj	583	501	411	377	376	371
24.	OŠ Žakanje	482	420	297	235	200	229
25.	OŠ Slunj	306	390	439	473	376	279
26.	OŠ E. Kvaternika, Rakovica	147	221	264	266	220	178
27.	OŠ Cetingrad	161	195	204	182	164	122
28.	OŠ Vojnić	231	284	276	267	248	234
29.	OŠ A. Klasinc, Lasinja	75	87	88	99	94	98
	UKUPNO	11542	10582	10030	9602	8847	8472

Izvor: Izvješće o upisima u osnovnoškolske i srednjoškolske ustanove Karlovačke županije u školskoj godini 2015./16., Upravni odjel za prosvjetu, kulturu, tehničku kulturu, sport i informiranje Karlovačke županije (URL 3)

Sl. 5. Struktura stanovništva Karlovačke županije s obzirom na završeni stupanj obrazovanja

Izvor: Popisi stanovništva 2001. i 2011. godine, Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i obrazovnim područjima, DZS, Zagreb

Struktura stanovništva obzirom na završeni stupanj obrazovanja poboljšala se 2011. godine u odnosu na 2001. godinu (sl. 5). To je osobito izraženo u smanjenju broja stanovnika bez škole i s nezavršenom osnovnom školom koji se smanjio s 4859 na 2767 za one bez škole te sa 27 056 na 10 632 za stanovnike s nezavršenom osnovnom školom. Udio stanovnika sa završenom srednjom školom povećao se 2011. godine na 50,63 % u odnosu na udio istih od 43,73 % 2001. godine. Međutim, poboljšanje obrazovne strukture stanovništva nije odraz samo povećane svijesti o važnosti obrazovanja te bolje involviranosti obrazovnih funkcija u društvu, već je „izumiranjem starijih, većinom slabije obrazovanih dobnih skupina, povećana obrazovna razina ukupnoga stanovništva“ (Jukić i Turk, 2009, 1175).

U Republici Hrvatskoj srednjoškolsko obrazovanje je obvezno i predstavlja važan čimbenik u strukturi mreže odgojno-obrazovnih ustanova svake županije kojim se učenici osposobljavaju za rad ili nastavak školovanja. Srednjoškolske ustanove Karlovačke županije čini 13 redovnih javnih srednjih škola, Glazbena škola Karlovac kao poseban oblik srednjoškolske izobrazbe, Centar za odgoj i obrazovanje djece i mladeži Karlovac koji obrazuje učenike s teškoćama u razvoju u srednjoškolskom programu te tri učenička doma.

„U srednjim školama Karlovačke županije unatrag zadnjih 20 godina evidentan je konstantan pad ukupnog broja učenika, osim u razdobljima od 2000. do 2003. godine te ponovno od 2011. do 2012. godine, kad je taj broj bio u porastu. Posebno veliki pad ukupnog broja učenika srednjih škola uočen je 2015. godine – 256 učenika manje u odnosu na 2014. god. te 2016. godine – 172 učenika manje u odnosu na 2015. godine. Ove 2017./18. školske godine ponovno se bilježi negativno kretanje...” (URL 3).

Od trinaest javnih srednjih škola Karlovačke županije čak devet ih je smješteno u gradu Karlovcu. To su: Gimnazija Karlovac, Ekonomsko-turistička škola, Prirodoslovna škola, Mješovita industrijsko-obrtnička škola, Medicinska škola, Šumarska i drvodjeljska škola, Trgovačko-ugostiteljska škola, Tehnička škola i Centar za OiO DiM. U Ogulinu djeluju dvije srednje škole – Gimnazija Bernardina Frankopana te Obrtnička i tehnička škola. Duga Resa i Slunj imaju po jednu srednjoškolsku ustanovu.

Prostorni raspored srednjih škola izrazit je primjer Karlovca kao centralnog naselja Karlovačke županije. Obzirom na široku mogućnost izbora zvanja za koja se mladi mogu obrazovati u Karlovcu i istovremenu ograničenost izbora u drugim gradovima te nepostojanje srednjih škola u ostalim mjestima očito je da će mnogo učenika gravitirati prema Karlovcu pri izboru srednje škole. To jasno ilustrira podatak sa službene stranice županije gdje je navedeno da se u šk. god. 2017./2018., od ukupno 4229 učenika srednjih škola u Karlovcu školuje 3153 (74,56 %), a u Ogulinu, Slunju i Dugoj Resi po 630, 229 i 217 učenika. Neki od njih odlučuju se na svakodnevno putovanje od mjesta prebivališta do grada u kojem se školuju i natrag, dok se drugi odlučuju za privremeni boravak u mjestu obrazovanja. Za smještaj takvih učenika u županiji su na raspolaganju učenički domovi u Karlovcu sa 150 mjesta, Dugoj Resi sa 60 i Ogulinu s 50 mjesta (URL 3).

Osim unutaržupanijskih cirkulacija vezanih uz obrazovanje učenici se prilikom izbora srednje škole ponekad odlučuju i za škole u drugim županijama Republike Hrvatske. Podaci Upravnog odjela za školstvo upućuju na to da Karlovačka županija prima više učenika iz drugih županija nego što njeni učenici napuštaju svoju županiju zbog školovanja.

U Karlovačkoj županiji djeluju Gimnazija Karlovac i Gimnazija B. Frankopana Ogulin, a razredne odjele s programom opće gimnazije imaju i srednje škole u Dugoj Resi i Slunju. U Gimnaziji Karlovac učenici se mogu obrazovati po programu opće, jezične i prirodoslovno-matematičke gimnazije, a pohađa je preko 600 učenika, što je čini najvećom srednjom školom u županiji. Ostale srednje škole specijalizirane su za obrazovanje učenika za pojedina zanimanja. Jedna od škola čiji se program može pohađati samo u Karlovcu je

Medicinska škola. Specijalizirana strukovna znanja iz područja ekonomije, trgovine i poslovne administracije, turizma i ugostiteljstva učenici mogu stjecati u Karlovcu, Ogulinu i Slunju. Mješovita industrijsko-obrtnička škola Karlovac je najveća županijska srednja škola s ponudom programa za zanimanja iz sektora industrije (arhitektonski i građevinski tehničar) i obrtništva. U ovoj se školi za neka zvanja mogu školovati i učenici s posebnim potrebama. Tehničku školu, koja jedina u županiji nudi smjerove za brojna tehnička zanimanja, pretežito polazi muška populacija učenika. Šumarska i drvodjeljska škola u gradu Karlovcu je jedna od rijetkih specijaliziranih srednjih škola na razini Republike Hrvatske. Njena specifičnost je i jedinstveni program obrazovanja u državi za zanimanje meteorološkog tehničara.

Prema broju zanimanja koja se nude srednjoškolcima u gradu Karlovcu, grad se s pravom može smatrati obrazovnim središtem županije.

Osim stanja u Karlovcu važna je i situacija u drugim gradovima, kako bi oni zadržali dio mlade populacije u rodnom kraju, ali i odgovorili na lokalne potrebe za radnicima određenih zanimanja. Dobra prometna povezanost Duge Rese s Karlovcem omogućuje srednjoškolcima oba grada dobre uvjete za putovanje i školovanje u željenoj školi. Srednja škola Duga Resa svoje početke veže uz školovanje potrebnih kvalificiranih kadrova za Pamučnu industriju tako da je počela s radom 1947. godine školjući kvalificirane tkalce i prelice, zbog čega se jedno vrijeme zvala i Industrijska škola i Tekstilna srednja škola. Danas se u toj školi održava nastava prema gimnazijskom programu pa je osim dugoreških srednjoškolaca polazi i dio učenika iz Karlovca te šire i uže okolice. Osim gimnazijskog programa postoje i programi za zanimanja medijskog tehničara i puškara kojih nema u ostalim školama županije.

S odgojno-obrazovnog aspekta poslije Karlovca najbolje je pozicioniran grad Ogulin koji je po broju stanovnika i funkcijama značajan centar zapadnog dijela županije kojem pretežito gravitiraju učenici iz okolnih općina. Specifičnost ogulinske Obrtničke i tehničke škole je obrazovni program za tehničara za željeznički promet, koji na prostoru županije postoji samo u Ogulinu. Srednja škola Slunj školuje učenike iz Slunja i iz šireg okolnog područja u sedam obrazovnih programa.

Može se zaključiti da su, pored Karlovca kao najjačeg obrazovnog centra, važni i drugi gradovi s osnovnim skupom obrazovnih programa kojima nastoje pokriti veći dio potreba u obrazovanju lokalne učeničke populacije, u skladu s djelatnostima nužnima lokalnom stanovništvu ili specifičnima za pojedini kraj i dominantne gospodarske aktivnosti.

U prošlosti se relativno mali udio stanovnika Karlovačke županije odlučivao na visokoškolsko obrazovanje, dok se posljednjih 50-ak godina bilježi konstantan rast broja studenata. Prema popisu 2001. godine na području Karlovačke županije bile su 4134 osobe s završenom višom školom ili stručnim studijem, 5507 osoba sa završenim sveučilišnim studijem ili umjetničkom akademijom, 197 magistara znanosti i 45 doktora znanosti. Već na idućem popisu 2011. godine bilo je znatno više visokoobrazovanih stanovnika; 6491 osoba sa završenom višom školom ili stručnim studijem, 7435 osoba sa sveučilišnim studijem ili umjetničkom akademijom, 317 osoba s magisterijem i 89 doktora znanosti (URL 5, 10).

Tradicija visokoškolskog obrazovanja počela je 1960-ih godina s Višom tehničkom strojarском i Višom tehnološkom školom u Karlovcu te Višom tehničkom tekstilnom školom u Dugoj Resi. Danas u Karlovačkoj županiji visokoškolske ustanove nisu značajno zastupljene; jedina ustanova u kojoj postoji mogućnost studiranja je karlovačko Veleučilište, osnovano 1997. godine. Ono je omogućilo dijelu stanovništva visokoškolsko obrazovanje u vlastitoj županiji, ali se pripremilo i za primitak studenata iz drugih područja države. Novim Studentskim domom, nastalim rekonstrukcijom nekadašnje vojarne 2016. godine, poboljšani su uvjeti studiranja studenata koji nisu iz Karlovca. Na Veleučilištu Karlovac studenti mogu polaziti sedam preddiplomskih i dva diplomatska stručna studija. Ipak, najveći dio studenata s područja Karlovačke županije studira na fakultetima, veleučilištima i visokim školama u gradovima Zagrebu i Rijeci.

8.2. Zdravstvena skrb

Zdravstvena skrb jedan je od osnovnih oblika brige o stanovnicima nekog naselja i njemu gravitirajućeg prostora. O veličini naselja i prostora koji mu gravitira ovisi broj, veličina i sadržaj objekata koji pružaju usluge zdravstvene skrbi. Djelatnosti Karlovačke županije u sektoru zdravstva i socijalne skrbi određene su Zakonom o zdravstvenoj zaštiti (kroz načela, mjere, način provođenja i organizaciju zdravstvene zaštite).

Karlovačka županija je osnivač javnih zdravstvenih ustanova na svom području. Najvažnije su dvije opće bolnice – Opća bolnica Karlovac i Opća bolnica i bolnica branitelja Domovinskog rata Ogulin. Po definiciji opće su bolnice tip bolničke ustanove koja je osposobljena za pružanje opće zdravstvene njege; površinom su manje i slabije su opremljene od ustanova kao što su kliničke bolnice ili klinički bolnički centri, ali su veće i s više medicinskih djelatnosti i usluga od uže specijaliziranih klinika i specijalnih bolnica.

Sljedeći i u praksi učestali oblici zdravstvenih ustanova su domovi zdravlja, ustanove koje provode mjere primarne zdravstvene zaštite u lokalnoj zajednici. U Karlovačkoj županiji Domovi zdravlja postoje u gradovima županije – Karlovcu, Dugoj Resi, Ogulinu, Slunju i Ozlju te općini Vojnić. U zdravstvene ustanove županije ubrajaju se i Zavod za javno zdravstvo Karlovačke županije, Karlovačka ljekarna, Zavod za hitnu medicinu s ispostavama u Dugoj Resi i Ogulinu te Edukacijskim centrom, Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG te Ustanova za zdravstvenu njegu u kući.

Socijalna skrb također je važan društveni čimbenik usmjeren pomaganju socijalno ugroženom dijelu stanovništva neovisno o tome žive li u urbanim ili ruralnim područjima. Pitanje dostupnosti usluga socijalne skrbi važan je element u organizaciji naselja. Glavne ustanove u okviru ovog područja djelovanja su centri za socijalnu skrb. Na području Karlovačke županije to su Centar za socijalnu skrb Karlovac, s podružnicama u Vojniću i Ozlju te Centri za socijalnu skrb u ostalim gradovima, Dugoj Resi, Ogulinu i Slunju.

Ostale ustanove za socijalnu skrb djeluju uglavnom u gradu Karlovcu. To su Dom za starije i nemoćne osobe „Sv. Antun“, Centar za pružanje usluga u zajednici „Vladimir Nazor“, Centar za odgoj djece i mladeži, Dom za odgoj djece i mladeži i Centar za rehabilitaciju i radnu terapiju „Nada“. Od ostalih mjesta Ozalj ima Centar za rehabilitaciju, a Ogulin Dom za starije i nemoćne osobe. Usluge koje pružaju navedene ustanove, poput usluga osobama s intelektualnim teškoćama, usluga prevencije, odgoja i korekcije rizičnih ponašanja kod mlađih punoljetnih osoba s problemima u ponašanju i teškoćama mentalnog zdravlja, pružanja skrbi izvan vlastite obitelji odraslim osobama s invaliditetom, mentalnim i intelektualnim oštećenjima ili pružanja zaštite djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi vrlo su specifične i složene.

Prostorni raspored ustanova zdravstvene i socijalne skrbi govori o vrlo visokoj koncentraciji istih u gradu Karlovcu iz čega proizlazi činjenica da će osobe s problemima iz nadležnosti ustanova za socijalnu skrb nužno gravitirati centralnom naselju županije u nastojanju da ih riješe. Isto tako će i ustanove koje su specijalizirale svoju djelatnost na nekom drugom području županije privući stanovnike koji kod njih mogu primiti adekvatnu potrebnu uslugu.

9. Karlovačka županija – prirodna promjena stanovništva

Karlovačka županija, njeni gradovi, općine i naselja već godinama u kontinuitetu bilježe negativno kretanje prirodne promjene koja ukazuje na proces izrazite depopulacije. Podaci o prirodnoj promjeni u razdoblju od 2008. do 2016. godine (tab. 7) ukazuju da se u županiji negativna prirodna promjena kretala od 801 do 1070 stanovnika godišnje što je izrazito zabrinjavajući podatak. Tijekom cijelog promatranog razdoblja ni u jednom gradu ni općini nije zabilježena pozitivna prirodna promjena.

Tab. 7. Prirodna promjena stanovništva u gradovima/općinama Karlovačke županije
2008. – 2016. godine

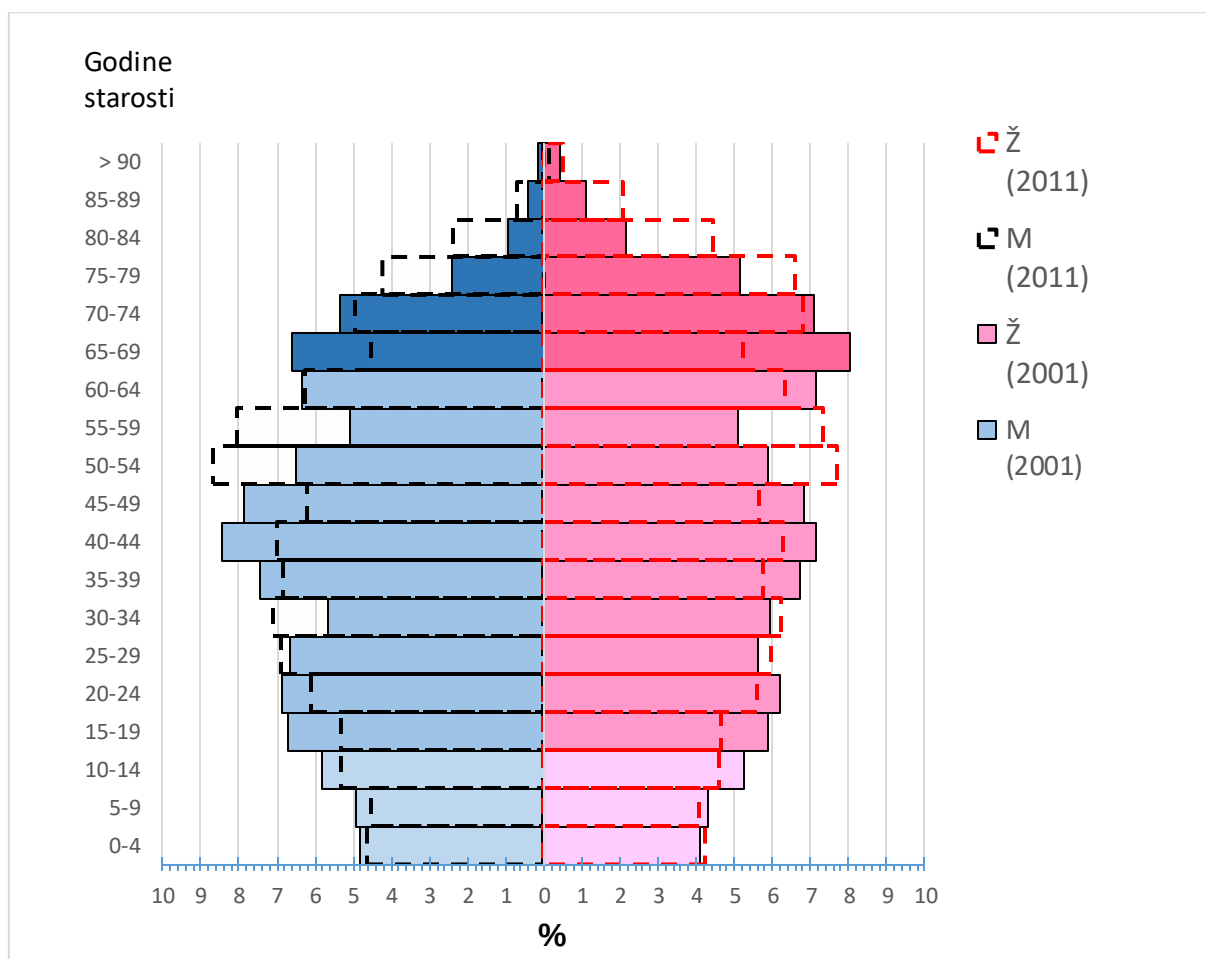
Prirodna promjena	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Karlovačka županija	-879	-942	-861	-997	-905	-801	-990	-1070	-802
Duga Resa	-80	-54	-23	-76	-46	-60	-78	-82	-25
Karlovac	-254	-312	-270	-342	-254	-251	-302	-415	-334
Ogulin	-56	-69	-82	-74	-105	-46	-87	-81	-62
Ozalj	-69	-61	-64	-62	-58	-49	-72	-42	-46
Slunj	-47	-87	-46	-63	-74	-47	-81	-78	-72
Barilović	-22	-23	-22	-24	-8	-23	-34	-24	-10
Bosiljevo	-23	-30	-25	-18	-20	-18	-21	-17	-15
Cetingrad	-24	-29	-20	-29	-18	-13	-33	-20	-4
Draganić	-30	-5	-23	-27	-16	-20	-15	-20	-16
Generalski Stol	-41	-38	-33	-35	-50	-30	-27	-35	-29
Josipdol	-23	-28	-14	-27	-27	-19	-27	-27	-14
Kamanje	-7	-4	-10	-2	-10	-7	-2	0	-1
Krnjak	-19	-21	-21	-22	-26	-25	-29	-26	-19
Lasinja	-22	-11	-12	-28	-13	-32	-24	-23	-15
Netretić	-56	-36	-43	-41	-27	-38	-48	-33	-29
Plaški	-20	-14	-28	-27	-39	-9	-13	-28	-18
Rakovica	-9	-20	-8	-9	-22	-6	-8	-18	-10
Ribnik	-8	-11	-10	-15	-8	-7	-6	-9	-9
Saborsko	-7	-13	-18	-10	-21	-11	-14	-20	-26
Tounj	-16	-26	-15	-10	-22	-19	-9	-17	0
Vojnić	-35	-30	-57	-60	-37	-56	-48	-48	-39
Žakanje	-11	-20	-17	4	-4	-15	-12	-12	-9

Izvor: Prirodno kretanje stanovništva RH, Državni zavod za statistiku, Zagreb

(URL 14, 15, 20)

Stanovništvo i njegova demografska struktura, jedan su od temeljnih pokazatelja stupnja razvijenosti određenog prostora jer pokazuju koji je to biološki potencijal kojim raspolaže određeno područje.

Broj stanovnika Karlovačke županije značajno se smanjio u međupopisnim razdobljima 1991. – 2001. i 2001. – 2011. godine. U dvadeset godina broj se stanovnika na razini županije smanjio za više od pedeset tisuća. U Karlovačkoj županiji gotovo nema naselja koje u ova dva međupopisna razdoblja nije izgubilo određeni broj stanovnika.

Sl. 6. Dobno-spolna struktura stanovništva Karlovačke županije 2001. i 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva 2001. i 2011., Državni zavod za statistiku, Zagreb (URL 6, 9)

Dobno-spolna struktura stanovništva Karlovačke županije prema podacima Popisa stanovništva 2001. i 2011. godine kroz primijenjenu metodu usporedne analize jasno pokazuje daljnje negativne demografske trendove i starenje stanovništva, vidljivo kroz smanjenje udjela mlađih dobnih skupina u ukupnom stanovništvu. Kod najstariji dobnih skupina starog stanovništva oba spola zabilježen je rast udjela.

Biološki sastav stanovništva uvjetovan je prirodnim kretanjem stanovništva, ali i drugim društvenim faktorima. U promatranom razdoblju od 2001. do 2011. godine nastavio se apsolutni pad broja stanovnika, no ipak značajno blaži nego onaj zabilježen u međupopisnom razdoblju od 1991. do 2001. godine. Veće neravnoteže u sastavu stanovništva prema spolu javljaju se kao posljedica nenormalnih društvenih zbivanja (npr. rata) i selektivne migracije. Takva kretanja uvjetuju nepravilan izgled dijagrama dobno-spolne strukture i za područje Karlovačke županije čija dobno-spolna struktura postaje sve regresivnija, s očitim porastom i udjela i apsolutnog broja zrelog i starog stanovništva, odnosno smanjenjem udjela i broja dječje baze i mlađih dobnih kohorti. Takva struktura stanovništva neminovno ukazuje na negativne posljedice po održivi razvoj županije i njenu nodalno-funkcionalnu organizaciju (smanjenje broja djece koje utječe na odgojno-obrazovni sustav, smanjenje udjela radno sposobnog stanovništva, povećavanje broja starije skupine stanovništva koja je manje radno aktivna i sve više ovisna o zdravstvenoj skrbi).

Porast ljudi visoke starosne dobi se može pripisati povećanoj kvaliteti života i boljoj zdravstvenoj skrbi. Zbog biološki dužeg životnog vijeka žena u starijim dobnim skupinama prevladava žensko stanovništvo.

Tab. 8. Stanovništvo Karlovačke županije prema migracijskim obilježjima po gradovima i općinama prema Popisu stanovništva 2011. godine

Naselje	Ukupan broj stan.	Od rođenja stanuje u naselju	Doseljeni u naselje stanovanja										nepoznato
			s područja Republike Hrvatske				iz inozemstva						
			svega	iz drugog naselja istog grada ili općine	iz drugog grada ili općine županije	iz druge županije	svega	BIH	NJEM.	SRB.	SLO	ostale	
KŽ	128 899	61 378	50 327	11 730	22 222	16 334	17 133	5 113	3 512	5 445	1 043	2 020	102
*muškarci	62 384	33 896	20 006	4 031	8 588	7 371	8 464	2 457	1 898	2 585	475	1049	34
*žene	66 515	27 482	30 321	7 699	13 634	8 963	8 669	2 656	1 614	2 860	568	971	68
Gradovi													
Duga Resa	11 180	5 756	4 914	1 344	3 019	550	509	110	239	23	26	111	2
Karlovac	55 705	29 616	19 361	3 397	8 017	7 917	6 721	2 163	1 780	1 256	415	1 107	37
Ogulin	13 915	8 616	4 607	1 886	1 269	1 449	692	216	162	104	18	192	3
Ozalj	6 817	3 414	2 772	1 355	841	576	631	76	272	19	147	117	0
Slunj	5 076	675	3 852	291	2 434	1 127	549	41	125	257	41	85	0
Općine													
Barilović	2 990	1 454	1 216	370	749	97	320	27	57	216	7	13	0
Bosiljevo	1 284	685	483	193	197	92	116	18	19	6	69	4	1
Cetingrad	2 027	355	1 209	47	960	202	463	322	84	21	7	29	0
Draganić	2 741	1 435	959	0	558	400	305	74	159	7	12	53	43
Gen. Stol	2 642	1 631	959	461	392	105	52	8	29	2	4	9	1
Josipdol	3 773	1 824	1 697	573	680	444	252	105	71	36	6	34	0
Kamanje	891	476	315	123	165	27	100	10	21	0	40	29	0
Krnjak	1 985	188	434	119	171	144	1 363	192	25	1 099	9	38	0
Lasinja	1 624	211	1 188	15	118	1 055	215	8	76	113	0	18	10
Netretić	2 862	1 663	1 037	420	535	79	162	25	88	7	29	13	3
Plaški	2 090	284	538	70	171	297	1 268	547	19	671	8	23	0
Rakovica	2 387	406	1 804	108	830	865	177	38	85	9	11	34	1
Ribnik	475	250	172	49	100	23	53	5	22	1	19	6	0
Saborsko	632	45	462	1	329	132	125	4	4	105	3	9	0
Tounj	1 150	701	399	26	162	211	50	5	22	4	5	14	0
Vojnić	4 764	675	1 349	624	220	505	2 739	1 102	64	1 488	15	70	1
Žakanje	1 889	1 018	600	258	305	37	271	17	89	1	152	12	0

Izvor: Popis stanovništva 2011, Stanovništvo prema migracijskim obilježjima, po gradovima/općinama, DZS, Zagreb

Tab. 9. Stanovništvo gradova Karlovačke županije prema migracijskim obilježjima po gradovima prema Popisu stanovništva 2011. godine

Naselje	Ukupan broj stanovnika	Od rođenja stanuje u istom naselju u %	Doseljeno u naselje stanovanja				
			ukupno doseljeno	iz drugog naselja istog grada ili općine u %	iz drugog grada ili općine iste županije u %	iz druge županije u %	iz inozemstva u %
Karlovačka županija	128 899	47,62	67 460	17,39	32,94	24,21	25,40
Gradovi							
Duga Resa	11 180	51,48	5 423	24,78	55,67	10,14	9,39
Karlovac	55 705	53,17	26 082	13,02	30,75	30,35	25,77
Ogulin	13 915	61,92	5 299	35,59	23,95	27,34	13,06
Ozalj	6 817	60,08	3 403	39,82	24,71	16,93	18,54
Slunj	5 076	13,30	4 401	6,61	55,31	25,61	12,47

Izvor: Popis stanovništva 2011, Stanovništvo prema migracijskim obilježjima, po gradovima/općinama, DZS, Zagreb

Prema popisu stanovništva 2011. godine Karlovačka županija imala je 128 899 stanovnika. U strukturi stanovništva nešto manje od polovice (47,62 %) živjelo je od rođenja u svom naselju. Na ovako nisku vrijednost tog pokazatelja, odnosno više od 50 % udjela doseljenih utjecao je Domovinski rat tijekom kojega je raseljen velik dio stanovništva. U strukturi doseljenog stanovništva, čiji je broj na razini županije iznosio nešto više od 67 000 stanovnika najveći udio (32,94 %) činilo je stanovništvo koje se unutar županije doselilo iz drugog grada ili općine iste županije, a nešto manji udio od 24,21 % stanovništvo koje se doselilo iz neke druge hrvatske županije. Udio od 17,39 % činilo je stanovništvo doseljeno iz drugog naselja unutar istog grada ili općine. Preostali udio od 25,40 % činili su doseljenici iz inozemstva; u Karlovačkoj županiji najviše je bilo doseljenih s područja Srbije, Bosne i Hercegovine, Njemačke, Slovenije. Gradovi Karlovačke županije prema Popisu stanovništva 2011. godine bilježili su različite udjele doseljenog stanovništva što može biti pokazatelj manje ili više pozitivnih privlačnih čimbenika koji utječu na odluku o preseljenju u neki grad. Međutim, obzirom da se radi o drugom popisu stanovništva nakon zbivanja u vremenu Domovinskog rata i poslijeratne obnove, nesumnjivo je da su navedeni podaci odraz i tih događanja.

Tako u gradu Karlovcu, centralnom naselju županije, prema podacima iz 2011. godine 46,83 % ukupnog broja stanovnika čini doseljeno stanovništvo. Od ukupnog broja stanovnika 2011. godine (55 705) njih 26 082 nije bilo rodom iz Karlovca. Od doseljenih u grad Karlovac najveći udio, 30,75 %, činilo je stanovništvo doseljeno iz drugih gradova i općina unutar iste županije, 30,35 % činili su doseljenici iz drugih županija, a 25,77 % doseljenici iz inozemstva, najviše iz Bosne i Hercegovine.

Grad Slunj odskaka od ostalih gradova po udjelu stanovnika koji su od rođenja živjeli u istom naselju, s vrlo niskim udjelom tih stanovnika od 13,30 %. U ostalim gradovima udio te kategorije stanovnika kretao se od 50,08 % u Ozlju do 61,92 % u Ogulinu.

Brojem stanovnika drugo najveće područje u županiji bilo je područje grada Ogulina s okolicom u kojem je 2011. godine živjelo 13 915 stanovnika. Od ukupnog broja stanovnika, 38,08 % su činili doseljenici; najveći udio od 35,59 % činilo je doseljeno stanovništvo iz drugih naselja unutar istog grada, 27,34 % stanovništvo doseljeno iz druge županije, a 23,95 % iz drugog grada/općine iste županije. Udio od 13,06 % stanovnika bio je doseljen iz inozemstva, također najviše iz Bosne i Hercegovine.

Na području grada Duge Rese živjelo je 2011. godine 11 180 stanovnika. Nešto više od polovice (51,48 %) činilo je izvorno, a 48,52 % doseljeno stanovništvo. Iz drugog grada/općine unutar iste županije doselilo se 55,67 % stanovnika, čemu je tijekom godina zasigurno pridonijela proizvodnja Pamučne industrije. Od preostalog broja doseljenih 24,78 % činili su doseljenici iz drugog naselja istog grada, a 10,14 % iz drugih županija u Republici Hrvatskoj. Najmanji udio, od samo 9,39 % stanovnika čine doseljeni iz inozemstva, najviše iz Bosne i Hercegovine.

Prema popisu stanovništva u Ozlju i okolici 2011. godine živjelo je 6817 stanovnika, od kojih je 50,08 % bilo izvorno stanovništvo. Doseljeno stanovništvo činilo je 49,92 % ukupnog broja; od toga 39,82 % bilo je doseljeno iz drugog naselja unutar istog grada, 24,71 % iz drugog grada ili općine KŽ, a 16,93 % iz drugih županija. Preostalih 18,54 % doseljeno je iz inozemstva, najviše iz Njemačke i susjedne Slovenije.

Posljednji prema broju stanovnika u Karlovačkoj županiji 2011. godine bio je grad Slunj s 5076 stanovnika; od toga je bilo samo 13,30 % izvornog stanovništva. Od doseljenog stanovništva (4401), više od polovice (55,31 %) činilo je stanovništvo iz drugog grada/općine iste županije, oko četvrtine stanovnika (25,61 %) doselilo je iz druge županije. Iz drugog naselja unutar područja istog grada bilo je doseljeno samo 6,61 % stanovnika. Oko 12,47 % stanovnika doselilo je iz inozemstva, među kojima je najveći udio iz Srbije.

Gledano u cjelini, 2011. godine Karlovac je po broju stanovnika najveći grad u županiji. U skupinu srednje velikih gradova s njihovom administrativnom okolicom pripadaju gradovi Ogulin i Duga Resa, a najmanji gradovi su Ozalj i Slunj. Udio izvornih stanovnika, za sve gradove osim Slunja bio je nadpolovičan, a na nivou županije iznosio je 47,62 %. Najveći udio doseljenih u ukupnom broju stanovnika imao je grad Karlovac, a po relativnom udjelu grad Slunj, s postotno najmanjim udjelom izvornog stanovništva.

U strukturi doseljenog stanovništva poseban dio čini stanovništvo doseljeno unutar administrativnih granica samog grada. Najmanji udio te kategorije imali su gradovi Slunj i Karlovac; u Dugoj Resi taj je udio bio nešto manji od jedne četvrtine, a u Ogulinu i Ozlju viši od jedne trećine doseljenog stanovništva. Prema drugom kriteriju koji prostorno obuhvaća cijelu Karlovačku županiju, najviše doseljenih imao je grad Duga Resa, čak 55,67 % od ukupnog broja doseljenih. Kod Karlovca taj je pokazatelj iznosio 30,75 %; kod Ogulina i Ozlja kretao se oko 24 %, a u Slunju je iznosio visokih 55,31 %. Prema pokazatelju doseljavanja iz druge hrvatske županije najviše udjele imali su Karlovac, Ogulin i Slunj. U Ozlju je ova skupina činila 16,93 % u udjelu doseljenih, a u Dugoj Resi 10,14 %.

Posljednju skupinu činili su doseljenici iz inozemstva, kod kojih broj doseljenika iz zemalja bivše Jugoslavije na razini županije premašuje broj od 11 600. Pri tome je najviše doseljenih iz Bosne i Hercegovine te Srbije i Slovenije. Stanovništvo iz inozemstva najviše je doselilo u grad Karlovac (25,77 %), dok su drugi gradovi u županiji sudjelovali s daleko manjim učešćem, od 9,39 % u Dugoj Resi do 18,54 % u Ozlju. Najviše doseljenih iz inozemstva u gradove Karlovac i Ogulin bilo je iz Bosne i Hercegovine, u Ozalj i Dugu Resu iz Njemačke, a u Slunj iz Srbije.

10. Rezultati i rasprava

Radom je nedvojbeno potvrđena prva postavljena hipoteza da u gradovima živi više od 50 % stanovništva Karlovačke županije. Prema popisu stanovništva 2011. godine na administrativnim područjima pet gradova županije živjelo je 71,7 % ukupnog stanovništva što govori o tendenciji rasta udjela urbane populacije. Pri tome udio stanovništva Karlovca od 43 % ukupnog stanovništva dokazuje njegov značaj centralnog naselja i županijskog središta.

Hipoteza da Karlovac kao centralno naselje ostvaruje pozitivne demografske trendove u odnosu na ostatak županije pokazala se u potpunosti netočnom. Podaci o 73 426 stanovnika 1991. godine i 59 395 stanovnika 2001. godine u odnosu na 55 705 stanovnika 2011. godine dokazuju izrazito negativan demografski trend. U prvom međupopisnom razdoblju na smanjenje od 14 031 stanovnika svakako su utjecala zbivanja tijekom Domovinskog rata i njime izazvanih gubitaka te potaknutih iseljavanja stanovništva s područja grada. Trend smanjivanja broja stanovnika nastavio se u i sljedećem desetljeću, mada u znatno manjoj mjeri (3604 stanovnika).

Na treću hipotezu temeljem koje se razmatralo pogoduje li tranzitni položaj Karlovačke županije razvitku svih sektora gospodarstva može se odgovoriti dvojako. Povoljan prometni i tranzitni položaj tijekom prošlosti pogodio je razvoj gospodarstva Karlovačke županije, osobito razvoju industrijske proizvodnje, trgovine i prometa. I danas se nastoji kapitalizirati povoljan tranzitni položaj u svim gradovima županije, prvenstveno pažljivim smještajem poslovnih zona u prostoru. S druge strane, novoizgrađene autoceste zaobišle su uža gradska područja, što je smanjilo gužve i zagađenje u gradovima, ali i broj turista i posjetitelja uslijed čega su znatne štete pretrpjeli turizam i ugostiteljstvo.

Radom je potvrđena četvrta hipoteza da je Karlovac postao važno obrazovno središte, ne samo unutar županijskih granica, već i šire. Na Veleučilištu Karlovac obrazuju se i studenti iz ostalih županija, čemu je pridonijela i dodatna usluga smještaja studenata u Studentskom domu. Time je dokazano kako naselja jačanjem funkcija, u obliku usluga koje pružaju stanovništvu, mogu osnažiti svoju centralnu ulogu.

U odnosu na stavove razmatrane literature tijekom rada je višestruko potvrđen značaj veoma povoljnog geografskog i prometnog položaja svih gradova Karlovačke županije, a osobito Karlovca kao čvorišta najvažnijih prometnica.

Razmatranjem centralnih funkcija naselja po pojedinim područjima županije potvrđeni su negativni učinci Domovinskog rata na demografska i gospodarska kretanja. Dopunjeni gospodarskom krizom i sporom prilagodbom nastalim promjenama na tržištu ti su učinci izraženi u obliku negativnih demografskih trendova poput izrazito neravnomjernog rasporeda i značajnog smanjenja broja stanovnika, kao i propasti velikih ekonomskih sistema na gospodarskom polju.

11. Zaključak

Dugi niz godina razmatranje nodalno-funkcionalne organizacije prostora Republike Hrvatske temeljilo se na gledištu o postojanju četiri makroregije – zagrebačke, splitske, riječke i osiječke te kvalitativnom i kvantitativnom definiranju njihovih funkcija kao centralnih naselja u gravitirajućim im područjima.

Kako je u novije vrijeme prisutna tendencija slabljenja makroregionalnih funkcija u pojedinim gradovima, uz istovremeni pad broja stanovnika te smanjenje intenziteta dnevnih migracija, novija istraživanja napuštaju taj koncept uz razmišljanje da je „za realniju procjenu intenziteta i prostornog obuhvata utjecaja koji na svoju okolicu ima neko centralno naselje važna što sveobuhvatnija procjena njegove ukupne privlačne snage koju u suvremeno doba očigledno ne čine samo uslužne funkcije, već i rad i niz ostalih...” (Lukić, 2012, 169).

Karlovac se, poput Siska, Varaždina, Koprivnice, Bjelovara i Virovitice razvio kao jače regionalno središte na rubu dominantnog utjecaja Zagreba kao glavnog grada i centra zagrebačke makroregije.

Područje Hrvatske obilježeno je velikim unutarregionalnim razlikama, a polarizacija u pogledu centralnih naselja najizraženija je u Središnjoj Hrvatskoj. Slična obilježja nalazimo i u Karlovačkoj županiji. Koncentracija gospodarskih aktivnosti i ostalih centralnih funkcija očituje se primarno u činjenici da na području grada Karlovca u konurbaciji s Dugom Resom živi 51,88 % (2011.) stanovništva cijele županije.

I po starim i novijim klasifikacijama Karlovac ima status jačeg regionalnog, odnosno županijskog naselja koji uz sve funkcije niže rangiranih naselja ima opću bolnicu, visoko učilište, općinski i županijski sud, veći broj trgovačkih centara. Unatoč tome Karlovac se ne može ocijeniti izrazito razvijenim regionalnim centrom. Tom razvoju često nije pogodovala blizina Zagreba koji je kontinuirano „odvlačio“ resurse iz Karlovca, ponajviše visokoobrazovane stanovnike. Nadalje, osobito u vrijeme intenzivne industrijalizacije, u Karlovcu su se mahom razvijale nisko tehnološke i radnointenzivne grane industrije.

Kretanja na svjetskim tržištima, uz tranziciju i privatizaciju u nas, osobito su negativno utjecali na takve vrste djelatnosti što je rezultiralo gašenjem mnogih tvornica i gubitkom velikog broja radnih mjesta. Pored toga, Domovinski rat u kojem je dio županije bio okupiran, a dio izložen ratnim razaranjima, ostavio je dalekosežne posljedice na cijelu Karlovačku županiju. One se tijekom posljednja dva desetljeća očituju prije svega u obliku značajnog pada broja stanovnika gotovo u svim naseljima te svim drugim negativnim posljedicama koje iz toga proizlaze (napuštena naselja, zatvorene škole, propala poduzeća i slično). Županiju u cjelini odlikuje raspršenost velikog broja naselja, pri čemu su naselja bez i jedne centralne funkcije zastupljena s više od 87 % (Lukić, 2012, 183).

Prioriteti razvoja Karlovačke županije trebali bi se temeljiti na postojećim prirodnim bogatstvima i ostalim resursima te izvanrednom geografskom i prometnom položaju. Pri tome neiskorišteni potencijali postoje u nedovoljnoj povezanosti između poljoprivredne proizvodnje, šumskog bogatstva i prerađivačke industrije. Obzirom na postojanje tradicije te obrazovanog i kvalificiranog kadra, uz lokacijske prednosti Karlovačke županije, bilo bi poželjno unaprjeđivati određene sofisticiranije tipove industrije.

Grad Karlovac ima ulogu centralnog naselja Karlovačke županije, ali i ulogu regionalnog središta s utjecajem i izvan županijskih granica. Radi budućeg održivog razvoja svi dionici u složenoj mreži naselja trebaju pridonijeti primarno zadržavanju postojećeg stanovništva, kao i privlačenju novog.

Literatura:

1. Bertić I., 1996: Najnovije promjene u teritorijalno-upravnom ustrojstvu Republike Hrvatske, *Geografski horizont* 42 (2), 14 – 26
2. Crkvenčić, I., 1976: Statistička i funkcionalna klasifikacija naselja SR Hrvatske, u: *Centralna naselja i gradovi SR Hrvatske: Geografska analiza*, (ur. Cvitanović, A.), Školska knjiga, Zagreb, 5 - 32
3. Černicki L., 2005: Karolinska cesta, *Meridijani* 100, 30 – 34
4. Filipčić A., Maradin M., 2012: Prostorne razlike u varijabilnosti padalina Središnje Hrvatske, *Hrvatski geografski glasnik* 74/1, 41 – 59
5. Gelo J., 1999: Ratni učinci na promjene demografskih struktura u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 8 (5-6), 735 –749
6. Lukić A., 2012: *Mozaik izvan grada: tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske*, Meridijani, Samobor
7. Magaš D., 2013: *Geografija Hrvatske*, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, Zadar i Meridijani, Samobor
8. Toskić A., Ilić M., 1997: Neka prostorna i hijerarhijska obilježja urbanog sistema Hrvatske, *Hrvatski geografski glasnik* 59 (1), 73 – 82
9. Turk I., 2008: Promjena broja stanovnika Karlovačke županije od 1857. do 2001. godine, *Društvena istraživanja* 17, 3 (95), 437 – 461
10. Turk I., 2009: Suvremene demografske promjene na kontaktnom prostoru Karlovačke i Ličko-senjske županije: analiza slučaja u: *Identitet Like: Korijeni i razvitak, Knjiga II.* (ur. Holjevac, Ž. (ur.). Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Zagreb, Područni centar Gospić, 67 – 87
11. Turk I., Jukić M., 2009: Promjene u obrazovnoj strukturi stanovništva Karlovačke županije (1981. – 2001), *Društvena istraživanja* 18 (6), 1173 – 1194
12. Turk I., Jukić M., 2010: Ruralno-urbana polarizacija Karlovačke županije temeljena na dinamici stanovništva (1971.-2001.), *Pilar* 10 (2) 45 – 69
13. Pavić R., 1976: Makroregionalna gradska središta SR Hrvatske u kontekstu geopolitičke i geostrateške lokacije, u: *Centralna naselja i gradovi SR Hrvatske: Geografska analiza*, (ur. Cvitanović, A.), Školska knjiga, Zagreb, 117 – 135
14. Vresk M., 1976: Ekonomska baza i funkcionalna usmjerenost gradova SR Hrvatske, u: *Centralna naselja i gradovi SR Hrvatske: Geografska analiza*, (ur. Cvitanović, A.), Školska knjiga, Zagreb, 77 – 96

Izvori:

1. *Broj i struktura poslovnih subjekata po županijama - stanje 31. 12. 2017.*: Hrvatska gospodarska komora; <https://www.hgk.hr/documents/aktualna-tema-poslovni-subjekti-po-zupanijama5a9e9a2f40e6c.pdf> (12. 03. 2018.)
2. *Izvešće o broju učenika u osnovnim školama, srednjim školama i učeničkim domovima na području Karlovačke županije u školskoj godini 2017./18.*: Karlovačka županija, Upravni odjel za školstvo
<https://www.kazup.hr/> (01. 04. 2018.)
3. *Izvešće o upisima u osnovnoškolske i srednjoškolske ustanove Karlovačke županije*: Upravni odjel za prosvjetu, kulturu, tehničku kulturu, sport i informiranje Karlovačke županije
http://www.kazup.hr/images/dokumenti/Zupanijska_skupstina/25_sjednica_2016/točka_6_-_izvešće_o_upisima_u_škole.pdf e (01. 04. 2018.)
4. *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, CD-ROM, DZS RH, Zagreb, 2005. (01. 04. 2018.)
5. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine*: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, obrazovnim područjima i spolu, Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr> (01. 04. 2018.)
6. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine*: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr> (24. 04. 2018.)
7. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine*, Stanovništvo po gradovima i općinama - Kontingenti stanovništva po gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr> (24. 04. 2018.)
8. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine*, Stanovništvo prema migracijskim obilježjima i spolu, Državni zavod za statistiku, Zagreb
https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/h01_01_38/h01_01_38_zup04.html (24. 04. 2018.)
9. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine*: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, <https://www.dzs.hr> (04. 03. 2018.)

10. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, obrazovnim područjima i spolu*, Državni zavod za statistiku, Zagreb
https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/h01_01_36/H01_01_36.html#04 (04. 03. 2018.)
11. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Županije, površina, stanovništvo, gradovi, općine i naselja*, Državni zavod za statistiku, Zagreb,
https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H02_02/H02_02.html
(04. 03. 2018.)
12. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Županije, površina, stanovništvo, gradovi, općine i naselja*, Državni zavod za statistiku, Zagreb,
https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/h01_01_36/H01_01_36.html#04 (04. 05. 2018.)
13. *Popis županija, gradova i općina: Republika Hrvatska*, Ministarstvo uprave, Središnji državni portal, <https://uprava.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/uprava-za-politicki-sustav-i-organizaciju-uprave/lokalna-i-podrucna-regionalna-samouprava/popis-zupanija-gradova-i-opcina/846> (24. 04. 2018.)
14. *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2015.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/07-01-01_01_2016.htm
(24. 04. 2018.)
15. *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2016.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-01_01_2017.htm
(24. 04. 2018.)
16. Proleksis enciklopedija, <http://proleksis.lzmk.hr/43596/> (15. 04. 2018.)
17. Prostorni plan Karlovačke županije – izmjene i dopune, 2008
<https://www.kazup.hr/images/dokumenti/Odluka-PPKZ-izmjene-i-dopune.pdf>
(04. 04. 2018.)
18. Slika zdravlja Karlovačke županije, 2009,
<http://digured.srce.hr/arhiva/269/66609/www.kazup.hr/images/dokumenti/Zdravstvo/slikazdravljakz.2009.pdf> (04. 04. 2018.)
19. *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2017. godine: Županije, površina, stanovništvo, gradovi, općine i naselja (teritorijalni ustroj prema stanju 31. prosinca 2016.)*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2017/sljh2017.pdf
(04. 03. 2018.)

20. Strategija razvoja općine Vojnić 2016.-2020., <https://www.vojnic.hr/dat/dm1370.pdf> (24. 04. 2018.)
21. U Karlovačkoj županiji čak 79 naselja s jednoznamenkastim brojem žitelja, 19 ih je potpuno napušteno, <http://kaportal.rtl.hr/79-pred-izumiranjem> (28. 02. 2018.)
22. *Vanjskotrgovinska razmjena županija RH - stanje 31. 12. 2017.*: Hrvatska gospodarska komora; <https://www.hgk.hr/documents/robna-razmjena-iz-zupanija-analiza-071759dcc0a21da98.pdf> (20. 04. 2018.)
23. Županijska razvojna strategija Karlovačke županije 2011. – 2013., https://www.ra-kazup.hr/karla/wp-content/uploads/2016/11/Karlovačka_županija.pdf (15. 05. 2018.)
24. dugaresa.hr/gospodarstvo/ (02. 05. 2018.)
25. <http://www.aik-invest.hr/zone/industrijska-zona-gornje-taboriste/> (05. 05. 2018.)
26. (<http://www.aik-invest.hr/zone/poduzetnicka-zona-logoriste/>) (02. 05. 2018.)
27. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30588> (02. 05. 2018.)
28. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44858> (02. 05. 2018.)
29. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16496> (02. 05. 2018.)
30. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56719> (02. 05. 2018.)
31. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46006> (02. 05. 2018.)
32. <https://www.kazup.hr/images/dokumenti/prosvjeta/izvjbrojucen2017-18.pdf> (08. 05. 2018.)
33. <https://www.kazup.hr/o-zupaniji/gospodarstvo.html> (02. 05. 2018.)
34. <https://www.kazup.hr/o-zupaniji/gospodarstvo/poduzetnistvo.html> (10. 05. 2018.)
35. http://www.zdravigradovi.com.hr/media/1401/slika_zdravlja_kz.pdf (10. 05. 2018.)
36. <http://zuznr.hr/3064-dana-bez-ozljeda-u-ds-smith/> (16. 05. 2018.)
37. www.kamanje.hr/8/4/Gospodarstvo-poljoprivreda (16. 04. 2018.)
38. www.ogulin.hr/o-gradu/gospodarstvo (16. 04. 2018.)
39. www.draganic.hr/sadrzaj.php?gs=1 (16. 04. 2018.)
40. ozalj.hr/ozalj/gospodarska-zona/ (18. 04. 2018.)
41. <http://ozalj.hr/ozalj/o-gradu/informacije/> (18. 04. 2018.)
42. <https://vrtic-cetiririjeke.hr> (18. 04. 2018.)
43. <http://www.vrtic-karlovac.hr> (18. 04. 2018.)
44. <http://www.karlovac.hr/gradske-cetvrti-mjesni-odbori/54> (18. 04. 2018.)
45. os-skakavac.skole.hr/skola (21. 04. 2018.)
46. os-slunj.skole.hr (21. 04. 2018.)

47. <https://www.vecernji.hr/vijesti/napusteno-cak-75-podrucnih-skola-u-karlovackoj-zupaniji-964719> (21. 04. 2018.)
48. os-cetingrad.skole.hr/skola (21. 04. 2018.)
49. <https://www.hgk.hr/documents/katalog-projekata-20185a96830badb21.pdf> (17. 05. 2018.)
50. http://os-recica.skole.hr/upload/os-recica/newsattach/437/GODISNJI_PLAN_I_PROGRAM.pdf (22. 09. 2018.)
51. http://os-prva-ogulin.skole.hr/dokumenti_kole (22. 09. 2018.)
52. <http://os-ibmazuranic-ogulin.skole.hr/> (22. 09. 2018.)
53. os-slunj.skole.hr/skola/dokumenti_kole?dm_document_id=227&dm_dnl=1 (22. 09. 2018.)
54. http://os-cetingrad.skole.hr/upload/os-cetingrad/images/static3/643/attachment/Izvjescje_o_realizaciji_Godisnjeg_plana_i_programa_rada_OS_Cetingrad_2017._2018..pdf (22. 09. 2018.)
55. <http://os-zakanje.skole.hr/> (22. 09. 2018.)

Popis slika, tablica i priloga

Popis slika

Sl. 1. Udio stanovništva gradova i općina Karlovačke županije u ukupnom broju stanovnika 2011. godine	16
Sl. 2. Prostorni obuhvat Karlovačke županije – gradovi i općine	17
Sl. 3. Trase starih povijesnih cesta, današnjih autocesta i željezničke pruge koje povezuju Karlovačku županiju s morem	21
Sl. 4. Najznačajnije gospodarske grane u Karlovačkoj županiji 2017. godine	24
Sl. 5. Struktura stanovništva Karlovačke županije s obzirom na završeni stupanj obrazovanja	53
Sl. 6. Dobno-spolna struktura stanovništva Karlovačke županije prema podacima Popisa stanovništva 2001. i 2011. godine	59

Popis tablica

Tab. 1. Broj stanovnika po gradovima i općinama Karlovačke županije prema Popisu stanovništva 2011. godine	13
Tab. 2. Tipologija naselja Karlovačke županije po stupnju opremljenosti centralnim funkcijama	14
Tab. 3. Koeficijent odnosa veličina gradova Karlovačke županije 2011. godine	16
Tab. 4. Udio gradova Karlovačke županije u ukupnoj gospodarskoj aktivnosti županije 2014. godine	24
Tab. 5. Usporedba kretanja broja učenika u najvećim osnovnim školama grada Karlovca u razdoblju od školske godine 2007./2008. do školske godine 2016./2017.....	47
Tab. 6. Kretanje broja učenika u osnovnim školama Karlovačke županije u razdoblju od školske godine 1997./98. do školske godine 2017/18. po izabranim godinama	52
Tab. 7. Prirodna promjena stanovništva u gradovima/općinama Karlovačke županije 2008. - 2016.	57
Tab. 8. Stanovništvo Karlovačke županije prema migracijskim obilježjima po gradovima i općinama prema Popisu stanovništva 2011. godine	61
Tab. 9. Stanovništvo Karlovačke županije prema migracijskim obilježjima po gradovima prema Popisu stanovništva 2011. godine	62

Prilog 6. Pisana priprema za nastavni sat geografije

PISANA PRIPREMA ZA NASTAVNI SAT GEOGRAFIJE		
Naziv i sjedište škole	GIMNAZIJA KARLOVAC	
Obrazovni program (zanimanje)	Opća gimnazija	
Ime i prezime nastavnika	Andrej Matijević	
Datum izvođenja nastavnog sata		
Naziv nastavne jedinice	Nodalno-funkcionalna organizacija Hrvatske – primjer Karlovačke županije	
Razred	4.	
Tip sata	Kombinirani sat	
Kompetencije	Ishodi učenja	Zadatci kojima će provjeriti ishode
1. Geografska znanja i vještine	- obrazložiti pojam nodalno-funkcionalne organizacije nekog područja - objasniti kakav status imaju pojedina naselja Karlovačke županije prema sustavu lokalne samouprave i uprave - objasniti koje se funkcije naselja mogu primijeniti kao kriteriji za određivanje stupnja njihova centraliteta - vrednovati značaj nodalno-funkcionalne regionalizacije i regionalnih središta na primjeru Karlovačke županije	• Objasni pojam nodalno-funkcionalne organizacije. • Nabroji gradove i općine Karlovačke županije. • Objasni stupanj centraliteta naselja Karlovačke županije prema opremljenosti centralnim funkcijama. • Objasni značaj grada Karlovca kao županijskog središta na osnovu njegovih centralnih funkcija.

		- na temelju udjela stanovništva pojedinog grada u ukupnom stanovništvu Karlovačke županije analizirati razlike u prostornom rasporedu stanovništva Karlovačke županije	• Izračunaj postotni udio broja stanovnika pojedinog grada u ukupnom broju stanovnika Karlovačke županije i dobivene rezultate prikaži stupčastim dijagramom
2. Metodička kompetencija		- razvijati vještine interpretacije geografskih karata - primijeniti pravila geografskih grafičkih metoda u prikazivanju kvantitativnih podataka - primijeniti pravila za izradu i analizu dijagrama	
3. Komunikacijska kompetencija		- razvijati usmenu komunikaciju i logički utemeljeno oblikovanje argumenata o potencijalnim migracijama - razvijati vještinu prezentacije vlastitih stavova i rezultata dobivenih izvršenjem zadanog zadatka	
4. Socijalna kompetencija		- iznositi vlastita mišljenja i stavove - vježbati sudjelovanje u simulaciji mini debate - razvijati zanimanje učenika za njihovo životno okruženje i mogućnost doprinosa društvenoj zajednici	
TIJEK NASTAVNOG SATA			
Etape sata	Cilj etape	Opis aktivnosti učitelja	Opis aktivnosti učenika
Uvod	• provjera predznanja • poticanje znatiželje	• postavlja pitanja kojima provjerava predznanje o nodalno-funkcionalnoj organizaciji, nodalnoj regiji, pojmu grada i gradskog gravitacijskog područja • postavlja pitanja o kriterijima za podjelu naselja po različitim stupnjevima centraliteta • postavlja pitanje učenicima mogu li u mjestu svog prebivališta zadovoljiti sve svoje potrebe (osobito ako u razredu ima učenika koji putuju u školu iz mjesta stanovanja)	• odgovaraju na postavljena pitanja • povezuju odgovor s pojmovima migracija i cirkulacija te „pull“ i „push“ faktora

	najava cilja nastavnog sata	- postavlja pitanje učenicima koje bi mjesto odabrali za svoje novo prebivalište kada bi bili u prilici i zašto - povezivanje s faktorima privlačenja (pull) i odbijanja (push) - najavljuje da je cilj sata upoznati obilježja nodalno-funkcionalne organizacije Karlovačke županije	- navode listu odredišta u koje bi se preselili i argumente za moguće odluke o migraciji - zapisuju naslov u bilježnicu
Glavni dio sata		- metodom usmenog izlaganja iznosi osnovne podatke o fizičko-geografskim obilježjima i prometnom položaju Karlovačke županije - koristeći opću geografsku kartu ukazuje na položaj gradova i općina Karlovačke županije te mrežu prometnica i glavnih riječnih tokova - koristeći dijagram dobnno-spolne strukture stanovništva za 2001. i 2011. godinu vodi učenike do spoznaje o demografskoj situaciji u županiji - pokazuje tablicu s podacima o prirodnoj promjeni broja stanovnika u posljednja dva popisna razdoblja i postavlja pitanje zašto je prirodna promjena važna za nodalno-funkcionalnu organizaciju nekog područja	- pažljivo slušaju izlaganje, u atlasima pronalaze ono što se pokazuje na tematskoj karti - prema karti Republike Hrvatske uočavaju važne prometne pravce koji prolaze Karlovačkom županijom - uočavaju prisutnu tendenciju starenja stanovništva iskazanu smanjenjem udjela mladih i povećanjem udjela srednjih i starijih starosnih skupina - zaključuju da takvo kretanje negativno utječe na budućnost i održivost naselja

		objašnjava kriterije podjele naselja u skladu s njihovim centralnim funkcijama	sudjeluju u raspravi o tome razvojem kojih se centralnih funkcija naselja mogu ublažiti velike razlike u naseljenosti i stupnju gospodarskog razvoja u Karlovačkoj županiji
Završni dio sata	- primjena naučenog - formativno vrednovanje	- provjerava mogućnost primjene naučenoga i zadaje zadatak učenicima da prema pripadajućim funkcijama i sadržajima rasporede gradove i općinska središta Karlovačke županije prema stupnju centraliteta (regionalna, subregionalna, mikroregionalna) - vrednuje pojedinačne parove učenika i usmenu prezentaciju dobivenih rezultata prema unaprijed dogovorenim kriterijima (metodom rubrika)	- odabrani parovi učenika prezentiraju napravljenu tipologiju naselja - odgovaraju na pitanja ostalih učenika i argumentiraju svoje stavove - zapisuju bilješke

Plan školske ploče

Nodalno-funkcionalna organizacija Karlovačke županije

- jedna od najvećih županija u Republici Hrvatskoj
- 128 899 stanovnika prema popisu 2011. godine, rijetko naseljena županija (< 40 stan./km²)
- 649 naselja – pet upravnih gradova – Karlovac, Ogulin, Duga Resa, Ozalj i Slunj; 17 općinskih središta

Naselja po stupnju centraliteta:

- regionalno središte – Karlovac
- subregionalna središta – Ogulin i Duga Resa
- mikroregionalna središta – Ozalj i Slunj
- područna i lokalna središta – općinska središta; najveće je Vojnić, najmanje je Ribnik (< 500 stan., 2011.)

- Karlovačka županija - povoljan prometni položaj, relativno dobro razvijeno gospodarstvo
- problemi starenja stanovništva, prirodnog pada broja stanovnika, iseljavanja mladog stanovništva
- dnevne cirkulacije - značajan broj radnika i mladih dnevno putuje na posao i u školu

Nastavne metode

metoda razgovora, metoda usmenog izlaganja, metoda demonstracije, neizravna grafička metoda, rasprava, debata

Oblici rada

frontalni rad, samostalni rad, rad u paru

Nastavna sredstva i pomagala

Danijel Jukopila, Vesna Kralj, Branka Obradović Martinec: GEOGRAFIJA HRVATSKE - udžbenik geografije u 4. razredu gimnazije, Školska knjiga, Zagreb, 2014.

Snježana Haiman, Krunoslav Popović: GEOGRAFSKI ATLAS ZA GIMNAZIJE I STRUKOVNE ŠKOLE, Školska knjiga, Zagreb, 2014.

zidna karta Središnje Hrvatske, računalo, projektor, projekcijsko platno, školska ploča, prezentacija u PowerPointu (sadržaj naveden u popisu priloga)

Popis literature i izvora za učitelja/nastavnika

Lukić, A., 2012: Mozaik izvan grada: tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske, Meridijani, Samobor.

Magaš, D., 2013: Geografija Hrvatske, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, Zadar ; Meridijani, Samobor

Vresk, M., 2002: Grad i urbanizacija – Osnove urbane geografije, peto dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb.

Jasna Korenić, Dubravka Kralj, Karmen Novaković - Karlovačka županija: zavičajni priručnik za učenice i učenike / Školska knjiga, d.d., Zagreb, 2004.

Popis priloga (koji nisu upisani u nastavna sredstva i pomagala)

PowerPoint prezentacija – sadržaj slajdova:

1. Naslovni slajd
2. Fizičko-geografska obilježja Karlovačke županije
3. Prometni položaj Karlovačke županije
4. Upravno-teritorijalna podjela Karlovačke županije
5. Karlovačka županija – geografski položaj i raspored općina
6. Dijagram dobno-spolne strukture Karlovačke županije
7. Broj stanovnika po gradovima Karlovačke županije 2011. godine
8. Prirodna promjena stanovništva u gradovima/općinama Karlovačke županije 2008. – 2016.
9. Kriteriji za podjelu naselja prema njihovim centralnim funkcijama